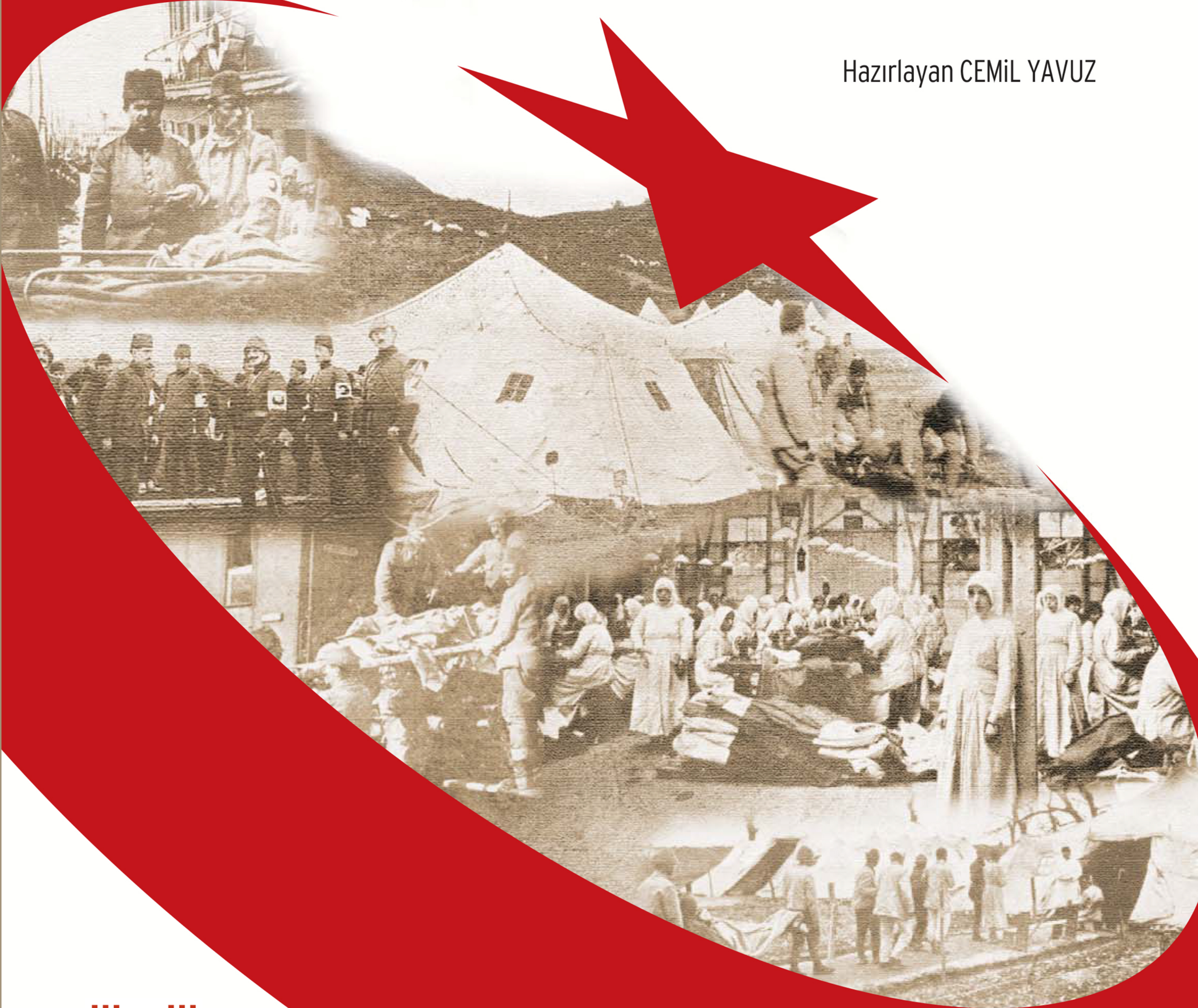
SOĞANLIDERE ÇANAKKALE DESTANI'NDAN BİR YAPRAK...

SOĞANLIDERE

ÇANAKKALE DESTANI'NDAN BİR YAPRAK...

Hazırlayan CEMİL YAVUZ

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları - 4

Çanakkale Muharebelerinin 100. yıl anısına...

2015

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları - 4

SOĞANLIDERE
Çanakkale Destanı'ndan Bir Yaprak

Hazırlayan

Cemil YAVUZ

Danışmanlar
Yar. Daç. Dr. Muhammet ERAT
Em. Dnz. Sb. Şahin ALDOĞAN
Melike BAYRAK
Ahmet YURTTAKAL

Yayın Koordinatörü

Selahattin Yusuf

Creative Director

İlker SUCU

Art Director

Ayşegül TEKİN

Baskı

Gria Reklam Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Basım Yeri

İstanbul

Basım Tarihi

Şubat 2015

ISBN : 975-92356-1-7

Zeytinburnu Belediye Başkanlığı

Beştelsiz Mahallesi. Belediye Caddesi. No:5 Zeytinburnu / İSTANBUL

444 1984

www.zeytinburnu.bel.tr

ÖZEL TEŞEKKÜR

Çevre ve Orman Bakanı Sn. Osman Pepe'ye,
Müsteşar Sn. Prof. Dr. H. Zuhuri Sarıkaya'ya
Müsteşar yardımcısı Sn. Bünyamin Karaca'ya
Milli Parklar Genel Müdürü Sn. Prof. Dr. Mustafa Kemal Yalınkılıç'a
Genel Müdür Yardımcısı Sn. Ayla Teker'e
Proje Mimarı Sn. Şahver Kıraç'a
Gelebolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Müdürlüğü Çalışanlarına,
Şehitliğin Yapımında Maddi Desteklerini Bizden Esirgemeyen
İşadamı Sn. Fuat Güven'e ve Olivium Outlet Center'a
ve Her Türlü Faaliyetlerimizde Bize Destek Olan
Zeytinburnu Halkına Teşekkür Ederiz.

MURAT AYDIN
Zeytinburnu Belediye Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İster arkeologların titiz ve steril fırçalarıyla olsun, ister tarlasını süren çiftçilerin duygusuz sabanlarının keskileriyle olsun, isterse iş makinelerinin kaba güçleriyleolsun; toprağın altından çıkarılan kemiler bizi her zaman buruk bir duyguyla karşı karşıya bırakır. Geçmişten kalan bir yaşanmışlık hissi önümüze çıkan o kemiklerde apansızın somutlayir ve bizi, toprağın altında kalmış acıklı hayat hikayeleriyle yüzleştirir. Kaçamayız o hikayelerden.

Tarih belki, evet, galiplerin kalemleriyle yazılır. Belki yanıltır bizi. Ancak boz toprağın altından birdenbire görünüveren bir kafatası parçası, bir uyruk kemiği, kırılmış bir bacak, parçalanmış bir elmacık kemiği, kendisinden başka bir yoruma mahal bırakmayacak biçimde gerçektir. Önümüzdedir ve kaçınılmaz biçimde trajiktir. İnsanın içini burkacak biçimde insanlık durumuna aittir.

Sıradan bir toprağa, sıradan bir ölümle düşmüş ceset bizi ürpertir de; Çanakkale toprağına düşen şehitlerin kemikleri ürpertmez mi? Bir zamanlar vatan borcuyla yollara düşmüş, aylarca yalın ayak, aç, sefil bir halde yürümüş ve sonunda aşkla, olgun bir meyve gibi toprağa düşmüş bir delikanlının kafatası kemiğini ellerimize aldığımızda ne düşünmeliyiz? Şunu düşünmeliyiz belki; o kemikler, geçmişte kalah büyük bir destanın harfleri gibi dizilmişlerdir toprağımıza. O kemiklerin önünde saygı ile eğilmeliyiz ve onlara, hiç değilse gelecek kuşakların rahatlıkla okuyabileceği tertemiz mezar taşlarını çok görmemeliyiz.

Yıllar önce bu duygularla yola çıkmış ve on binlerce vatandaşımızı "bu topraklar için toprağa düşmüş asker"in ölümsüzlük yurduna, Çanakkale'ye götürmük için çalışmalar başlatmıştık. Oralara gittiğimizde, hemen herkesin ortak bir acısını fark ettik. Baktık ki toprakta üniformalarıyla yatmakta olan şehitlerimizin mezarları oraya buraya dağılmış, taşlarını otlar bürümüş ve seksen yılın sisi ve belirsizliği onların üzerine çökmüş! Buna ne yürek dayanırdı ne de insafı olan şehit torunları için bu trajedinin bir açıklaması olabilirdi.

Hemen harekete geçtik.

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın muvafakatıyla, hiç değilse Çanakkale'nin bir yamacına şehitlik yapma projemizi hayata geçirdik.

Bir zamanlar sahillerimize çıkarma yapan, teçhizatı muazzam ama cesareti ve feraseti zayıf düşmana karşı amansızca karşı koymuş, teçhizatı zayıf ama yüreği muazzam atalarımızın hatırasını yeniden canlandırmak istedik. Onlara güllerle süslenmiş taşları dimdik mezarlar, toprağı sımsıcak ebedi istirahatgâhlar hazırlamak istedik. Onların, artık bütün dünyaca bilinen büyük kahranalığı karşısında elbette mütevazı kalan, küçük bir jest yapmak niyetindeydik. Çok şükür başardık bunu da. Onları hakkıyla hatırlamak arzumuzu yerine getirdik. Onlara yüzlerce yıl sonra bile torunlarının gelip rahatlıkla Fatiha okuyabilecekleri bir mekan hazırladık. Onların mübarek kemiklerini öpüp yeniden toprağa verdik. Denizin serin meltemlerine karşı uykularına devam ederken başlarına doğru dürüst mezar taşları olsun diye bir şehitlik meydana getirdik. Bizim yaptığımızı, vatan için çarpan kalplere sahip bütün vatan evlatları elbette ki yapmak isterdi. Olsun. Bizimkisi bir işaret, bir hatırlatma olsun.

Daha önce Çanakkale ile ilgili birkaç kitap ve bir belgesel çalışması yapmıştık. "ÇANAKKALE DESTANI'NDAN BİR YAPRAK: SOĞANLIDERE" kitabımız da bu yolda ayrı bir hatırlatma notu olarak algılanırsa sevineceğiz.

Bu duygularla, Çanakkale Savaşı'nın en çetin, en ibretli muharebelerinden birine sahne olmuş SOĞANLIDERE mevkiinen hikayesini, duyarlı milletimize sunuyoruz. İnşallah gerisi gelir. Başlatmış olmaktan onur ve gurur duyduğumuz bu geleneğin, başta kurum - kuruluş ve zümrelerce daha iyi örneklerle devam ettirileceğine inanıyoruz.

MURAT AYDIN
Zeytinburnu Belediye Başkanı

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDE CEPHE GERİSİ *VE* SOĞANLIDERE ŞEHİTLİĞİ

Çanakkale Muharebeleri hem Türk tarihi hem de dünya tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuş çarpışmalardır. Bu muharebelerin sebeplerini ve önemini anlamak için dünyanın o an içinde bulunduğu şartların yanısıra, Çanakkale Boğazı'nın coğrafi konumunu da gözönüne alarak tarihin derinliklerinde bir yolculuğa çıkmak gerekir.

Çanakkale Boğazı, İstanbul Boğazı ile birlikte Avrupa'yı Asya'dan ayıran iki boğazdan biridir. Esasında Çanakkale Boğazı, Avrupa'yı Asya'dan sadece coğrafi olarak ayırması dışında kültürleri, ekonomik şartları zaman zamanda inançları birbirinden ayıran doğal bir engel olarak da görülmelidir. Homeros'un ünlü eseri İlyada Destanı'nda anlatılan Troya Savaşı bu bölgenin daha ilk çağlardan beri "Emperyalist Ruhlar"ın istila planları arasında yer aldığını gösteriyor. Troya Destanı'nda anlatılan savaş, sadece Troya Prensi Paris'in, Helen'i kaçırmasına bir tepki olarak yapılmamıştır. Aslında Helen'in kaçırılması Doğu'nun zenginliğine göz koyan Akhalıların yıllardır beklediği fırsatın ayaklarına gelmesinden başka bir şey değildir. Bu savaşın bir istila çabası olduğunu anlayan Anadolu halkları, Troyalıların yanında yer almışlardır. Fakat Anadolu halklarının Troya'ya verdiği destek savaşı kazanmalarına yetmemiş, on yılın sonunda Troya, Akhalıların eline geçmiştir. Bu savaşa bağlı olarak yaşanan gelişmeler başta Hititler olmak üzere Anadolu'daki bir çok imparatorluğun yıkılmasına sebep olmuştur. M.Ö 1200'lerde yapılan bu savaş zaman içinde inançlar, siyasi gelişmeler ve yazarların fantazileriyle harmanlanıp bir efsane halini almış ve tarihin hafızasında hep canlı kalmıştır. Birçok tarihi kişilik, Troya Savaşı ve sonuçları hakkında konuşmuş, kendilerini bir tarafla özdeşleştirmiştir. Bu kişiler arasında Fatih Sultan Mehmet ve Mustafa Kemal Atatürk'de vardır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u aldıktan sonra Troya'yı ziyaretinde, Atatürk ise, düşmanın İzmir'den denize döküldüğü haberini aldıktan sonra, aynı cümleyi etmişlerdir: "İşte şimdi Troya'nın öcü alındı."

Pers İmparatoru Kserkses ve Büyük İskender, seferleri sırasında Troya'ya uğrayarak, adaklar adamışlardır. Julius Sezar, Troya'yı Roma İmparatorluğu'na başkent yapmak istemiş ama isteğini gerçekleştiremeden bir suikaste kurban gitmiştir. İmparator Constantinus'da imparatorluğun başkenti için önce Troya'yı seçmiş, daha sonra Contantinopolis'te karar kılmıştır.

Troya Savaşı'ndan günümüze ulaşan birçok efsaneden biride meşhur Tahta At'tır. Bu Tahta At'ın hikayesi şöyledir: Akhalıların saldırılarının onuncu yılında Troya hala direnmektedir. Troya Kalesi'nin kapılarının dışarıdan yapılan saldırılarla açılamayacağı belli olmuştur. Kapıyı bir şekilde içeriden açacak bir plana ihtiyaç vardır. İşte tarihe geçecek bu plan Akhalı Odysseus'un aklına gelir. Plana göre Akhalılar tahtadan büyük bir at yapacaklar bu atın içine asker yerleştirip kuşatmayı kaldıracaklardır. Savaşı kazandığını düşünen Troyalılar da atı savaş ganimeti kabul edip kalenin içine alacaklar, gece olunca da atın içerisinden çıkan askerler kalenin kapılarını içerden açıp gizlenen Akhalı askerlerin içeri girmesini sağlayacaklardır. Mitolojiye göre, şimdi bizlere çılgınca gelen bu plan başarıya ulaşmış ve Troya'nın kapıları içeriden açılmıştır.

Bu tarihlerde Türkler Orta Asya bozkırlarında yaşamakta ve tarihe damgasını vuracakları günü beklemektedir. Bozkırın efendileri olan Türkler çeşitli sebeplerle göç etmeye başladığında kimse bu göçün bin yıllara yayılacağı ve Troyalıların kaderiyle birleşeceğini tahmin edemezdi. Orta Asya'dan başlayan göçler zaman içerisinde Hazar Denizi'nin kuzeyinden Avrupa'ya kadar ulaşıp burada kavimler göçüne sebep olacak ve Avrupa'nın bugünkü etnik yapısını oturtacaktır. Hunların, Avarların, Peçeneklerin ve diğer Türk kavimlerinin Avrupa'da yüzyıllar süren hakimiyeti bittiğinde ise Hazar Denizi'nin güneyinden gelen Türk göçleri etkisini gösterecektir. Bu göçlerle Anadolu Türkleştiğinde hedefin Avrupa olacağı açıktı. Bu sefer Oğuz Boyu'nun kurduğu Osmanlı İmparatorluğu ortaya çıkmış ve yüzyıllar süren fetih hareketi Avrupa'ya damgasını vurmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1354 yılında Süleyman Paşa'nın Gelibolu'da bulunan Çimpe Kalesi'ni almasıyla başlayan Avrupa'daki ilerleyişi 1683 yılına kadar devam etmiş, bu tarihteki Viyana Kuşatması dönüm noktası olmuştur. Başarısız olan bu kuşatmadan sonra Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'daki topraklarının yarısını kaybedecek ve çekiliş başlayacaktır.

İki yüzyılı bulan Avrupa ve Afrika'dan çekilmenin son halkaları, 20. yüzyılın hemen başlarında yapılan Trablusgarb ve Balkan Savaşları'yla olacaktır.

Türk tarihinde kara bir leke olarak anılan Balkan Savaşları Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir yıkım olmuştur. Yanlış yönetim, çıkar çatışmaları ve içten içe çürüyen bir yapı, bu savaşlarda iyice açığa çıkmıştır. 19. yüzyılı denge politikası uygulayarak ayakta geçiren İmparatorluk 20. yüzyılın başlarında iyice zayıflamış dağılma noktasına gelmişti. İkili anlaşmalar sonucu İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya ve İtalya'ya sürekli tavizler veriliyor \ bu devletler kendi aralarındaki ekonomik paylaşımı bir gün siyasi paylaşımın alt yapısı olarak düşünüyorlardı. Ordunun ve donanmanın ıslahını bile yabancı devletler yapıyor, kumandanlar onlardan seçiliyordu. Artık Osmanlı İmparatorluğu Avrupalı devletler tarafından "Hasta Adam" olarak kabul edilmekte ve ölümü halinde mirasının kimler tarafından paylaşılacağının hesapları yapılmaktadır. İmparatorluğun ayakta kalması kendi gücünden daha çok büyük devletlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarina bağlıydı. Zaman içinde bu anlaşmazlıklar çözülüp topraklardan kimin ne kadar pay alacağı belli olunca da geriye bunu uygulamak kalacaktı. Troya'yı kuşatan Akhalıların torunları şimdi de Osmanlı'yı Avrupa'dan atmak ve Anadolu'yu işgal etmek için gün sayıyordu.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ

AVRUPA'YA

GENEL BİR BAKIŞ

Avrupa’da ise uzun zamandır belirginleşen saflaşma büyük bir savaşı kaçınılmaz kılıyordu. İtalyan Birliği’nin kuruluşu ve Alman Milli Birlik ve İmparatorluğu’nun ortaya çıkması Avrupa’daki güç dengesini değiştirecek gibi görünüyordu. Bu yeni devletlerin de İngiltere ve Fransa gibi sömürge istekleri, çıkarları kesiştirmiş, buna bir de Rusya’nın tarihi emelleri eklenince büyük bir savaşın ayak sesleri duyulur olmuştu. Bu devletlerin geleceğe dair planlarında Osmanlı İmparatorluğu’nun toprakları aslan payını oluşturuyordu.

İngilizler hem sömürgelerini korumak hem de petrol bölgelerini kontrol altında tutmak istiyordu. Özellikle Süveyş Kanalı, Hindistan’daki sömürgeleri için hayati önemdeydi ve bunun için Filistin kontrolleri altında olmalıydı. Bu topraklar Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde olunca da İngiltere’nin yapacağı her planda Osmanlı İmparatorluğu’nun bir yeri olacağı kesindi.

Rusya’nın sıcak denizlere ulaşma hedefinin önündeki en büyük engel Osmanlı İmparatorluğu'ydu. Çünkü Rusya’nın sıcak denizlere ulaşmasının yolu Boğazlar ve Anadolu üzerinden İskenderun’du. Ayrıca yıllardan beri Slavlar’ı koruma bahanesiyle içişlerimize karışmaları ve bu ulusları Osmanlı aleyhine kışkırtıp desteklemeleri, Ruslarla Osmanlı İmparatorluğu’nu tarihi hasım haline getirmişti.

Almanlar, birliğini geç sağlamanın (18 Ocak 1871) verdiği dezavantajla sömürgelerden beklediği payı alamamıştı. Sömürgelerden gelecek ham madde ve diğer zenginliklerden yoksun olmaları hem sanayileşmelerini hem de zenginleşmelerini olumsuz etkiliyordu. Berlin-Bosphorus (İstanbul)-Basra diye açacağımız 3B Planına göre bu eksende kuracakları bir kuşakla Akdeniz ve Hint Okyanusu’na açılacaklardı. Bu amaçla epeydir Osmanlı İmparatorluğu ile flört ediliyordu zaten. **“Almanya, işgalci olarak kötüdür, ama müttefik olarak daha kötüdür”** diyen Avusturya atasözünü, Alman İmparatoru Kayzer Wilhelm’in İstanbul'daki Büyükelçi Baron Vangenheim'a yazdığı mektuplar adeta doğruluyordu. İmparator bir mektupta; **“Osmanlı Devleti çökmek üzeredir, çökecektir. İmparatorluk paylaşılacaktır. Bu paylaşmada daha az hisse sahibi olacak devlet, dünyayı kontrol imkânından mahrum olacaktır”** diyordu.

Kısacası gelişen teknoloji, ele geçirilen sömürgeler, daha fazla zengin ve büyük olma hayalleri tarihi emellerle birleşince çatışma alanı Avrupa’yı aşmış, Uzakdoğu ve Afrika’da diplomatik savaşların alanına dahil olmuştu. Bu çatışmalar sonucu Avrupa bölünmüş; Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya “İttifak Devletleri”, İngiltere, Fransa ve Rusya’da “İtilaf Devletleri” adıyla bloklaşmışlardı.

Osmanlı İmparatorluğu ise İttihat ve Terakki Partisi tarafından yönetiliyordu. Bu partinin genç liderleri deneyimsiz ve hırslarının esiri olsalar da büyük bir savaşın çıkacağını hissediyor, bu amaçla ittifak çabaları içerisine giriyorlardı. Talat Bey ve Enver Paşa’nın Ruslarla, Cemal Paşa’nın Fransızlarla ve Maliye Bakanı Cavit Bey’in İngilizlerle hatta Balkan Devletleriyle yürüttükleri ittifak için nabız yoklama girişimleri başarısızlıkla sonuçlanıyordu.

Alman İmparatoru Kayzer Wilherlm’in İstanbul’u ziyareti.

Balkan Savaşı’nda küçük devletlere karşı alınan ağır yenilgiler Osmanlı’ya olan güveni sarsmıştı. Ayrıca ittifak için görüşülen devletlerin nihai hedefi zaten Osmanlı topraklarıydı. Böyle olunca da toprak bütünlüğünü korumak için yapılan bu çabalar boşa çıkıyordu. Gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu’nu Almanya’nın yanına itiyordu. Osmanlı İmparatorluğu ittifak için Almanya’ya başvurunca, Alman İmparatoru İkinci Wilhelm’in isteğiyle ittifak görüşmeleri 22 Temmuz 1914’te başladı.

Silahlanma hızlanmış, planlar yapılmış, savaşı çıkaracak sebep beklenmeye başlanmıştı. Bekleyiş uzun sürmedi. 28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan Veliahtı Arşidük François Ferdinand saat 11.30’da Saraybosna’da Gavrila Princip adında bir Sırp tarafından öldürülür. Karşılıklı notalardan sonra 28 Temmuz 1914 günü saat 11.00 de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan’a savaş ilan eder. Rusya Sırbistan’ın, Almanya’da Avusturya- Macaristan İmparatorluğunun yanında olunca da büyük savaş patlak verir. Almanya 1 Ağustos’ta Rusya’ya, 3 Ağustos’ta ise Fransa’ya savaş ilan ederek Belçika üzerinden saldırıya geçer. Almanlar’ın Rusya’ya savaş ilan etmesinden bir gün önce ise Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak görüşmeleri neticelenmiş ve gizli bir anlaşma

sağlanmıştı. Anlaşmanın maddeleri anlaşma metninin Alman- Rus Savaşı başlamadan hazırlandığını, fakat savaşın başlamasından sonra anlaşma üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadığını gösteriyor. Almanya ile ittifakını bilmeyen İtilaf Devletleri, Osmanlı'nın tarafsız kalması için çaba sarf ettilerse de gelişmelerin bizi bir savaşın içine sürükleyeceği de gün gibi aşikardı.
Esasında İttihat ve Terakki Partisi'nin liderleri savaşta tarafsız kalsak bile savaşın bitiminde toprak bütünlüğümüze saygı duyulacağına inanmıyordu. Üstelik başta Harbiye Nazırı Enver Paşa olmak üzere kabinenin bazı bakanları kaybedilen toprakların geri alınması için Almaya ile birlikte savaşa dahil olunmasını istiyordu. İngiltere'nin Deniz Bakanı Winston Churchill'in İngiltere'ye sipariş ettiğimiz ve paraları fakir halkın yardımıyla peşin ödenen gemilerimize 21 Temmuz'da el koyduğunu açıklaması, Yunanlıların da Türkiye'ye nazire yaparcasına Amerika'dan iki gemi almaları, deyim yerindeyse bu düşüncelerin üzerine tuz biber ekmiş oldu. Artık bizde savaş hazırlığı yapıyorduk. Bu amaçla 3 Ağustos'ta seferberlik ilan edilip, 4 Ağustos günü de Çanakkale Boğazı'na ilk mayın hattı döşenmeye başlandı.

Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Fransuva Jozef

Bu gelişmeler olurken Akdeniz'de İngiliz donanmasının takibine uğrayan Alman savaş gemileri Goben ve Breslau, 10 Ağustos'ta Çanakkale Boğazı'na sığındı. Osmanlı'nın tarafsız devlet olarak bu gemileri 24 saat içinde karasularından çıkarması veya silahlarını tecrid etmesi gerekiyordu ki, Almanya buna şiddetle itiraz etti. Çünkü Almanya bu gemileri Rusya'ya karşı bir koz ve Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşa sokmak için bir vesile olarak düşünüyordu. Bunun üzerine güya biz bu gemileri İngilizler tarafından alıkoyulan gemilerimize karşılık Almanlardan satın almış olduk. Gemiler bizim donanmamıza katılmış göründü ama komutanı dahil, her şeyleri Alman olan bu gemilerin bizim başımızı belaya sokacağı belliydi.

Nitekim "savaşa sebebiyet verecek çatışmalardan kaçınmak koşuluyla" Karadeniz'e çıkmasına izin verdiğimiz bu gemiler, 29-30 Ekim 1914 gecesi Odesa ve Sivastopol limanlarını topa tutarken Alman İmparotoru Wilhelm'in İstanbul'daki Büyükelçisi Wangenheim'a verdiği şu talimatı yerine getirmiş oluyordu: **"Osmanlı kabinesinin bütünüyle muvafakatını almak mümkün olmadığı takdirde, ordu ve donanmanın ani bir emrivaki yaratması suretiyle Türkiye muhakkak savaşa sokulmalıdır"**.

Artık savaştaydık. Rusya, 1 Kasım'da yaptığı sınır ihlalinin ardından 2 Kasım'da savaş ilan ederken, 3 Kasım'da İngiltere ve Fransa birleşik donanma ile Akabe Körfezi'ni, İzmir'i ve Çanakkale'yi bombaladılar. Bu kalleşçe saldırı Seddülbahir Tabyası'nda 5 subay ve 81 erimizin şehit olmasına sebep oluyor ve artık geri dönülmez bir savaşın ilk kayıplarını veriyorduk. Ardından, iki gün sonra İngiltere, üç gün sonra da Fransa'nın savaş ilanına muhatap olduk. Biz de 11 Kasım 1914'te savaş, 14 Kasım'da da Cihad-ı Mukaddes ilan ettik. Birçok cephede birden savaşa giriyorduk ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli ve zorlu cephesi Çanakkale idi. Bu cephe hem İtilaf Devletleri açısından hem de Osmanlı ve Alman İmparatorlukları açısından önemliydi.

Almanya İmparatoru ve Prusya Kralı II. Wilhelm

Görünüşte, İtilaf Devletleri, Çanakkale Boğazı'nı geçerek Rusya'ya yardıma gideceklerdi. Böylece Ruslar hem batı cephesinde zorlandıkları Almanlar karşısında rahatlayacak hem de Rusya'daki buğday stoklarıyla yiyecek ihtiyacı karşılanmış olacaktı. Gerçi İngilizler'in Ruslar'dan önce Boğazlar'ı ve İstanbul'u işgal edip, pazarlık masasına elleri güçlü oturma hesabı da gizli gerçek olarak çıkarların en öncelikli maddesiydi. Ayrıca Çanakkale'nin geçilip İstanbul'a ulaşılması demek Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap Yarımadası ve Süveyş Kanalı'ndaki direnişinin kırılması demekti. Bütün bunların yanında Osmanlı'nın savaş dışı kalması henüz tarafsız olan Balkan Devletlerinin Almanya'nın yanında savaşa katılmasını da engelleyecekti. Osmanlı topraklarını paylaşmak ise başlıbaşına bir savaşı göze alacak kadar iştah kabartıcı bir durumdu zaten.
Osmanlı İmparatorluğu ise bu cepheyi varlığının temeli ve son kalesi gibi görüyordu. Düşman Çanakkale'den geçerse onu başka bir yerde durdurmak mümkün olamayacağından İstanbul işgal edilmiş olacaktı. İstanbul'un işgal edilmesi ise savaşın kaybedilmesi demekti. Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak İngiliz resmi tarihi, Çanakka-

le Boğazı ve Gelibolu'yu düşman elinde Akhilleus'un topuğu olarak betimler. İlyada Destanı'nda anlatılan Troya savaşının kahramanı Akhilleus'tur ve mitolojiye göre bu yarı Tanrı kahraman Akhilleus'un ölümcül yeri de topuğudur.

İngilizlerin bu mitolojik yorumuna göre Çanakkale Boğazı ve Gelibolu, İngiliz ve müttefiklerinin elinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ölümcül yeri olacak, ya da Osmanlı ile Almanya'nın elinde Rus Çarlığı'nın sonunu hazırlayacaktı.

Daha Ağustos ayında Çanakkale'nin Yunanların yardımıyla zorlanması fikri gündeme gelmiş, ama Rusya'nın Yunanları devre dışı bırakma isteği bu fikrin ölü doğmasına sebep olmuştu. Bulgaristan'ın müttefikler yanında yer alma konusundaki kararsızlığı da Yunanistan için savaşa katılma önündeki büyük engeldi. Bulgaristan sınırını güvenliğe almadan bir çarpışmaya girmek Yunanistan için tehlikeli bir durumdu. Anlaşıldığı gibi Boğazlar ve İstanbul üzerindeki paylaşma hesapları bize zaman kazandırıyordu.

Avusturya - Macaristan Veliahtı Arşidük Karl Fransuva Jozef

İşte Çanakkale cephesi bu hesaplar çerçevesinde açılıyordu. Şimdi cevabı aranan soru şuydu: Çanakkale Boğazı'nı geçmek sadece donanma ile mümkün olacak mıydı?

İngiliz Bahriye Nazırı Winston Churchill; "Denizlere hakim olan dünyaya hakim olur" düşüncesindeydi. Bu düşüncesinin getirdiği doğal bir sonuç olarak da Çanakkale Boğazı'nın sadece donanmamın zorlamasıyla aşılacağına inanıyordu. Ama İngilizlerin asker kanadı daha 19 Aralık 1906'da Boğaz'ı denizden ve karadan zorlama fikrini tartışmış fakat çok riskli ve tehlikeli gördüklerinden vazgeçmişlerdi. Nitekim 25 Kasım'da toplanan İngiltere Savaş Konseyinde Churchill'in bu teklifi, Savaş Bakanı Lord Kitchener'in muhalefetiyle karşılaşsa da önemli bir seçenek olarak zihinleri meşgul etmeye devam ediyordu. Ocak ayına gelindiğinde ise şartlar Churchill'in istediği biçimde şekillenmeye başlayacaktır. 2 Ocak 1915 günü Petersburg'daki İngiliz Elçisi; Almanlar karşısında yıpranan Rus kuvvetlerinin Kafkaslar'da zor durumda olduğunu, bu cephedeki Osmanlı taarruzunun da Rusları iyice zorlamaya başladığını bildiren bir rapor gönderir. Çanakkale'ye yapılacak bir harekat Türklerin buradaki kuvvetlerini Çanakkale'ye kaydırmasına sebep olacak ve Rusya bu cephede rahatlayacaktır. Rusya'da bulunan İngiliz Büyükelçisi, "Boğazlar'a yönelik bir kara veya deniz gösteri harekatı yapılabilir mi?" diye sorar. Üstelik Rusya'ya yapılacak yardım ya Baltık Denizi üzerinden ya da Çanakkale Boğazı'nı geçerek yapılabilirdi ki, Çanakkale Boğazı en uygun seçenek gibi görünüyordu.

Winston Churchill ertesi günü Amiral Carden'a bir mektup yazarak sorar: "Boğazları yalnız deniz kuvvetleriyle zorlamak sizce mümkün müdür?" Müttefik donanmanın büyük amirali Carden ilk olarak bunun çok zor olacağını söylese de sonrasında bir ayda Marmara Denizi'ne çıkabilecek dört devrelik planını 11 Ocak'ta Bahriye Nezaretine bildirir.

Almanya Veliahtı Prens Frederik Wilhelm

Plana göre:

1- Önce Çanakkale Boğazı'na girişi önleyecek olan Türk batarya ve mevzileri tahrip edilecek.

2-Kepez ve Soğanlıdere'ye kadar olan iç müdafaa sistemi tahrip edilecek.

3-Boğaz'ın en dar yerindeki merkez tabyaları tahrip edilecek.

4-Mayın tarlaları temizlenerek, daha geride bulunan dar alandaki (Nara, Çamburnu, Anadolu Mecidiye) tabyalar tahrip edilip donanmayla Marmara'ya çıkılacak.

Bu plan Ocak ayının 12'sinde Savaş Konseyi tarafından onaylanır. Sıra konseyden saldırı kararı çıkarmaya gelmiştir. Bu karar da 28 ocak 1915'te çıkarılır. Lord Kitchener Çanakkale'nin sadece donanmanın zorlamasıyla geçilebileceğine hala inanmıyordu. Bu plana itiraz edip istifa etmiş ama Churchill'in çabalarıyla istifadan vazgeçmişti. 2-4 Şubat'ta Süveyş Kanalı'na yapılan taarruzda Türklerin yenilgiye uğratılması da Müttefikler'in umutlarını arttırmıştı. İşte 19 Şubat 1915 saldırısı bu şartlar ve düşünceler altında gerçekleştirildi.

Bu saldırının amacı medhal tabyaları denilen giriş tabyalarımızı tahrip ederek donanmanın Boğaz'a girişini sağlamaktı. Amiral Carden'in dört aşamalı planının ilk aşaması olan bu saldırıda Kumkale, Seddülbahir, Orhaniye ve Ertuğrul tabyaları sabahtan akşama kadar bombalandı. 2 subay, 2 er ve 19 topun kaybedildiği bu baskının

arkasından 25 Şubat'ta daha şiddetli bir saldırı yapıldı. İkinci saldırıyla Carden'in planının ilk aşaması başarılmış oldu. Ayrıca bu saldırılar tarafsızlığını sürdüren İtalya'nın İtilaf Devletleri'ne yakınlaşmasına, Almanya'nın yanında savaşa katılma arzusunda olan Bulgaristan'ın ise çekingen davranmaya başlamasına sebep oldu.

Türkler açısından bakıldığında ise; bu saldırılar giriş tahkimatını zedelemiş olsa bile, bir haftalık zaman kazanılmasını sağlıyor ve 18 Mart'ın bir baskın harekatı olmasını engelliyordu. Arkasından devam eden saldırılarla da karşılıklı güçler test ediliyor, asıl savaşın bir provası yapılıyordu. Türk tarafı donanmanın atışlarından vurulan topları onarmaya çalışıyor, toz toprak içinde kalan tabyalar temizlenip, toprak altında kalan toplar tekrar atışa hazır hale getiriliyordu. Boğaz'a bakan sırtların arkasındaki bataryaların yerleri sürekli değiştirilerek de nerede olduklarının tespit edilmesi engelleniyordu. Almanya'dan alınan kara barutla sahte atışlar yapılıp düşmanın yanlış hedefler saptaması sağlanıyordu. Neredeyse her gün aynı şeyler yaşanıyordu.

18 Mart'a kadar her gün bir iki muharebe gemisi Boğaz'dan içeri giriyor, onların korumasındaki mayın arama gemileri, Boğaz'a dökülen mayınları toplamaya çalışıyordu. Bu gemiler birkaç mayını patlatmayı başarsalar da mayın koruma bataryalarının atışlarıyla geri çekilmek zorunda kalıyorlardı. Gece olduğunda ise Türk tarafı yeni mayınlar döşeyip gedikleri kapatmaya, donanma gemileri de gece karanlığından faydalanarak mayınları temizlemeye çalışıyordu. Geceleri devreye giren ışıldaklarla, bir ışıldaklar savaşının yaşandığı zamanlarda oluyordu.

İtilaf Donanması arama-tarama gemileriyle Boğaz'ın giriş kısmını tarayıp mayınları temizlemeye çalışırken, hem arama tarama gemileri hem de tayyarelerle yeni mayınların dökülüp dökülmediğini kontrol ediyordu. Yine bu ön çalışmalar çerçevesinde 4 Mart tarihinde bir komando çıkarmasına karar verildi. Bu çıkarmadaki amaç hem bu zamana kadar hasar verilen tabyaların tamamen susturulmasını sağlamak, hem de keşif yapmaktı. 400 askerle Kumkale'ye 200 askerle de Seddülbahir'e yapılan bu çıkarma daha asıl savaş başlamadan bir kahramanın doğmasına sebep olacaktı. Bu kahraman daha sonra Cevat Bey ve Mustafa Kemal'in de takdirini kazanacak ve madalya ile ödüllendirilecek olan Mehmet Çavuş'tu. Bu çıkarma esnasında düşmanı karşılayanlardan biri olan Mehmet Çavuş, çarpışma sırasında kurşunu kalmayınca eline geçirdiği taş ve kürekle düşmana saldırmış ve sekiz kişiyi çıkartma yaptıklarına pişman ederek öldürmüştü.

Amiral Carden, Mehmet Çavuş'un bu kahramanlığını görseydi, nasıl bir cengaver ulusla karşı karşıya olduğunu anlar, belki de 2 Mart günü İngiltere'ye çektiği o telgrafı hiç çekmezdi. Carden 2 Mart tarihli o telgrafında, "Havalar iyi giderse 15 gün sonra İstanbul önlerindeyim" diyor, bunun duyulması üzerine de Rusya'dan gelecek buğdayı bekleyen Amerika'da buğday fiyatları düşüyordu.

Donanmadan bakınca her şey yolunda gidiyordu. Karşılarında aldıkları ağır yenilgilerle afallayan bir ülke vardı. Enver Paşa komutasındaki Sarıkamış Harekatı'nda binlerce Osmanlı askeri soğuktan donmuştu. Allahüekber Dağları'nda soğuktan kırılan askerlerin sessiz çığlıkları çığlar altında eziliyor, Kanal Harekatı'nın başarısızlığı binlerce vatan evladını kum taneleri gibi dağıtıyor, hesapsız zafer isteği Mısır çöllerinde seraba dönüyordu.

Henüz birkaç ay önce alınan bu yenilgilerin ıstırabı yüreklere çöreklenmişti. Arkadaşını Kafkaslar'da, kardeşini Mısır çöllerinde toprağa veren gencecik insanlar bu çelik ağızlı cehennem toplarının yağdıracağı ölüm güllelerini bekliyordu. Memleketin her köşesi yangın yerine dönmüş, bu yangın Boğaz'da nöbet bekleyen askerlerin de yüreğini dağlar olmuştu. Evet; donanmadan bakınca her şey yolunda gidiyordu.

Zaferden o kadar eminlerdi ki; Boğaz geçildikten sonra uygulanacak siyaset, plan ve raporlara dökülmüş, askerleri için İstanbul'da kullanılmak üzere özel para basılmış, askerlere haremle ilgili vaatlerde bulunularak kutlamaları peşinen başlatmışlardı. İngiltere'de tur şirketleri turizm için hazırlıklar yapıp Boğaz turu için ilanlar veriyordu. Onları durduracak güç ne Boğaz'a yerleştirilen toplar ne de Türk askerinin savaşma azmi ve kahramanlığıydı. Onları korkutan tek şey; havanın kötü gitme olasılığıydı.

Avrupa'da şirketlerin tur hazırlıkları yaptığı sırada, Nusret Mayın Gemisi'de 7 Mart'ı 8 Mart'a bağlayan gece sabaha karşı Boğaz'da bir tura çıkıyordu. Gemi Komutanı Tophaneli Yüzbaşı Hakkı Bey, yanındaki de Müstahkem Mevki Mayın Grup Komutanı Yüzbaşı Hafız Nazmi Bey'di. O gün elde kalan son 26 mayın diğer mayın tarlalarının aksine kıyıya paralel olarak Erenköy Koyu'na dökülmüştü. Bu bölgenin seçilmesinde 19 ve 25 Şubat saldırılarının önemli rolü vardı. Bu saldırılar yapılırken görülmüştür ki denizcilikte durgun su diye tabir edilen bu sahada düşman gemileri hem durarak sabit kaleler gibi isabetli atışlar yapabiliyor hem de geniş bir alan olduğu için manevra sahası olarak da kullanabiliyorlardı. Ayrıca Kepez Burnu bu koydaki gemileri merkez grubunun büyük bölümünün hedefi olmaktan kurtarıyordu. Yani bu mayınlar savunma-

18 Mart günü Çanakkale Savaşı'nın kaderini belirleyen mayınları döşeyen Nusrat Mayın Gemisi.

nın ölü bir noktasını da kapatmış oluyordu.

Artık Boğaz'a daha evvel dökülen 11 mayın engelinin yanında bu 12'inci mayın engeli de tamamlanmış oluyordu. Düşman gemilerinin cirit attığı bir noktada canlarını hiçe sayarak bu mayınları yerleştiren kahramanlar yaptıkları işin büyüklüğünü o gün anlamışlar mıdır bilinmez ama İngiliz Deniz Bakanı Churchil, 18 Mart günü anlayacak ve şu tespitte bulunacaktır: **“Bugün dünya üzerinde görev yapmakta olan beş bini aşkın savaş gemisinden hiçbiri Nusret ve onun döktüğü mayınlar kadar harbin gidişine ve düşmanın geleceğine etkili olacak bir başarı gösterememiştir.”**

Deniz muharebesi yaklaşırken İngiltere'nin kafası hala karışıktı. Çünkü bu ana kadar yapılan saldırılarda hala ciddi bir başarı elde edilememişti. Batırılan iki Türk gemisinin dışında ne ciddi bir batarya tahrip edilebilmiş ne de mayınlar temizlenebilmişti. Kitchener, 29. Tümen'in desteği olmadan Amiral Carden'in Boğaz'ı geçeceğine inanmıyordu. Amiral Carden ise “Donanmanın Marmara'ya girmesiyle birlikte irtibat hatlarının sağlanması için karaya yapılacak bir askeri harekat hemen başlamalıdır” diyordu. Bunun üzerine Lord Kitchener İngiliz Deniz Aşırı Görev Kuvvetine komutan olarak atadığı Genaral Ion Hamilton'ı Çanakkale'ye gönderdi.

Tarihler 16 Mart'ı gösterdiğinde iki gün önce şartlar iyi olursa kara birliklerini beklemeden taarruz edebileceğini bildiren Amiral Carden yerini yardımcısı Amiral De Robeck'e bırakarak İngiltere'ye döndü. Söylenen sebep sağlığının böylesine büyük bir muharebeyi kaldıracak kadar iyi olmadığıydı.

17 Mart'ı 18 Mart'a bağlayan gece İtilaf Donanması, Boğaz'ı üç muhrip ve yedi mayın arama tarama gemisiyle aradılar. Amiral De Robeck komutasında yapılan savaş toplantısında Boğaz'ın Kepez Burnu'na kadar temiz olduğu rapor edildi.

18 MART
1915

18 Mart 1915 Perşembe... Zırhlıların iman dolu göğüsle savaştığı, hırsın ve aç gözlülüğün vatan savunmasıyla vuruştuğu, bilinç ve erdemin güç ve kudretten binlerce yıl sonra intikamını aldığı tarih. Bugün Troya surlarına dayanan Agememnon yoktu ama Agememnon adında bir zırhlının yanında 15 tane daha savaş gemisi, 4 kruvazör, 14 muhrip, 21 mayın tarama gemisi ve 6 denizaltı ile 6 uçağı taşıyan bir gemi vardı. İmha gemisi, muhripler ve gambotlarla sayısı yüzü geçen tarihin bu en büyük donanması Bozcaada önlerinden harekete başladığında keşif uçakları bu hareketlenmeyi rapor ediyordu. Cevat Bey'in emriyle havalanan Pilot Cemal'de, Ertuğrul adlı uçağıyla aynı bilgileri doğrulayacaktı.

Hava şartları bir deniz savaşı için uygundu, güneşin doğmasıyla sis ortadan kalkmış, güney rüzgarı kesilmişti. Düşman gemileri belirdiğinde üç grup halinde oldukları görüldü. Bu gruplanma aynı zamanda saldırının da planını oluşturuyordu.

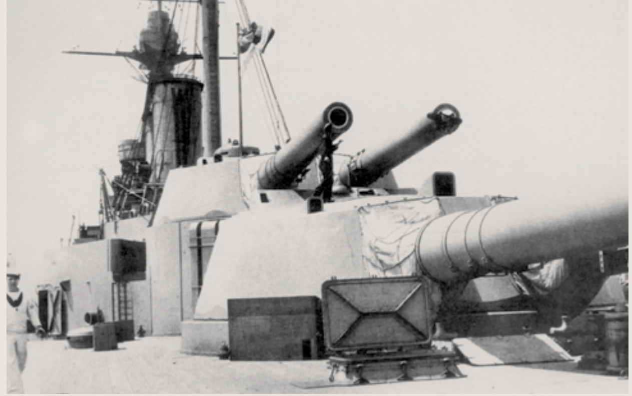
Bizzat Amiral De Robeck komutasındaki birinci grup; Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson, İnflexible adlı dört güçlü İngiliz zırhlısından oluşuyordu. Bu grubun görevi, en önde Boğaz'a girerek, Türk toplarının menziline girmeden 13 kilometreden merkez tahkimatını ateş altına almak ve arkadan gelip ileriye geçecek diğer gruplara destek sağlamaktı.

Fransız Amiral Quepratte komutasındaki ikinci grupta ise Gaulois, Charlemagne, Bouvet, Suffren adlı dört Fransız zırhlısı bulunuyordu. Harekat başladıktan bir iki saat sonra emirle birinci grubun önüne geçecek ve 5-6 kilometreye kadar sokularak merkez tahkimatının imha işine katılacaktı.

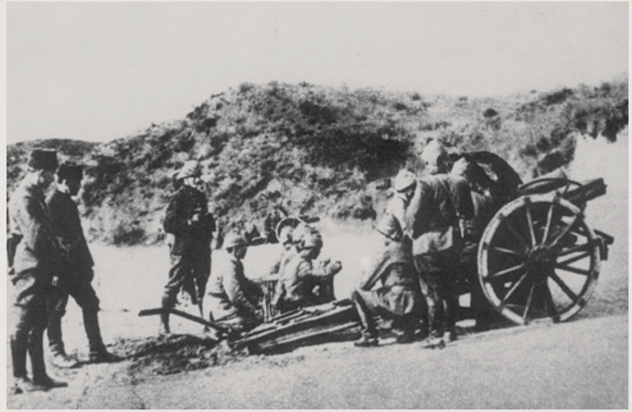
On eski İngiliz zırhlısından kurulan üçüncü grubun üyeleriyse; Prince George, Majestic, Vengeance, Irresistible, Albion, Ocean, Triumph, Swiftsure, Corn Wallis, Canapost'tu. İkinci gruptan iki saat kadar sonra ileriye çıkacak ve onun yerini alarak savaşmaya hazır olacaktı. Bunlardan başka her grubun yanında mayın koruması için mayın tarama gemileri, orta bölgedeki küçük Türk topçusunu sindirecek kruvazörler ve muhripler bulunuyordu.

Zırhlılar, kruvazörler, muhripler, denizaltılar, mayın arama tarama gemileri, gambotlar, uçak gemisi ve yardımcı gemilerle birlikte yüz parçayı geçen bu tarihin en büyük donanması Boğaz kapılarına dayandığında her iki tarafında zaferden yana şüphesi yoktu.

Saat 10:05'te mayın tarama gemileri kendilerini koruyan iki kruvazör eşliğinde Boğaz'dan içeriye girmeye başlamışlardı. Artık muharebe için ilk kurşun bekleniyordu. Bu görevde Triumph savaş gemisine verildi. İlk atıştan on beş dakika sonra saat 11:30'da birinci grubun dört büyük zırhlısı ateşe başladığında, Boğaz alevler içinde kalmış, artık bir yıla yakın sürecek büyük muharebenin geri dönülmez noktasına gelinmişti. Birinci grubun gemileri merkez tahkimatını hedef seçmişlerdi. Queen Elizabeth, Anadolu Hamidiyesi; Agamemnon, Rumeli Mecidiyesi; Lord Nelson, Namazgah; Inflexible ise Rumeli Hamidiyesi'ni şiddetle bombalıyorlardı. Bu atışlara Türk tarafı cılız atışlarla cevap veriyor asıl vuruşmayı sabır ve inançla bekliyordu. Çünkü Türk savunma planına göre; gemiler topçuların menziline girinceye kadar pusuda beklenip, menzil içine girer girmez baskın tarzında ateş açılacağından bu sırada düşmana ateş eden sadece ortadaki küçük topçulardı. Bunlar sürekli yer değiştirerek görevlerini yerine getiriyor, düşmanın derinlikteki merkez tahkimat topçusunu rahatça dövmesini engelliyor ve ateşleriyle düşman mayın tarama gemilerinin ileri sokulmasını önlüyorlardı. Türk tarafı da iyi düşünülmüş ve hazırlanmış bir planı başarıyla uyguluyordu.

18 Mart 1915'te Çanakkale önlerine gelen İngilizlere ait Queen Elizabeth savaş gemisi.

Çanakkale'de obüs bataryası.

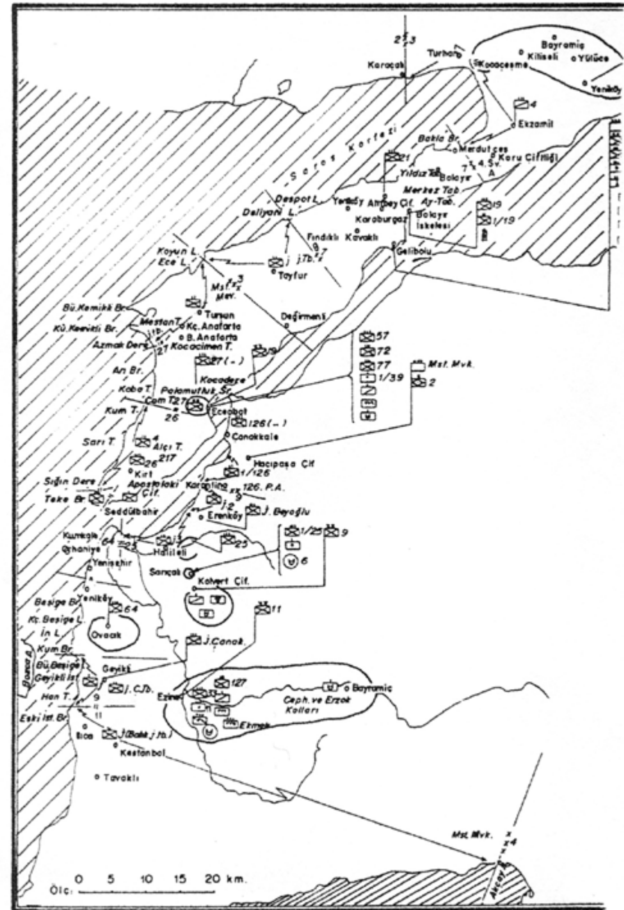
Otuz beş dakika kadar süren bu tek taraflı bombardımandan sonra Amiral De Robeck, geride sessizce bekleyen ikinci grubun ileriye geçmesi için emir verdi. Fransız Amiral komutasındaki dört Fransız zırhlısı saat 12:00 sıralarında harekete geçti. Gaulois, Charlemagne soldan; Bouvet ve Suffren sağdan birinci hat İngiliz zırhlılarını geçerek ileriye yanaştılar. Fransızlar şimdi merkez tahkimatındaki ağır Türk topçularının etkili menziline girmişti. O zamana kadar suskun kalan Türk ağır topçuları birden ateşe başladılar. Asıl vuruşma şimdi başlamıştı.

Aslında ateş gücü azımsanmayacak kadar müttefiklerin lehineydi. Onlar yeni ve seri ateşli toplara sahipti, Türk tarafı ise eski ve çoğunlukla adi ateşli toplarla dövüşüyordu. Müttefiklerin 276 topuna karşılık, Türklerin savaşa katılan 78 topu vardı. Bir tarafın elindeki bol cephaneye karşı, diğer taraf elindeki kısıtlı cephaneyi sakınarak kullanmak zorundaydı. Ama bütün bu olumsuzluklara rağmen Türk topçularının etkili atışları gemilerde ciddi hasarlara yol açmaya başladı. İlerleyen dakikalarda hem birinci gruptaki Fransız, hem de ikinci gruptaki İngiliz zırhlıları ölümcül yaralar aldı. Fransızların Bouvet zırhlısı, özellikle Rumeli Mecidiyesi'nin ateşleriyle ağır yaralar aldı. Fransız Gaulois ve Charlemagne'da da hasar vardı. Fransız Suffren zırhlısına da 14 dakikada 14 mermi isabet etmiş, gemide yangınlar çıkmıştı. Müttefik donanmasında kimse böyle bir manzarayı beklemiyordu.

Müttefik gemileri yara alırken Türk tarafında da kayıplar vardı. Toplardan bazıları isabet alarak saf dışı kalmış, bazıları arızalanarak ateş edemez hale gelmiş, bazıları da toprak altında kalmıştı. Telefon telleri de yer yer koptuğundan, toplarla gözetleme ve komuta yerleri arasında bağlantı sağlanamıyordu. Bu da ateşe devamı engelliyordu. Bu sebeplerle saat 14:00' e doğru Türk ağır topçusunun ateşlerinde bir yavaşlama sezilmekteydi .

Bu azalma Amiral De Robeck'i ümitlendiriyor ve müttefik donanmanın mahvına sebep olacak bir emrin verilmesine sebep oluyordu. De Robeck; mayın tarama gemilerine muhriplerin korumasında ileri çıkmaları için emir verdi. Üçüncü gruba da planlanan zamandan 1,5 saat evvel ön saftaki Fransızların yerini almasını bildirdi. İngiliz gemilerinin Fransız gemilerinin yerini almak için ileri yanaşmaları üzerine Boğaz'ın en geniş yeri olan Erenköy Koyu önlerinde trafik karışmıştı. Trafiğin karıştığı bu koyda Nusret'in döktüğü mayınlar Boğaz'ın serin sularında çarpışmanın kaderine etki etmek için sessizce bekliyordu.

İşte Fransızların Bouvet zırhlısı saat 14:50'de Nusret'ın döşediği bu mayınlara çarptı. Daha iki dakika önce

Çanakkale Müstahkem Mevkii ve 3. Kolordu'nun aldığı düzenler.
(18 Mart 1915 sabahı)

dört Türk obüsüyle yaralanan bu gemi, bordasında görülen yoğun bir dumandan sonra, üç dakika içinde battı. 604 personelin hepsi gemiyle birlikte sulara gömüldü. Bu sırada Türk mevzilerindeki sevinçler, tekbir sesleri, okunan ezanlar tabyaların dışına taşıyor, komutanların izniyle tepelere çıkan askerler zafere olan inançlarını perçinliyorlardı. Bouvet'nin batması her iki taraf içinde olağanüstü bir manzaraydı.

De Robeck'in amiral gemisi Queen Elizabeth'te bu bilinmeyen mayınların şoku yaşanırken, Türk tabyalarından gelen isabetli atışlar donanmayı hırpalıyordu. Türk topçularının başarısı gururlu donanmanın onurunu kırıyor ve muharebenin seyrini değiştiriyordu. Saat 16:05'e doğru birinci gruptan olan ve sabahtan beri Türk topçusu ile çarpışırken bir hayli yara alan İngiliz Inflexible zırhlısının bir mayına çarptığı ve geminin tehlikeli bir şekilde yatmaya başladığı görüldü. Inflexible geriye çekilerek kendini kurtarmaya çalışıyordu. Aradan daha on dakika geçmeden aynı felaket İngiliz Irresistible zırhlısının başına da

geliyor, o da 16:15 sıralarında yine Nusret'ın mayınlarından birine çarpıyordu. Hareketsiz kalan geminin mürettebatı Amiral Gemisi Queen Elizabeth'e alınarak kurtarılıyor ama bu gemi az sonra Türk topçularının ateşiyle sulara gömülüyordu.

Bu koşullarda harekata devam etmek donanmanın mahvına sebep olabilirdi. Kendine aşırı güven, hırs ve güç yenilmiş; iman, çalışma ve vatanı koruma duygusu galip gelmişti. Amiral De Robeck geri çekilme emrini verdi. Bu sırada saatler 17:50'yi gösteriyordu ve savaş başlayalı 6,5 saat olmuştu. Çekilme emrinden 15 dakika sonra İngiliz Ocean zırhlısı, Mecidiye tabyasında Havranlı Seyit Onbaşı'nın attığı topla dümeninden yaralanıp sürüklenmeye başladı. 18.05'te de Nusret'in döktüğü mayınlara çarptı. Ocean'da biraz önce imdadına koşmaya çalıştığı Irresistible gibi boşaltıldı ve kaderine terk edildi. Az sonra Türk topçusunun isabetli atışları onu da Boğaz'ın derinliklerindeki tarih mezarlığına gönderecekti. Müttefik Donanması'nın durumu perişandı. Daha bu saatlerde, Fransız Bouvet, İngiliz Irresistible ve Ocean zırhlıları batmış, İngiliz Inflexible, Agamemnon ve Fransız Suffren, Gaulois zırhlıları görev yapamayacak şekilde ağır hasara uğramıştı. Ayrıca 2 muhrip ve 7 mayın tarama gemisi de sulara gömülmüştü. Batan gemiler yanlarında 900 askeri de kendileriyle birlikte götürmüştü. Bu kayıplarla donanmanın ateş gücünün üçte biri savaşamayacak duruma gelmişti.

O Perşembe günü akşam karanlığı basarken manzara şuydu: Yenilmez kabul edilen muhteşem donanma hırpalanmış, yaralanmış, üç büyük zırhlısını geride bırakmış, artık kendileri için bir cehennemi andıran Çanakkale Boğazı'ndan uzaklaşmaya çalışıyordu.

Bu müttefik güçler için onur kırıcıydı. İki yüzyıldır yenilemeyen İngiliz donanması Fransızların desteğine rağmen mağlup olmuş, üstelik rakibine ciddi bir hasar veremeden muharebe meydanını terk etmek zorunda kalmıştı. Türk tarafında tabya ve bataryalardan 3 subay ve 19 er ile, 8. Ağır Topçu Alayı'ndan 2 er şehit olmuştu. Bir subayla 41 er de yaralanmıştı. Bize yardımcı olan Almanların ise 3 ölüyle 18 yaralısı vardı. Kullanılmaz duruma gelen top sayımız 4'tü. Kale ve tabyalardaki hasarlar giderilebilecek durumdaydı. Amiral Fisher, Churchill'e yazdığı mektupta şöyle diyordu; **"Kahrolası Çanakkale bize mezar olacak."**

18 Mart Deniz Zaferi'nde kullanılan Türk topları.

VE

KARA SAVAŞLARI...

18 Mart yenilgisi Müttefikler'in hem planlarını hem de prestijlerini sarsmış Osmanlı İmparatorluğu'da aradığı morali bularak güven kazanmıştı. Üstelik destek bekleyen Rusya'ya yardıma gidilemediği gibi, İngiliz ve Fransız sömürgeleri üzerinde de bu savaşın olumsuz etkileri olmuştu. Bu olumsuz etkiler her ne pahasına olursa olsun silinmeliydi.

Bu düşünce, zihinlerde o kadar yer etti ki kesin sonucu Batı Cephesi'nde arayanların muhalefetine rağmen Çanakkale Boğazı'nı geçme fikri kamuoyu ve yönetim kademesi tarafından da iyice benimsendi. 22 Mart 1915'te General Hamilton'un başkanlığında, Amiral De Robbeck, Amiral Wemyss, General Birdwood, General Braithwaite, ve Albay Polen, Limni Adası'nda bir toplantı yaptılar. Toplantıda alınan karar şuydu: "Çanakkale Boğazı'nı geçmek için yapılacak saldırıda, kara ordusu donanmayı desteklemeyecek, kara ordusunun yapacağı çıkarmaya donanma destek verecektir." General Hamilton bu kararı hükümete şu cümlelerle bildirecektir; **"Doğuda şerefimizi sağlamak için bir sefer kuvveti göndermek tek çaredir."**

Hükümetin oluruna alan Hamilton, İskenderiye'ye doğru yola çıkarken Lord Kitchener'e gönderdiği mesajda gidiş sebebini açıklamaktadır: **"Planlarımın başarılı olması, birliklerimin iyi bir şekilde tertiplenmesine, her birine verilecek görevin dikkatlice seçilmesine, gemilere yerleştirilmesine geniş ölçüde bağlı olduğundan, bu işleri uygun şekilde yapmak için İskenderiye'ye hareket ediyorum."**

Bu sırada Türk tarafı da yeni ve büyük bir saldırı beklemekteydi. 18 Mart'tan sonra Midilli ve İmroz'da yığınakların yapıldığı öğrenilmiş, Mısır ve Kahire'de de önemli sayıda İngiliz kuvvetinin devamlı talimler yaptığı belirlenmişti. Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa 18 Mart sonrası mevcut savunma düzeninde yapılacak değişiklikler hakkında başkomutanlığı uyardı. 24 Mart 1915'te Enver Paşa, Çanakkale savunması için kurulan 5. Ordu'nun başına İstanbul'da 1. Ordu'da görevli Alman Liman von Sanders Paşa'yı getirdi.

Liman von Sanders 5. Ordu Komutanlığı'na atanıp 26 Mart'ta Gelibolu'ya geldiğinde yaptığı savunma planının Türk kurmaylarının hazırladığı planla uyuşmadığı görüldü. Türk kurmayları düşman daha karaya çıkmadan saldırmayı planlamış ve kıyılar güçlü tutulmuştu. Liman Paşa'nın savunma planına göreyse kıyı bölgeleri hafif öncü kuvvetler tarafından tutulacak tümenlerin ağır kuvvetleri arka tarafta toplu olarak bulunacaktı. Bir çıkarma esnasında gerideki bu kuvvetler çıkarma bölgesine giderek düşmana taarruz edecekti. Bunun anlamı şuydu: "Düşman daha çıkarma telaşında iken bastırıp yok edilmeyecek, kıyıya çıkmasına göz yumulacaktı. Geride bekleyen ihtiyat birliklerimiz uzun menzilli gemi toplarının yoğun ateşi altında Gelibolu'nun engebeli arazisinde yıpranan düşmana taarruz edecekti."

İngilizler Boğaz'ları deniz yoluyla geçemeyince kara harekatına karar verdiler.

Bu plan hazırlanırken 5.Ordu'nun haberleşme ağındaki noksanlıklar, Gelibolu'nun arazi yapısının getireceği hareket güçlükleri, düşmanın teknik üstünlüğü göz önüne alınmamıştı. Böylesine oynak bir savunmanın, engebeli arazide Türk ordusunun işini zorlaştıracağı kesin gibiydi.

Çıkarma noktaları konusunda da özellikle Esat Paşa ve Mustafa Kemal'in arasında bulunduğu Türk komutanlarla anlaşamamışlardı. Türk komutanlar çıkarmayı Seddülbahir ve Arıburnu bölgesine bekliyordu. Liman von Sanders ise çıkarmanın Rumeli yakasında Saros Körfezi'ne Anadolu yakasında ise Kumkale ve Beşike bölgesine olacağını düşünüyordu. Plan, Liman Paşa'nın tahmin ettiği çıkarma bölgeleri esas alınarak ve ihtiyat birlikleri kuvvetli tutularak hazırlandı.

Buna göre kuvvetlerin üçte biri Anadolu Yakası'nda geri kalanları ise Rumeli Yakası'nda Saros Körfezi merkezli konuşlanacaktı. Seddülbahir ve Arıburnu sahillerinde ise gözetleme birlikleri kalacaktı.

Avustralyalı askerler çıkarma gemisinde

Diğer taraftan Müttefik güçlerin yaptığı plan bizi bir felaketin beklediğini gösterir gibiydi. 10 Nisan 1915'te Mondros Limanı açıklarında demirleyen Queen Elizabeth gemisinde İskenderiye'den dönen Hamilton komutasında bir toplantı yapılır. Bu toplantıda İtilaf Kuvvetleri Komuta Heyeti çıkarma planına son şeklini verir. Bu plana göre iki yer ana çıkarma noktası olarak kabul edilir. Bu yerler, Seddülbahir ve Arıburnu'dur.

Seddülbahir'e 29. İngiliz Tümeni, Arıburnu'na ise Anzak birlikleri çıkacaktı. Çıkarma başarılı olursa Seddülbahir ve Arıburnu arasındaki Türk birlikleri imha edilerek Kilitbahir platosu ele geçirilecek ve tabyalar etkisiz hale getirilecekti. Buradaki çıkarmaları kolaylaştırmak için Anadolu Yakası'ndaki Kumkale'ye Fransızlar'ın yapacağı çıkarma bir aldatma çıkarması olacaktı. Burada amaçlanan ise Türkleri şaşırtmak ve Anadolu Yakası'ndan Rumeli Yakası'na kuvvet kaydırmalarını engellemekti. Ayrıca Rumeli Yakası'nda Saros Körfezi'ne Anadolu Yakası'nda da Beşikeler bölgesine yapılacak gösteri çıkarmasının amacı da aynıydı. Kumkale'den farklı olarak buralarda çıkarma olmayacak sadece gösteri yapılacaktı. Böylelikle asıl çıkarmanın olduğu bölgede tutunmak için zaman kazanılmış olacaktı.

Görüldüğü gibi Liman Paşa çıkarma noktalarında öncelikli olanları yanlış tahmin etmişti. Bu yanlış tahmin daha sonraları Liman Paşa'nın çokça eleştirilmesine sebep olacak, bu eleştiriler komplo teorilerine kadar uzanacaktı.

Eleştiriler bu planın Almanların işine gelecek sonuçlar doğurmasından kaynaklanıyordu. Çıkarma birliklerinin Gelibolu'dan hemen atılmayıp Müttefiklerin buraya çakılı kalması Almanları, Batı Cephesi'nde rahatlatmıştı. Çünkü burada savaşan İtilaf Devletleri askerleri buradan çekilirse, gidecekleri yer Batı Cephesi yani Almanların karşısıydı. Üstelik işgalcilerin karaya çıkmasına müsaade edip sonra da onlara sık sık saldırmak ve daha fazla askerlerini bu bölgeye getirmelerine sebep olmakta, aynı sebeplerden dolayı Almanları rahatlatıyordu. Bu düşüncelerin sahipleri, Liman von Sanders'in çıkarma bölgelerinin tahminini ve kıyıları zayıf ihtiyat birliklerini kuvvetli tutmasını Almanya'dan aldığı gizli bir emirle yapmış olabileceğini ima ederler.

İsmail Hakkı Sunata'nın "Gelibolu'dan Kafkaslar'a" hatıralarını okuyanlar ise Enver Paşa'nın veda mesajındaki itirafını görecektir. Enver Paşa bu veda mesajında Osmanlı İmparatorluğu'nun her cephedeki asıl görevinin "Müttefik güçlerini çarpışarak meşgul etmek" olduğunu söylemektedir.

Daha ileri bir nokta ise, kıyı savunmasının belirli riskler taşıdığını ve gerideki ihtiyatların zayıf tutulması halinde karaya çıkan düşmanın bir daha durdurulmasında yaşanacak zorlukları göz önüne alarak Liman Paşa hakkındaki suçlamaları bir kere daha gözden geçirmemiz gerekmektedir. Üstelik böyle bir felaket sonunda Osmanlı'nın savaştan çekilmek zorunda kalması elbetteki Almanya için de bir felaketi beraberinde getirecekti. Biz bu tartışmaları askeri uzmanlara bırakarak çıkarma gününe gelelim.

25 NİSAN
1915

Düşman donanması 19 muharebe, 11 kruvazör, 27 muhrip olmak üzere 95 parçayı bulan gemileri; bunların taşıdığı 75 bin askeri, 15 bin hayvanı ve 3 bin arabasıyla çıkarma harekatına başladı. Bunların yanında 35 uçağı, 140 adet topu, 12 denizaltısı ve savaşa peyderpey sürece-ği 400 binin üzerinde askeri vardı. Çıkarma beş ayrı bölgeden başlamıştı: Anadolu Yakası'nda Beşikeler ve Kumkale, Rumeli Yakası'nda ise Seddülbahir, Arıburnu ve Saros Körfezi.

Mısır'da çıkartma eğitimi yaptırılan askerlerin her biri ayrı bir yolla motive edilmişti: Müslüman askerlere; "Almanlar Halife'yi esir aldı, Halife'yi kurtarmak için Almanlarla savaşa gidiyoruz" denmiş; Yahudiler kurmayı düşündükleri Yahudi devletinin ön hazırlığı için gönüllü olmuş; Avustralya ve Yeni Zelandalılar ise İngiliz kökenli oldukları için hazır kıta yollara düşmüşlerdi.

Aslında Avustralyalıların asıl isteği Batı Cephesi'ne gitmekti. Burada hem onlar için Güney Pasifik'te tehlike olan Almanlarla savaşacak hem de Paris'i Londra'yı göreceklerdir. Gelibolu'yu duyunca şaşıracaklar ama önemsemeyeceklerdir. Çünkü Kanal Harekatı'nda Türklerle karşılaşmış ve onların iyi savaşamadığı zannına kapılmışlardı. Ayrıca Mısır'da Abdül adını verdikleri Müslümanlarla ilişkileri Türklere olan saygılarını da yitirmelerine sebep olmuştu. Evet Gelibolu en fazla birkaç haftalık bir duraktı.

Beş ayrı noktadan organize edilmiş çıkarmadan ikisi gösteri çıkarmasıydı. Anadolu Yakası'nda Beşike'ye, Rumeli Yakası'nda da Saros Körfezi'ne yapılan gösteri çıkarmasının amacı, asıl çıkarmanın yapılacağı yeri saklamaktı. Anadolu Yakası'na Fransızların yaptığı çıkarma ise oyalama çıkarmasıydı ve asıl çıkarmanın yapıldığı yere asker gönderilmesin diye buradaki birlikleri alıkoyuyordu. Saydığımız bu üç çıkarma ile İtilaf Kuvvetleri kıyıda tutunabilecek kadar vakit kazanmayı planlıyordu.

Saros Körfezi Çıkarması

Buraya yapılan gösteri çıkarmasına 6 İngiliz savaş gemisi ve 7 İngiliz nakliye gemisi katılmıştı. Sahili ve çevre tahkimatını bombaladılar. Akşama doğru Türk kuvvetlerini burada tutabilmek amacıyla gemilerle 1200 kişiyi burada dolaştırmış sonra çekilmişlerdi.

Beşike Limanı Çıkarması

Buraya yapılan gösteri çıkarması iki muhrip ve torpido ile desteklenen beş taşıt gemisi ve Fransız askerleriyle yapıldı. Fransız savaş gemileri tarafından desteklenen bu kalabalık nakliye grubu sabahın erken saatlerinde limanın açıklarında belirdi. İki saat süren yoğun bir bombalama Liman Paşayı korkutmuş, buraya asker sevk ettirmişti. Böylelikle istediğini elde eden işgal güçleri yoğun sisten faydalanarak çekildiler. Onların çekildiği ancak ertesi sabah sis kalkınca anlaşıldı.

Kumkale Çıkarması

Bu çıkarma müttefikler açısından diğer iki çıkarmadan biraz daha farklı ve önemliydi. Çıkarma kuvvetlerinin hedefi Ege Denizi ile Menderes Çayı arasında uzayan ve Kumkale'den güneybatıya doğru derece derece yükselen Orhaniye istihkamı ve Yenişehir sırtları olacaktı. İlk çıkacak kuvvetler eski kaleyi ve köyü alacaklar ve sonradan Orhaniye sırtı ve Yenişehir işgal edilecekti. Bir amaç da Rumeli Yakası'na yapılacak çıkarmaların Anadolu bataryaları tarafından taciz edilmesini önlemek, Gelibolu'ya yakın olan bu bölgeden kısa yoldan yapılacak askeri sevkiyatı engellemekti

Bu yüzden bu çıkarmaya takviyeli bir alay, bir sahra bataryası, bir istihkam bölüğü, bir sıhhiye takımı ve bir muharebe müfrezesinden kurulu tugay muharebe grubu katıldı. Bunları üç muharebe gemisi, 4 kruvazör, 6 torpido bot, 10 nakliye gemisi ve 1 hastane gemisi destekledi.

Fransız askerlerinden oluşan bu kuvvetler saat 04.15'te Kumkale önlerinde görüldüler. Top atışları 05.15'te başladı. Fransız birlikleri sahile çıktıklarında bunlara karşı koyan bir Türk takımı önce kaleden Kumkale köyüne oradan da mezarlığa kadar çekildiler. Gelen takviyelerle bir tabura yükseltilen buradaki askerlerimiz Fransızlara karşı büyük bir direnme örneği göstererek daha fazla ilerlemelerini engellediler.

Daha sonra yapılan takviyelerle Fransızlara karşı taarruz yapıldı. Kumkale köyünün içerisinde göğüs göğüse çarpışmalar yaşandı. Sonuçta ne Fransızlar ilerleyebildi ne de bizler onları kıyılardan sökebildik.

Bu sırada Rumeli Yakası'nda çıkarma bütün hızıyla devam ediyordu. Hamilton genel durumun verdiği bunalım neticesinde buradaki Fransız tümenini Seddülbahir bölgesine yetiştirmek istedi. Bu amaçla 26-27 Nisan gecesi birliklerin buradan çekilmesi emrini verdi. Çekilme gece karanlığında tam bir sessizlik içerisinde yapıldı.

Kumkale Savaşları'nda burayı savunan 3. Tümenimizin zaiyatı 467 şehit, 763 yaralı, 505 esir olmak üzere 1.735 kişiyi bulmuştu. Fransızların kaybı ise 176 ölü, 481 yaralı, 129 kayıp olmak üzere 786'ydı.

ASIL ÇIKARMALAR

Yapılan gösteri çıkarmaları amacına ulaşmış, Hamilton, Liman von Sanders'i kandırmayı başarmıştı. Bu gösterilerle Liman Paşa çıkarmaların beklediği yerlerden yapıldığını düşünürken asıl çıkarmalar Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerine başlamıştı bile.

Arıburnu Çıkarması

Bu bölgeye çıkarmayı yapacak birlikler Anzak Kolordusu'na bağlı askerlerdi. (Anzak; Avustralya ve Yeni Zelanda'nın baş harflerinden türemiş bir kelimedir.) Mısır'da çıkarma eğitimi almışlar ve Türkler aleyhine propagandayla motive edilmişlerdi. Üstelik onların gitmek istedikleri asıl yer Batı Cephesi'ydi. Burada hem Londra ve Paris'i görecekler hem de ülkeleri için Pasifik'te tehlike oluşturan Almanlara karşı savaşacaklardı. Üstelik İngilizlerle olan akrabalık bağı onları İngilizlerin doğal müttefiki haline getiriyordu. Düşünceleri Kanal Harekatı'nda kolayca yendikleri Türkleri Gelibolu'da da birkaç haftada yenip Batı Cephesi'ne yetişmekti.

Bu bölgeye çıkarma yapan birliklerin amacı kıyıdaki bir avuç gözcü birliğini kısa sürede aşarak tepelere tırmanmak, Conkbayırı-Kemalyeri-Kanlısırt ve Kavaktepe'yi işgal edip daha sonra da Maltepe'yi ele geçirip, oradan da Kakmadağ ve Eceabat üzerinden manevra yaparak Kilitbahir'e doğru uzanmaktı. Buradan çıkan birlikler Seddülbahir'den çıkarma yapan 29. Tümen'le birleşerek tabya ve bataryalarımızı ele geçirerek donanmanın yolunu açacaklardı.

Aslında işleri çok ta zor görünmüyordu. Liman von Sanders'in kıyıları zayıf tutma üzerine kurulu planına bir de çıkarma noktalarındaki yanılgısı eklenince şansları iyiden iyiye artmıştı. O gün Arıburnu sahillerini savunmak zorunda kalacak Türk birlikleri 27. Alay'ın 2. Taburu'na bağlı 240 kişilik bir gruptu. Bu grubun karşısına çıkacak asker sayısı daha ilk hamlede 1500 kişiyi bulacaktı.

Plana göre buraya yapılacak çıkarma baskın tarzında olacağından işgal güçleri sessiz sedasız kıyılara yaklaştılar. İngiliz muharebe gemisinden ayrıldıklarında varmak istedikleri ilk nokta Kabatepe'nin bir mil kuzeyinden itibaren başlayan sahillerdi. Ama öyle olmadı. Kıyı akıntıları Anzak birliklerini asıl noktadan biraz daha kuzeye doğru sürükledi.

Anzaklar 04.30'da kıyıya ulaştıklarında karşılarında Arıburnu yarlarını ve bu yarların kıyılarını gözetlemekle görevli iki takımı bulacaklardı. Bu iki takım kıyıya çıkan 1500 kişilik işgalciye kahramanca direndi. Yanlardan sarkarak kendilerini kuşatan düşmana rağmen yerlerini terk etmediler. Ölerek ihtiyatta bekleyen birliklerimizin gelmesi için zaman kazandırdılar. Bu kahramanların o gün canlarını hiçe sayan direnişleri olmasa düşman çok daha hızla ilerleyecek, belki de Çanakkale'nin efsanevi direnişi başlamadan bitecekti. Burada o gün kahramanca savaşan askerlerin anısına takım komutanları, Asteğmen Muharrem, İmradalı İbrahim Hayrettin ve Gelibolulu Muharrem Çavuş'u saygı ve rahmetle anıyoruz.

Kıyılardaki bu direniş işgalcileri yavaşlatmış ama ilerlemelerini engelleyememişti. Saat sekizi gösterdiğinde kıyıya çıkan düşman birliğinin sayısı 8 bini bulmuş, Merkeztepe, Kanlısırt ve Kırmızısırt işgal edilmişti. Üstelik bir bataryamızı da ele geçiren işgalciler bir tümene yakın birliğiyle Conkbayırı'na doğru hareket ediyorlardı. Aynı saatlerde amansız bir mücadelede Seddülbahir'in koylarında başlamıştı.

Çanakkale'ye çıkarma yapmak üzere gemide bulunan Anzak askerleri.

Seddülbahir Çıkarması

Arıburnu'na baskın şeklinde yapılan çıkarmanın aksine Seddülbahir bölgesine yapılan çıkarma, bombardımandan sonra başladı. Hamilton'un planında çıkarmanın kalbi bu bölgeydi. Burası hem Kilitbahir platosuna ulaşmak için biçilmiş kaftan hem de kıyılardaki birliklerin sayısı ve dağınık olması açısından kolay bir hedefti. Böyle olunca da buraya yapılacak çıkarmada elde edilecek başarı bütün bir çıkarmanın başarılı olması anlamına geliyordu. Bu niyetle planlanan çıkarma beş ayrı noktadan başlayacaktı.

Güvenlik nedenleriyle harflerle kodladıkları bu çıkarma, şu noktalara planlanmıştı:

1- Y Plajı dedikleri Zığındere'nin hemen kuzeyindeki Pınariçi Koyu'na bir muharebe gemisi himayesinde dört kademe halinde iki tabur çıkacaktı. Karşılarındaki Türk kuvveti bir manga ve buraya sevk edilen 7. Bölük'ten iki takımdı.

2- X Plajı adıyla isimlendirdikleri Teke Burnu'nun kuzeyindeki kumsala 2000 kişilik bir kuvvet çıkacaktı. Karşılarındaki Türk askeri sayısı ise 12 kişiden ibaret bir manga idi.

3- W Plajı dedikleri Teke Koyu'na çıkarmayı düşündükleri birlik sayısı 4 bin kişiydi. Bunlara karşı koyacak Türk askerinin sayısı 200 idi. Buradaki çıkarma başarıya ulaşırsa çıkan birlikler Ertuğrul Koyu'nu arkadan sararak buradaki çıkarmanın başarılı olmasını sağlayacaklardı.

4- V Plajı olarak isimlendirdikleri bölge Ertuğrul Koyu'dur. Buraya çıkarmayı düşündükleri asker sayısı 6 bin idi. Karşılarında onları bekleyen 10. Bölük'e ait 240 kişilik bir gruptu.

5- S Plajı denilen yer bugünkü Abide'nin bulunduğu sırtın altındaki Morto Koyu'dur. Buraya çıkarılacak taburun ilk görevi eski Hisarlık Sırtını ele geçirerek Seddülbahir-Kirte eksenindeki Türk topçusunu baskı altında tutmaktı.

İlk gün Genaral Hamilton'un çok güvendiği 29. İngiliz Tümeni'yle başlayacak bu çıkarma daha sonraki günlerde Fransız Tümeni ve 1. İngiliz Deniz Tümeni ile desteklenecekti. Mısır'da bulunan 29. Hint Tugayı'da bu bölge için planlanmıştı.

Türk tarafında ise 6 kilometreyi bulan bu kıyı şeridini savunacak 26. Alay'ın 3'üncü Taburu'nun mevcudu bin civarındaydı. Çıkarmayı yapan 15 bin kişilik kuvvete karşılık kıyıları savunacak askerlerin sayısı ancak bu kadardı.

Genel bir değerlendirme ile çıkarmanın ilk saatleri için şu sonuçlara varabiliriz.

1- İşgalci birlikler için her şey beklenildiği gibi başlamıştı. Karşılarındaki kuvvetler az ve dağınık, üstelik silah velojistik imkanları bakımından yetersizdi.

2- Ordu komutanı Liman von Sanders çıkarmanın başladığı ilk saatlerde bile kendinden emin çıkarmanın Saros Körfezi ve Kumkale'ye başladığını zannediyor, ihtiyatları Sedddülbahir ve Arıburnu'na yollamak yerine Kumkale'deki oyalama çıkarmasına takviye yaptırıyordu.

3- Çıkarmanın ilk gününde işgalcilere karşı koyacak birliklerinden Saros Körfezi ve Anadolu Yakası'ndakilerin bu bölgeye yetişmesi mümkün görünmüyordu.

4- Çıkarmanın kaderinin belirleneceği bu ilk günde bütün yük bu bölgede daha evvel konuşlandırılmış sayıca yetersiz birliklerin omuzlarındaydı.

Çıkarma zırhlıların dakikalarca süren bombardımanından sonra başladı. Her şey yolunda gideceği beklenirken Ertuğrul Koyu'ndan gelen haberler bir kabus gibi işgalci komutanların yüreklerini daralttı. Bu koyda Yahya Çavuş komutasındaki 80 kişi kıyıya çıkmaya çalışan düşmana ölüm kusuyor, karaya çıkmak için hazır olan askerler ya daha filikalardayken ölüyor ya da kendilerini denize atıyorlardı. Böylesine dirençli bir savunma beklemeyen Hamilton ve diğer komutanlar şaşkınlıkla diğer koylardan gelecek haberleri bekliyorlardı.

Diğer koylardan gelen haberlerde işgalciler için ümit verici değildi. Bir kere sonuç ne olursa olsun Türk tarafı kahramanca savunuyordu. Teke Koyu'nda da şanlı bir direnişle karşılaşmışlar ve çareyi savaş gemilerinin yapacağı topçu bombardımanında aramaya başlamışlardı. Zığındere'de karaya çıkmışlarsa da Türk tarafının saldırısından şaşkına dönmüşler ve savunmaya çekilmişlerdi. İkiz Koyu ve Hisarlık çıkarmasında ise işler yolunda gidiyor gibi görünüyordu.

Çıkarmanın bu ilk saatleri işgalci güçler açısından tam bir kabustu. Karşılarındaki taburun kahraman komutanı Mahmut Sabri önderliğindeki bir avuç kahraman, damarlarında akan asil kana vatanlarını koruma iç güdüsünü eklemişler, arkalarında gözü yaşlı analarının dualarıyla zafere değil ölüme koşuyorlardı. Tek düşünceleri yardıma koşacak diğer birlikler için biraz zaman kazanmaktı.

Bu terkedilmiş gibi duran kıyılar, bu her koyda birkaç mangadan ibaret vatan evlatları, bu silahtan mermiden yoksun yılların yorgunu genç yaşlı savaşçılar öyle bir savunma destanı yazdılar ki, işgal güçleri bir anda çaresizliğin kucağına düştüklerini fark ettiler. Şimdi buraya Müttefik kaynaklardan alınan kahramanlığımızı öven yazıları koymayacağım. Ya da bu satırlarda, bizi komuta eden veya bizimle savaşan komutanların methiyelerini

de okuyamayacaksınız. Biliyorum ki o gün vatan savunmasını yapanların hiçbiri bu satırları görmek umuduyla savaşmadılar, onlar vatan düşman eline geçmesin, anaların bacıların namuslarına el uzatılmasın, kardeşleri aşağılanmasın diye öldüler.

Bu ilk savunma Türk tarafına pahalıya mal olmuş, askerlerin yarıya yakını şehit düşmüştü. Subay kayıpları ağırdı. Takımları çavuşlar idare ediyordu. Ama bütün bu kayıplar savunma için büyük bir umudu doğurmuştu. Düşman karaya çıkmışsa da Seddülbahir'in hemen bütün koylarında çakılıp kalmışlar ancak 1.5 kilometre ile 300 metre arasında değişen dar bir kıyı kesimini ele geçirebilmişlerdi.

Asıl çıkarmanın yapıldığı Seddülbahir ve Arıburnu'nu savunan 3. Kolordu'nun Komutanı, Yanya Kahramanı lakabıyla tanınan Esat Paşa'dır. Esat Paşa alt kademelerinden gelen haberler doğrultusunda çıkarmanın kendi bölgesinde başladığını öğrenince Liman von Sanders'e ulaşmaya çalışır. Paşa, çıkarmayı beklediği bölge olan Saros Körfezi'ne tepeden bakan Bolayır'dadır. Esat Paşa bu saatleri hatıralarında şöyle anlatmaktadır: **"Bir taraftan durumu bildirmek, gerekli emirleri almak, aynı zamanda Eceabat'a çabuk gidecek bir araç istemek üzere kendisini aramaya gittim... Beni görünce düşman görür korkusuyla telaşa kapılarak 'yere yat' işareti verdi. Bunun üzerine yere yatmak zorunda kalarak sürüne sürüne yanına gittim. Gerçi bir çok taşıt gemisi savaş gemileriyle birlikte Bolayır'ın karşısında durmakta idi. Fakat güvertede asker çıkarma belirtisi görünmüyordu. Asıl çıkarmanın Seddülbahir ve Arıburnu'na yapılmakta olduğunu bu çıkarmanın bir gösteri çıkarması olmasının muhtemel bulunduğunu söyledim. Eceabat'a gidip duruma el atabilmek için emrinde bulunan şirket vapurunu geçici olarak emrime verilmesini rica ettim. Düşman hakkındaki görüşümü olumlu buldu. Karargaha dönüşe karar vererek şirket vapuruyla Eceabat'a gitmeme izin verdi. Yalnız kendisinden yapılacak hareket hakkında hiçbir talimat alamadım."**

Esat Paşa'nın durumun vahametini anlatan ikinci raporu da Liman Paşa'yı Saros Körfezi'nden asıl çıkarma bölgesine getirtemedi. Paşa, 25 Nisan gününü Saros Körfezi'ne çıkarma yapılacağını beklemekle geçirip ancak 26 Nisan günü asıl çıkarma bölgesine gelebildi.

Seddülbahirdeki Türk askerleri amansız bir direnişle düşmanın umutlarını yıkarken Arıburnu sırtlarında da kritik saatler yaşanmaktaydı. Düşmanın çıkarma yaptığını öğrenen 27. Alay Komutanı Şefik Aker, 05.45'te, hareket emrini binbir güçlükle aldı. 05.55'te Topzeytin'den hareket edip, 07.40'ta Kemalyeri'ne ulaştı. Kendi tümenine bir bilgi notu yazarak 19. Tümen'e iletilmesini isteyip, 07.55'te de taarruzu başlattı. Bu notta düşmanın Arıburnu sırtlarını işgal ettiğini, kendisinin İnayet-i Hakk'a istinaden taarruza başladığını ve 19. Tümen'in seri olarak Kocaçimen bölgesini tutması gerektiğini bildiriyordu. Çünkü Kocaçimentepe kritik bir noktaydı ve buraya ulaşacak düşmana karşı koyacak bir kuvvet olmazsa, düşman buradan 27. Alayı yan ve arkadan saracak, durum iyice ümitsizleşecekti.

Şefik Aker'in notu 19. Tümen'e geldiğinde Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal 57. Alay'la birlikte yanına bir dağ bataryası alarak Bigalı'dan Conkbayırı'na doğ-

Anafartalar Grup Komutanı M. Kemal arkadaşlarıyla (1915)
Soldan; Kur. Bşk. Yb. İzzettin (Org. Çalışlar), arkasında Kur. Yzb. Tevfik (Kur. Alb. Bıyıklıoğlu), Grup K. Kur. Alb. M. Kemal, Dr. Hüseyin, Süvari Yzb. Pertev, Kur. Yb. Neşet (Bora), Süvari Ülğm, Saim (Korg. Önhon), Yzb. Hamit, Ültğm. Zeki (Org. Doğan)

ru hareket edeli 10 dakika oluyordu. Oysa 19. Tümen doğrudan Liman von Sanders'e bağlı ihtiyat birliğiydi ve Paşa'dan emir almadan hareket etmemesi gerekiyordu. İşte o gün Mustafa Kemal'in durumun ciddiyetini kavrayarak emir beklemeden harekete geçmesi muharebenin dönüm noktalarından birisini oluşturmuştu.

İlerleyen saatlerde 27. Alay ve onun imdadına yetişen 57. Alay'ın cesur saldırıları düşmanın ilerlemesi engellemiş ve Gelibolu Yarımadası'nın daha ilk günden, düşme felaketini önlemiştir.

İlk günün akşamına gelindiğinde durum şuydu: İşgalci güçler hedeflerine ulaşamamış, kıyılara çıkmış olsalar bile derinlemesine bir alanı kontrol altına alamamışlardı. Beklemedikleri bir direnişe zaman zaman da çok cesur taarruzlara maruz kalmışlar, emir komuta zincirinde ciddi hatalar ortaya çıkmıştı. Karşılarındaki savaşçılar beklediklerinin aksine, topraklarını savunmak için ölümü göze alan kahramanlardan oluşuyordu. Dolayısıyla ilk günkü hedeflerini değiştirmek durumunda kalmış, çıktıkları kıyılarda tutunmaya çabalıyorlardı. Hatta Arıburnu'ndan çekilme fikri bile iyiden iyiye düşünülüyordu.

Türk tarafında Ordu Komutanı'nın çıkarma öncesi yanılgıları akşama kadar sürmüş ve düşmanı daha ilk günden denize dökmek fırsatı kaçırılmıştı. Buna rağmen düşmanın önü ölerek kesilmiş, vatanın kolay kolay teslim edilmeyeceği gösterilmişti. Askerlerin savaşma azmi ve kararlılığı komutanlara umut veriyordu.

Anzak askerlerinin süngü hücumu.

Çıkarmanın ikinci günü işgal güçleri hem Seddülbahir hem de Arıburnu'nda taarruza başladılar. Düşmanın, hepsini karaya çıkartamasa da 15 bataryalık bir topçu kuvveti vardı. Savaş gemilerindeki son model toplara ilave olarak bazı nakliye gemilerine monte edilmiş hafif toplar, ağır makineli tüfekler düşmana olağanüstü ateş gücü sağlıyor, Türk askerlerinin işgalcileri tepelerden aşağıya kovalaması bu sayede önleniyordu. Ayrıca bu ateş gücü, gece boyunca çalışarak tahkimat yapmamızı engellemeye çalışıyordu.

İkinci gün işgal güçlerinin yaptığı taarruz başarıya ulaşamadı. Seddülbahir cephesinde biraz ilerleme sağladılarsa da, henüz yardım alamamış Türk birlikleri karşısındaki bu başarı önemsenecek kadar değildi.

Buraya Seddülbahir bölgesinde düşmana iki gün yardım almadan direnen 3. Tabur'un Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri'nin o günlere dair hatıraları aktararak durumu özetleyelim: **"Taburun 25 -26 Nisan tarihinde Seddülbahir kıyısında dayanıklılığı ve direnmesi ve 27 Nisan'da imdat yetişinceye kadar karşı durması ve bu üç günde tabur kumandanlarının hepsiyle erlerin 4/5'ü muharebe hattından hariç kalıncaya kadar son fedakarlığı göstermesi ve hiç bezginlik göstermemesi Türklük kahramanlığına en güzel bir numune teşkil eder."**

27 Nisan günü Seddülbahir cephesinde fazla hareketlilik olmadı. İşgal güçleri şiddetli bir taarruz için hazırlık içindeydiler. Arıburnu cephesinde Mustafa Kemal'in başlattığı taarruzda bazı ufak başarılar elde edilse de düşmanı asıl mevzilerinden söküp atmak mümkün olmadı.

Müttefik orduları Seddülbahir bölgesinde, 28 Nisan 1915'te Alçıtepe'ye ulaşabilmek için bir taarruz başlattılar. Birinci Kirte Çarpışmaları denilen bu taarruzda başarı sağlayamadılar. Türk Ordusu'nun saldırganları mevzilerine tam yerleşmeden atmak isteğiyle düzenledikleri 1-2 ve 3-4 Mayıs taarruzları da istenilen sonucu vermedi. Bu saldırılar hem Seddülbahir'de hem de Arıburnu'nda yapılmış özellikle Arıburnu'nda Queen Elizabeth zırhlısının topları ve makineli tüfekleri askerlerimizin toplu halde şehit olmalarına sebep olmuştu. Askerlerimiz donanma ateşinden korunmak için saldırıları gece düzenliyor, karşı tarafsa bunun bildiğinden sürekli aydınlatma fişekleriyle önlem almaya çalışıyordu.

Müttefikler yorulan Türk askerlerinin toparlanmasına fırsat vermeden yaptığı Mayıs'ın 6-7-8'inci günlerindeki saldırısı tarihe 2. Kirte Savaşı olarak kaydedilecektir. İşgal güçleri bu taarruzu da amaçlarına ulaşamadan noktalamak zorunda kalacaklardı.

Seddülbahir cephesinde bu çarpışmalar cereyan ederken Arıburnu'nda 19 Mayıs günü Türk tarafının başarısız ve insan kaybı açısından acı bir taarruzu olmuştu.

11 Mayıs'ta Çanakkale'ye gelen Enver Paşa İstanbul'a döndükten 3 gün sonra denetleme sonuç emrini göndermişti. Bu emirde Seddülbahir'i bir müddet savun-

mayı uygun buluyor ama **"Arıburnu'nda taarruzda acele edilmeli"** diyordu. Bunun üzerine Arıburnu'nda bir baskın taarruzu yapılmasına karar verildi. İşte hava hakimiyetinin önemi o günde ortaya çıkacak ve tayyarelerle yapılan keşiflerle Türk Ordusu'ndaki hareketlenme tespit edilecekti. Bunun üzerine İngilizler burayı yeni askerlerle takviye edip, dikenli tellerle ve ağır makineli tüfeklerle güçlendireceklerdi. Türkler **"Annem beni yetiştirdi bu ellere yolladı"** dizeleriyle başlayan vatan marşını söyleyerek saldırıyor, bu marşın **"Sütüm sana helal etmem saldırmazsan düşmana"** dizelerinde iyice coşuyorlardı. Ama hem donanmanın ateşi, hem de ağır makineli tüfeklerin mermileri buraları bir ölüm tarlasına çeviriyor, binlerce askerimiz bir daha açmamak üzere gözlerini kapatıyordu. Atatürk'e, **"Biz Çanakkale'de bir Darülfünun kaybettik"** dedirten yer işte buradaki Gedik Deresi'dir.

19 Mayıs taarruzundaki kayıplarımız Hamilton'u umutlandırmıştı. Lord Kitchener'in kayıplarımızı telafiye zaman vermeden bir taarruz yapılması isteği 2. Kirte Savaşı'nın ezikliğini atma duygusuyla birleşince tarihe 3. Kirte Savaşları olarak geçen çarpışmalar yaşandı. 4-6 Haziran arasındaki bu muharebeleri 21-22 Haziran 1. Kerevizdere, 28 Haziran-3 Temmuz arası da Zığındere boğuşmaları izleyecektir. Bunlardan istediği sonuçları elde edemeyen Müttefikler, 5 Temmuz'da ikinci defa Zığındere'ye ve 12-13 Temmuz tarihlerinde de tekrardan Kanlıdere ve Kervizdere'ye taarruz ettiler.

Düşmandan daha fazla ölerek savunduğumuz Alçıtepe eteklerindeki kritik yerleri düşmana kaptırmadık. Buralarda çok kanlı çatışmalar yaşandı. Onbinlerce yiğit, anaların gül kokan sinelerine yaslanamadan, yavuklularının hüzünlü özlemlerinde, daha hayatlarının baharını sürerken toprağın bağrına düştüler. Şimdi bile ne mezarları, ne nasıl öldükleri bilinmeden savundukları toprakla karışmış bu yiğitlerin sessiz çığlıkları Gelibolu'nun elemli rüzgarlarında seda bulmaktadır. Şimdi bile geceleri ıssız kovuklar bir şehidin son sıcaklığını saklamaktadır.

Haziran ve Temmuzun ortalarını Kirte, Kerevizdere, Zığındere muharebeleriyle geçiren taraflar Temmuz ortasından Ağustos başına kadar sükunet bulmuş bir muharebeye alışmaya çalışıyorlardı. Nispeten siper savaşlarıyla geçen bu günler aslında fırtına öncesi yaşanan bir sessizlikti.

Ne işgalciler ele geçirebildikleri noktalardan daha ileriye gidebiliyor ne de biz taarruzla kıyılarımızı işgalden temizleyebiliyorduk. İmkanlar ölçüsünde vatanımızı savunmaya çalışıyorduk. Osmanlı İmparatorluğu'nun ne Müttefiklere karşı koyacak donanması ne de onlarla başa çıkabilecek hava gücü vardı. Devlet o yıllarda yeni gelişmeye başlayan tayyarelerin önemini keşfetmiş ama başlatılan hava gücü oluşturma çabaları savaşın başlamasıyla yarım kalmıştı. Düşmanın 35 uçağına karşılık eldeki 3 uçakla keşif uçuşları yapmaya çalışıyorduk. Donanmanın durumu da iç açıcı sayılmazdı. Almanya'dan gelen Yavuz ve Midilli, Rus tehdidine karşı İstanbul'u koruyor, diğer gemilerimiz de Müttefik donanmasıyla başedecek gücü bulamıyorlardı. Buna rağmen 13 Mayıs'ta Muavenet-i Milliye, Goliath'ı batırıyor, buna Almanya'dan yardıma gelen iki denizaltının 25 Mayıs'ta Majestik ve 27 Mayıs'ta da Triumph'u batırması eklenince İngiltere'de hükümet sallanıyordu. Ama Marmara'ya girmeyi başaran Müttefiklerin 9 denizaltısı irili ufaklı 160'tan fazla gemimizi batırmıştı. Marmara'nın güvenliği sağlanamayınca da hem asker hem teçhizat sevkiyatı sekteye uğruyordu. Zaten bağlantı yolları kesik olduğu için ne Almanya'dan ne de Avusturya-Macaristan İmpa-

Anafartalar Grup Komutanı Yarbay Mustafa Kemal.

ratorluğu'ndan yardım alamıyor, adeta tek başımıza savaşıyorduk.

Çanakkale Savaşları'ndaki başarısızlık hem Fisher'in istifa etmesine hem de Churchill'in bakanlıktan alınmasına sebep olmuştu. Artık Londra ve Paris Çanakkale seferini iyiden iyiye sorguluyordu. Bu yüzden sıkışan cepheyi bir an önce açıp İstanbul'a ulaşmak için bir şeyler yapmak gerekiyordu. Hamilton'un Haziranda Çanakkale'yi geçmek için daha çok asker isteği Ağustosda gerçekleştiriliyor 50-60 bin askerin Limni'de toplandığı bilgisi Türk Genelkurmayı'na da ulaşıyordu. Artık son büyük taarruz ve son büyük savunmanın tarihi yaklaşmıştı.

Hamilton'un planına göre saldırı bu sefer Suvla Limanı'ndan başlayacak, istilacılar Anafartalar ovasından tırmanıp Conkbayırı'nı ele geçirmeye çalışacaktı. Bu cephede bulunan Türk birliklerine diğer bölgelerden yardım gelmemesi için, Kirte cephesinde Zığındere bölgesinden 35 bin kişilik İngiliz birliğiyle, Anzak cephesinde 6 Ağustos'ta Kanlısırt, 7 Ağustos'ta da Cesarettepe'ye 37 bin kişilik Yeni Zelanda ve İngiliz tümeniyle saldırılar düzenlenecekti.

Türk tarafında ise Liman von Sanders'in Saros takıntısı bizi zor durumda bırakacaktı. Liman Paşa, gelen bilgiler doğrultusunda burada bir takım tedbirler almışsa da saldırıyı yine Saros Körfezi'ne beklediğinden Anafartalar'daki Türk birliklerinin sayısını sınırlı tutuyordu.

6 Ağustos günü Avustralya Tugayının giriştiği saldırı sonucu Kanlısırt'ın büyük bir kısmını ele geçirdiler. Conkbayırı'nı işgal etmek isteyen birlikler ise yaşanan kanlı çarpışmalar ve Türk askerlerinin ölesiye direnişi sonucu hedeflerine ulaşamadılar.

Suvla Limanı'na çıkan işgal birlikleriyse ciddi bir saldırıyla karşılaşmadılar, fakat harekatın kalan bölümünü başarıyla yürütemediler. Gerek emir-komuta zincirindeki hatalar, gerekse komutanların basiretsizliği, bu kuvvetlerin tepelere doğru tırmanmasını engelledi. Böyle olunca da Liman Paşa'nın burada az kuvvet bırakma yanlışlığından yeterince faydalanamadılar.

Hatasını anlayan Liman Paşa, Bolayır bölgesindeki iki tümeni Albay Fevzi Bey komutasında çıkarma bölgesine yolladı. Ayrıca iki tümende Anadolu Yakası'ndan Rumeli Yakası'na doğru hareket ettirildi. Albay Fevzi Bey çıkarma bölgesine 8 Ağustos'ta ulaşmış ama yorgun askerin taarruza kaldırılmasına karşı çıkmıştı. Taarruzun 9 Ağustos'ta yapılmasını istiyordu. Bu istek Liman Paşa'nın, Fevzi Bey'i görevinden alıp yerine Mustafa Kemal'i getirmesine sebep olacaktı.

Mustafa Kemal o gün Anafartalar'daki bütün kuvvetlerin komutanı olmuş, tarihe 1. Anafartalar Savaşları diye geçecek çarpışmaları idare eder duruma gelmişti. Mustafa Kemal, 9 Ağustos günü Suvla'nın güneyi ve Sazlıdere'nin kuzeyindeki savaş bölgesinden Suvla'ya doğru taarruz emri verdi. Sonuç tam bir zaferdi. Müttefikler işgal ettikleri tepeleri bırakarak Tuz Gölü'ne kadar kaçarak çekildiler. Kayıpları 18 bini bulmuştu.

Siperler ve sığınaklar aynı zamanda yaşam alanıydı.

Şimdi sıra Conkbayırı'na gelmişti. Bu bölgedeki düşmanın da tepelerden atılması gerekiyordu. Mustafa Kemal'in bu amaçla 10 Ağustos günü bu bölgede düzenlediği taarruzda amacına ulaşacak, o gün öğleden sonra Sarıbayır sırtları da düşmandan temizlenecekti. Burada Mustafa Kemal'in göğsüne bir şarapnel parçası isabet edecek ancak göğüs cebinde bulunan saati onu mutlak bir ölümden kurtaracaktı.

15 Ağustos'ta Hamilton adeta yenilgisini ilan ederek, 100 bin yeni asker istedi. Bu istek Londra'da adeta soğuk duş etkisi yaptı. Zaten cephelerden gelen haberler İngiltere'nin başkentine kabus gibi çökmüştü. Ruslar, Almanlar karşısında sürekli geriliyor, İtalyanlar Avustralyalılar önünde başarılı olamıyor, Bulgaristan'ın Almanya safında harbe katılacağı bilgileri yürekleri sıkıştırıyordu.

Bütün bunlardan sonra Hamilton asker beklerken sadece komutanları değiştirme yetkisi alabiliyordu. Hamilton yine de şansını deneyecek ve 21 Ağustos'ta tekrar taarruz edecekti. 2. Anafartalar Savaşı denilen bu taarruz 7 bin Anzak, İngiliz ve Hint askerinin ölümüyle sonuçlanacaktı.

Yine ve son kez olmamıştı. Çanakkale'nin geçilemeyeceği iyiden iyiye anlaşılmaya başlanıyordu. Artık Hamilton'un ne saldıracak gücü ne de asker isteyecek

Düşman Çanakkale'den çekilirken geride bu manzaralar kaldı.

yüzü kalmıştı. 11 Ekim tarihinde Kitchener, Hamilton'a bir mektup yazıyor, **"Bir tahliye yapılırsa zayiat ne kadar olur"** diye soruyordu. Çekilmenin bu ilk sinyallerini alan Hamilton'un belki de tahliyeyi engellemek için verdiği; **"Birliklerimizin yarısını kaybederiz"** cevabı görevden alınmasına sebep oluyordu. Yerine atanan General Sir Charles Monroe incelemeler sonrası **"Tutulacak yegane yol Gelibolu Yarımadası'nı boşaltmaktır"** mesajı aslında Çanakkale Savaşları'nın müttefikler tarafından kaybedildiğini de gösteriyordu.

Monroe'nun bu cevabında Almanya'nın yanında savaşa giren Bulgaristan'ın tercihi de önemli rol oynamıştır. Artık İstanbul-Berlin yolu açılmıştı. Bu da Osmanlı'ya; top, ağır makineli tüfek, bomba gibi sıkıntısını çektiği silahlar gelecek demekti. Müttefiklerinden yardım alamadan, tek başına düşmana direnen ve Boğaz'ı açtırmayan Osmanlı İmparatorluğu'nun askerleri yardım alınca neler yapabileceğini kestirmek zor değildi.

11 Kasım'da bizzat incelemeye gelen Savaş Bakanı Kitchener'in bir dizi toplantıdan sonra Harp Dairesi'ne sunacağı teklif: **"Çekilelim"** olmuştu. İngiliz hükümeti bu kararı tartışırken Gelibolu'da o tarihe kadar hiç yaşanmamış bir fırtına oldu. Sağanak yağmur, tipi ve müthiş soğuk başladı. Siperler su ve çamurla doluyor, askerler boğuluyor, seller malzemelerinin bir kısmını alıp sürüklüyordu. 5 bin asker, donmuş, çeşitli yerlerinden yaralanmış ve hastalanmıştı. Toprağına sahip çıkan kahraman ulusa, toprakları da sahip çıkıyordu. Gelibolu'nun yağmuru, çamuru, rüzgarı, fırtınası yani topyekun tabiatı da müttefik askerlerine **"gidin"** diyordu.

İşte İngiliz hükümeti bu tavsiyeyi 7 Aralık 1915'te dinliyor ve çekilme kararı alıyordu. Artık Çanakkale Muharebeleri bitmiş, savaşın galibi Türkler olmuştu.

Müttefik Kuvvetleri çekilme işini ustaca yapmışlar, hiçbir zaiyat vermeden 20 Aralık 1915'de Arıburnu'ndan, 9 Ocak 1916'da da Seddülbahir'den ayrılmışlardı. Dünyanın en büyük iki imparatorluğunun güçleri kaçarken zaiyat vermemelerini büyük bir başarı sayarak sessiz sedasız gitmişlerdi. Bir yüzbaşının çekilirken defterine düştüğü not aslında Gelibolu'daki muharebeyi onlar açısından özetliyordu: **"Tezatın farkına varmamak imkansızdı. O parlak Ağustos sabahı, savaş azmi, gayreti ve arzusu ile dolu 750 mevcutlu taburum o karanlık Aralık gecesinde 100'ün altında bir mevcutla canından bezmiş, kir pas içinde kalmış, hayalleri kırılmış sıvışıyor. Geride bıraktıklarımızdan utanıyorum."**

SOĞANLIDERE ŞEHİTLİĞİ

Gelibolu'nun her karış toprağı gibi Soğanlıdere'de büyük muharebenin her anını solumuş kutsal bir bölgedir. Soğanlıdere, deniz muharebelerindeki kritik rolünün ardından, kara muharebelerinde de geçiş noktası olması nedeniyle hareketli günler geçirmiştir.

Soğanlıdere'nin hikayesini okurken aynı zamanda deniz muharebesine giden süreçte savunma sistemimizin durumunu, sistemde yapılan değişiklikleri ve bu kritik süreçte Soğanlıdere'nin rolünü öğreneceksiniz. Kara muharebeleri ise sizlere cephe gerisine ait zengin bilgiler, hatıralar ve vatan evlatlarının kanıyla ödenen hataları gösterecektir.

Soğanlıdere'ye ulaşmak için Kilitbahir Kalesi'ni geçtikten sonra sahili takip ederek 10 kilometre kadar gitmeniz gerekiyor. Bu yolu katettikten sonra varacağınız yer deniz muharebelerine hazırlanırken oluşturulan set bataryalarının kurulduğu Soğanlıdere'dir. Eğer hala içeriye doğru girmemiş Soğanlıdere vadisinin denize kavuşma noktasındaysanız, denizden gelen kokuyu içinize çekerek çevrenizi dikkatlice izleyin. Oralarda bir yerlerde mayınlarımızı korumak için kurulmuş bataryaların başındaki askerlerin, deniz rüzgarlarına karışmış kahramanlık türkülerini duyabilirsiniz. O gün dünyanın en büyük donanmasıyla gelen istilacılara karşı mütevazı silahlarıyla direnen bu kahramanların cesaret ve fedakarlıkları; ateş kusan topları, çelikten gemileri ve maddeyle bütünleşmiş kibri yenerek buraları teslim almanın kolay olmadığını göstermişti.

Şimdi hatıralarından bir eser bulmak mümkün olmasa da bir zamanlar yapılmış muazzam bir çarpışmanın ruhu hala buranın deli rüzgarlarında esmektedir. Yüzünüzü bazen nazlı bir nefes bazen de kuvvetli bir poyraz olarak yalayan bu rüzgarı arkanıza alarak yürüyün. Şimdi sağınızda solunuzda yükselen tepelerin arasında uzayan vadiyi göreceksiniz. Tepelerin arasından gelen ufacık derelerle şenlenen bu ağaçlık arazi, kara muharebelerinde hem korunaklı bir vadi olarak askerlerimizi himaye etmiş hem de hastanelerin ve sargı yerlerinin kurulduğu şifa yuvası olmuştu. Yine bu arazideki etüv fırınları ve hamamlar, askerlerimizin hem bitlerden hem de kirlerden kurtulmasını sağlamak için kurulmuştu.

Seddülbahir cephesine giden birliklerin bir kısmı burada eğitim yapmış, bir kısmının toplanma yeri olmuş, kenarlardaki ufak tepelerin arasındaki küçük vadiler askerlerimizi saldırılardan koruyarak dinlenmelerini sağlamıştı. Bu birlikler cephede çarpışmalar yavaşladığında yine buradaki mutfaklarda pişen yemeklerle doymuşlardı.

Şimdi vadiye girip ilerlemeye başladığınızda sağınızda göreceğiniz harabe yapılar Melek Hanım Çiftliği Reviri'dir. Burası kara muharebelerinde geliştirilerek hastane haline getirilmişti. İlerlemeye devam ederseniz birkaç taştan ibaret kalmış kabirler göreceksiniz. Bunlar hava saldırılarında şehit düşmüş askerlerimizin huzurla uyudukları mekanlardır. Biraz ilerde sol yanınızdaki Aramaz mevkinde tarlaların içine girip dikkatle bakarsanız, yere sabitlenmiş tuğlaları seçeceksiniz. Bunlarsa 15. Tümen Seyyar Hastanesi'nin tuğlalarla yapılmış hilalinin kalıntılarıdır.

İlerlemeye devam ederseniz sağ yanınızda sizi Soğanlıdere Şehitliği karşılayacaktır. Bu şehitlik kara muharebelerinde yaralanıp buraya getirilmiş, son nefeslerini buradaki sağlık yuvalarında vermiş kahramanlarımızın huzurlu yuvasıdır. Burada yatan kahramanlar çarpışmaların en şiddetli anlarında vatanını korumak uğruna canlarını hiçe saymış vatan evlatlarıdır. Kimi ailesini, kimi sevdasını, kimi de malını mülkünü bırakıp vatanın hiç görmedikleri bu coğrafyasında toprağa düştüler. Buraya gelirken birçoğu bir daha geri dönemeyeceklerini biliyordu. Fakat bu gerçek onları yollarından döndürmemiş fedakarlıkların en büyüğünü yaparak canlarını süngülerinin ucuna asarak saldırmışlardı.

Onların torunları olan bizlerse, bu yiğitlere on yıllarca doğru düzgün bir kabristanı çok görmüş, bu kahramanların mezar taşlarının otların arasında adeta kaybolmasına göz yummuşuz. Gelibolu Yarımadası'nın birçok bölgesindeki bakımsız, unutulmaya yüz tutmuş şehitlik gibi burası da ziyaretçilerini, vefasızlığın hüznüyle karşılıyor ve bu vefasızlığı unutturacak bir dost eli bekliyordu. Bu dost eli İstanbul'un Zeytinburnu ilçesinden geldi. Daha evvel onbinlerce insanı bölgeye taşıyarak Çanakkale ruhunun diri tutulmasına katkı sağlayan Zeytinburnu Belediye Başkanı Murat Aydın, burayı görünce üzüldü ve **"Bu vefasızlık şehitlerimizin ruhunu sızlatıyor"** diyerek, buraya şehitlik ve anıt yapmak istedi. Murat Aydın'ın isteği yetkililerce olumlu karşılanınca, buraya şimdi gördüğünüz eser yapıldı.

Bu örnek çalışmayı burada zikretmemizin sebebi diğer politikacılarımızı da benzer hayırlı hizmetleri yapmaya ve yaptırmaya teşvik etmektir. Bu memleketin insanları için yol, su ve elektrik ne kadar büyük ihtiyaçsa, vatan için şehit düşmüş kahramanların mezarlarının ortaya çıkarılıp ihya edilmesi de o kadar büyük bir ihtiyaçtır.

Aradan on yıllar geçtiği halde dedelerinin mezarlarını bulamayan, onbinlerce insanımız var. Muharebenin

üzerinden yüzyıla yakın bir zaman geçmesine rağmen hala Gelibolu'nun çeşitli yerlerinden çıkan kafatasları bizim vefasızlığımızın acı birer levhası olarak boynumuza asılmaktadır. Sürülen tarlalarda, dere yataklarında, açılan yollarda ortaya çıkan aziz şehitlerimizin kemikleri bizlerde eğer utanç hissi uyandırmıyorsa bile, elbette Çanakkale'de çarpışanların ruhlarını sızlatıyordur.

Gece yataklarımızda korkusuzca uyuyup, gündüz onurla gezmemizi sağlayan bu kahraman atalarımız, topun tüfeğin üstüne kahramanca atılan bu korkusuz neslin temsilcileri, elbette bir mezar taşı sevdasıyla ölmediler. Menkıbeleri anlatılsın, uğurlarına şiirler söylensin diye vuruşmadılar. Yaptıkları şey, mukaddesatına saldıranlara karşı onurunu, namusunu ve vatanını korumaktı.

Tarihimize onurla bakmamızı sağlayan bu kahramanların hikayeleri unutulsa bile mezar taşları bizim tarih bilincimizi canlı tutacaktır. Sadece bu sebep bile memleketin her köşesindeki insanımızın burayı gelecek kuşaklara ders olacak yapılarla donatmasını sağlamalıdır. Burası artık sadece Çanakkale ilinin bir parçası veya burada yaşayanların arazisi değil bütün vatanın ortak malıdır. Çanakkale Muharebeleri sırasında nasıl ki vatanın her köşesinden insanlarımız gelip burada çarpışmışlarsa, şimdi onların torunları olan bizler vatanın en uzak köşelerinden gelip buraları gezmeli, elimizden geliyorsa bir çivi de biz çakmalıyız. Bundan sonrasını insanlarımızın vicdanına bırakarak Soğanlıdere'nin hikayesine dönelim.

18 MART DENİZ MUHAREBESİ'NE UZANAN SÜREÇTE SOĞANLIDERE'NİN ROLÜ

Soğanlıdere'nin Çanakkale Deniz Muharebeleri'ndeki rolünü anlayabilmek için öncelikle Boğaz'ın savunma yapısı ve sistemiyle, savaş ilanından sonra bu sistemde yapılan değişiklikleri anlamamız gerekir. Osmanlı İmparatorluğu daha Rumeli'ye ilk geçişinden itibaren Boğazlar'ın önemini kavramış ve Boğazlar'ı kontrol altında tutmak için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Çanakkale Boğazı'nın iki yakasında görülen kaleler ve tabyalar hep bu düşüncenin sonucu inşa edilmiştir.

Daha savaş başlamadan önceki zamanlar için Boğaz'daki savunma sistemini Giriş tabyaları ve Merkez tabyası diye iki çatı altında toplayabiliriz. Giriş tabyalarımız; Kumkale, Seddülbahir, Ertuğrul ve Orhaniye tabyalarıdır. Merkez tabyaları olarak gruplayabileceğimiz tabyalar ise; Rumeli Yakası'nda Rumeli Mecidiye, Rumeli Hamidiye, Namazgah, Yıldız, Baykuş (Mesudiye) ve Anadolu Yakası'nda da; Anadolu Hamidiye, Anadolu Mecidiye ve Çimenlik tabyalarıdır. Boğaz'ın iki yakasında kurulan bu tabyaların ve içlerindeki topların caydırıcı gücü yüzyıllar boyunca Çanakkale Boğazı'nı emniyet altına almış ve burada ciddi hadiselerin yaşanmasını engellemiştir.

Zaman, Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhine işlemeye başladığı yıllarda Boğaz savunmasında zaaflar ortaya çıkmaya başlamış, zaman zaman yapılan çalışmalarla Boğaz'daki tahkimat güçlendirilmeye çalışılmıştır. Yine de tekniğin hızla ilerlemeye başladığı 20. yüzyılın

ortalarına doğru Boğaz'daki tehlike büyümeye başlamış, burayı güçlü bir zorlama karşısında koruyacak silahlar çağın gerisinde kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan 30-40 yıl önce alınarak tabyalara yerleştirilen toplar çeşitlilik göstermekteydi. Özellikle 7-8 bin metre menzilli toplar, özdeş bataryalar oluşturmayacak biçimde karışık dizilmişlerdi. İtici güç olarak kara barutun kullanıldığı bu topları her atıştan sonra temizlemek gerekiyordu. Atışlardan sonra kara barut sebebiyle ortaya çıkan duman ise hedefin görülmesini engelliyor, ateş hızlarını düşürüyordu. Ayrıca cephanenin azlığı ve doldurmak için insan gücüne ihtiyaç duyulması hem atış hızlarını yavaşlatıyor hem de er sayısının fazla tutulmasına sebep oluyordu. Topların bulundukları konum ve tabyaların yapı maddeleri itibariyle korunmaları yetersiz, dönüş yetenekleri sınırlı ve mesafe ölçme aygıtları eksikti.

Müttefikler donanması ise çağın en ileri teknolojisine sahip son derece modern toplarla donatılmış adeta yüzen kaleler halindeydi. Topların ağırlık, atış hızı ve nişan alma kapasiteleri mükemmeldi. Kısaca Birinci Dünya Savaşı öncesinde Boğaz'daki savunma sistemimiz işgale gelecek Müttefik Donanması karşısında her açıdan yetersiz durumdaydı.

Gerçi İtalya ve Balkan Devletleri'yle yapılan savaşlardan sonra Üç Alman Paşasından oluşan bir heyete, savunmanın güçlendirilmesi amacıyla bir proje hazırlattırılmıştı. Ama bu projenin sonunda ortaya çıkan savunma sistemimiz çeşitli yanlışlıklarla dolu ve büyük bir saldırıyı göğüslemekten uzaktı. Personel yokluğu yüzünden Boğaz'daki toplam 35 batarya 22'ye indirilerek personellerin diğer bataryalarda kullanılması öngörülmüştü. Boğazlar'da daha savaş başlamadan ilan edilen kısmi seferberlikle yapılmaya başlanan bu çalışmalar, genel seferberlik ilanıyla yarım kalmış, personel dağılımı yapılsa da topların yerleri henüz değiştirilmemişti.

Akdeniz Boğazı Müstahkem Mevki Komutanlığı da 15 Haziran 1914'te Müstahkem Mevki Komutanlığı adıyla yeniden kurulmuş, kısa bir süre sonra da komutanlığına Cevat (Çobanlı) Paşa atanmıştı. İşte bu günlerde Çanakkale Boğazı'ndaki savunma sistemimizin durumunu, o dönemde Çanakkale Mevk-i Müstahkemi Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ni ifa etmiş olan Selahattin Adil Paşa'nın hatıralarından okuyalım:

"Balkan Savaşı'ndan sonra Almanya'dan getirilen Ordu Islah Heyeti kararı ile çeşitli askeri sınıflar bağımsız olarak kendi müfettişlerine (Islah Heyetindeki Alman subaylara) bağlanmış ve her sınıf ayrı müfettişlerin emir ve idaresine verilmişti. Müstahkem Mevkinin çeşitli kara ve deniz örgütlerinde yapılması gerekli olan uyum çalışmaları ve belirli bir programa göre düzenlenmesi zorunlu olan işbirliği yapılmamış, ağır topçu müfettişlerinin kararı ile birçok tabyalar tamamen kadro dışı bırakılmıştı. Boğaz'ın giriş kısmını, savunmayı esas kabul ederek Almanya'ya 30.5'lik obüsler ısmarlanmış, istihkam müfettişlerince dayanak noktası yapılması, Nara Burnu'na kadar tel örgüler konulması, torpil gözetleme istasyonlarından vazgeçilerek yalnız torpil döşenmesi gibi birbirine zıt kararlara varılmıştı."

Müstahkem Mevkinin kurulduğu tarih olan 15 Haziran 1914 öncesinde durum bu merkezdeydi. Özellikle Boğaz'ın savunmasında giriş tabyalarının esas alınması çok tehlikeli bir durumdu. Nitekim Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığının 20 Eylül 1914'te Başkomutanlığa sunduğu raporda; **"Çanakkale Boğazı'nın girişi her zaman kuşatılabileceğinden kolayca düşürülebileceği, gelecekte yapılacak tahkimatın gücü ne olursa olsun sonucun değişmeyeceği, Boğaz'ın içerisinde ise durumun tam tersine olarak Boğaz'a giren düşmanın kanalize olacağı ve kuşatılmış duruma düşeceğini belirtmiş buna göre tahkimatın Çanakkale Boğazı'nın içinde yapılmasının..."** önerildiği görülmüştür. Daha sonra yapılan çalışmalar da bu öneri doğrultusunda sürdürülmüştür.

Bu esasa göre yapılan çalışmaları öğrenebilmek için yine Selahaddin Adil Paşa'nın hatıralarına dönelim:

"Bu esasa göre giriş teşkilatı aynen bırakılacak ve zaten mevcut olan Çanakkale-Kilitbahir istihkamları mümkün olduğu kadar sağlanabilecek büyük çaplı ve uzun mesafeli toplarla takviye edilerek bir merkez grubu (Anadolu Savunma Hattı) kurulması; Kepez-Soğanlıdere hattının batısındaki torpil hatlarını korumak için her çeşit hafif ve sahra toplarından faydalanılması, projektörlerle gece atışlarını da sağlayacak bir engel hattı meydana getirilmesi, bunların ilerisinde kısmen engel hattına karşı yapılacak girişimleri uzaktan karşılamak hem de duruma göre merkez grubunu bombardıman etmek isteyen ağır düşman gemilerinin hareketsiz ve serbestçe atışına engel olmak ve hem de bir ölçüde zayıf olan güvertelerine karşı dikey atışlarla etkili olabilmeleri için orta çapta (15 santimetrelik) top, obüs, havanlarla Karantina-Soğanlı hattı batısındaki sırtlarda, topların fazlaca cephanesinden faydalanılarak bir ileri hat kurulacak idi. Bu sayede Müstahkem Mevki top atışlarının bu hat üzerinde

toplanması suretiyle en yüksek atış kuvveti sağlanmış olacaktı."

Toparlamak gerekirse savunmayı Boğaz'ın girişinde değil de içerisinde kuruyorduk. Ayrıca top atışları bir hat üzerinde kurularak en yüksek atış kuvvetine ulaşmak hedefleniyor; düşman gemilerini rahatsız edecek, onları zayıf yönlerinden vuracak hatlar oluşturuluyor ve dökülen mayınlarımızı, mayın arama tarama gemilerinden korumak için yeni gruplar düşünülüyordu. Düşünülen bu yeni gruplardan biri de Soğanlıdere'ye kurulacak bataryalardı. Bu bataryaların görevi öncelikle dökülen mayın hatlarını korumaktı.

Nitekim 16 Ağustos'ta 4. Ağır Topçu Alayı Bölgesi Soğanlıdere ağzında mayın hatlarını korumak için, bir mantelli top ve Adi Krupp Topu Bataryası kuruluyordu. 20 Ağustos 1914'te de Soğanlıdere ağzı ile Kepez Feneri doğrultusunda, 3. Mayın Hattı'nın birinci hattını oluşturacak mayınlar döşeniyordu.

Bu çalışmalar altında 24 Eylül'de İntibah Mayın Gemisi tarafından 3. Mayın Hattının güneyinde ve buna paralel olarak 4. Mayın Hattı, 9 Kasım'da 3. Mayın Hattını pekiştirmek için 6. Mayın Hattı, Çanakkale Boğazı dışındaki faaliyetlerinin arttığının anlaşılması üzerine de 17 Aralık'ta Kepez-Soğanlıdere arasında Nusret Mayın Gemisi tarafından 7. Mayın Hattı döküldü. 2 Mart'a gelindiğinde Boğaz'da toplam 10 mayın hattı vardı. En son mayınlar da 7-8 Mart gecesi Nusret Mayın Gemisi tarafından döşenerek mayın hattımızın sayısı 11'e çıkmıştı. Bu mayın hatlarını korumak için kurulan Soğanlı Bataryası ise İstanbul'dan gemilerden sökülerek getirilen toplarla güçlendirilmeye çalışılıyordu.

Biz bu çalışmaları yaparken Müttefikler, 3 Kasım 1914'te giriş bataryalarımızı bombalayarak savaş ilan etmişlerdi. Yüreklerimiz burada Çanakkale Muharebeleri'nin ilk şehitleri olarak toprağa verdiğimiz vatan evlatlarına yanıyordu ve fakat deyim yerindeyse bu saldırı gözümüzün de açılmasını sağlıyordu.

Müstahkem Mevki Komutanlığı, Boğazlar'ın savunma sistemini güçlendirmek için bu çalışmaları yaparken, 3 Kasım'dan sonra Boğazlar'da uzun süre bir saldırı olmamıştı. Bunun nedeni Müttefiklerin, Boğaz'ı sadece donanmayla mı, yoksa donanmanın yanında kara ordusunun bir çıkarmasıyla mı geçmek gerektiğinin kararına varamamış olmalarındandı. Onların karar alma sürecinin uzaması, bizim bu saldırıdan çıkardığımız derslerle hem tabyalar ve toplarla ilgili düzenlemeler yapmamıza, hem de topçularımızı eğitmemize yarıyordu.

Müttefikler 28 Ocak 1915'te fikir birliğine vararak Boğaz'ı sadece donanmayla zorlamaya karar verince, Birleşik Filo'nun Komutanı Amiral Carden, Boğaz'ı geçmek için 4 aşamalı bir plan hazırladı. Bu planın ilk hamlesi Boğaz'ın girişinde bulunan tabyalarımızı imha ederek büyük saldırının başında Boğaz'dan içeriye direnişle karşılaşmadan girebilmekti.

19 Şubat ve 25 Şubat 1915'te düzenlenen saldırılarla giriş tabyalarımız kullanılmaz hale getirildi. Bu saldırılar Müstakem Mevki Komutanlığının Boğazlar'ın savunmasını girişte kurmamak fikrinin ne kadar doğru olduğunu kanıtlayacaktır.

Girişteki tabyalarımızı kullanılmaz hale getiren Müttefik Donanması'nın ikinci hamlesi Boğaz'a döktüğümüz mayın hatlarını temizlemekti. Bu temizlik dört aşamalı planın ikinci aşamasını oluşturuyordu. Bu amaçla hem mayın hatlarının yerleri bulunmaya çalışılıyor hem de bu hatları koruyan bataryalara karşı saldıralar düzenleniyordu. Bu saldırıların bir kısmı gece yapılarak karanlıktan faydalanılmaya çalışılsa da ışıldaklar sayesinde yerleri belli olunca Boğaz'da büyük muharebenin küçük ön hazırlıkları cereyan ediyordu.

Aşağıda 18 Mart Muharebesi'ne doğru gidilirken yukarıda anlattığımız hedefler için yapılan çarpışmalardan, Soğanlıdere ile ilgili olanları okuyacaksınız. Bu olaylar sizlere bir günde bitti gibi görülen Deniz Muharebesi'nin aslında aylara yayılan bir hazırlığının ve ön çarpışmalarının olduğunu gösterecektir. Ayrıca yine bu satırlarda projektörlerin önemi ve Müttefiklerin bu projektörleri imha çabalarını okuyacaksınız.

26 Şubat 1915

Saat 07.35'te yine giriş tabyalarımız olan Kumkale, Seddülbahir, Ertuğrul ve Orhaniye bataryalarının bulunduğu bölgelere saldırıldı. Bu saldırıdan sonra Boğaz'ın içerisine doğru giden içerdeki bataryaları bombalamaya başladılar. Müttefikler saat 09.00'da Majestik sınıfından bir gemi, üç tane mayın araştırma gemisi ve bir torpido önde olduğu halde Erenköy Limanı'ndan ilerlemeye başladılar. Mayın gemileri taramaya başladı. Rumeli Yakası'ndaki obüslerin ateşi üzerine mayın gemileri tarama işini bırakıp Boğaz'dan çıktılar. Saat 09:30'da Karanfil Burnu istikametinden gelen bir muhrip evvelce atılmış olan şamandıralara top ateşi açtı ve iki şamandıra batırıldı.

Bu esnada Soğanlıdere'deki 7.5'luk Mantelli bataryası ateş açtı. Torpido mukabelede bulundu. Fakat bir isabet alınca çekildi. Bunun üzerine üç torpido Karanfi Burnu'ndan çıktılar ve Soğanlıdere'deki Mantelli batar-

yasını ateş altına aldılar. Muhtelif istikamette torpidolara ateş açıldı. Bu durumda mecburen geri çekildiler. Anadolu sahilini takiben Erenköy istikametine geçen torpidonun verdiği işaret üzerine Majestik sınıfı bir gemi, baştopu ile Dardanos bataryası üzerine ve bordro toplarıyla da her iki sahildeki obüslere ateş açtı. Ardından hemen torniston ederek ateş mesafesinden uzaklaştı. Saat 12:30'da ateşi kesen gemiler saat 13.30'da öğleden evvelki mevkilerini aldılar. Soğanlıdere'deki batarya, torpidolara ateş açtı. Torpidolar ikinci şamandırayı da batırdılar. Zırhlı yine Dardanos ve obüsler üzerine ateş açtı. Dardanos'u susturmak istiyorlardı. Fakat obüslerin ateşi üzerine geri çekilmek zorunda kaldı. Obüslerden atılan üç mermi, gemiye isabet etmişti. 16.15'de düşman ateşi keserek geriye çekildi.

Batırılan şamandıralar, harpten evvel atılmış olup, geçitleri göstermekteydi. Gerek Mesudiye gemisi ve gerekse bizim bataryalar mevkilerinin belli olmaması için Müstahkem Mevki emri ile şimdilik ateş açmamışlardı.

2 Mart Salı

2 Mart Salı gecesi havanın karanlık olmasından faydalanan altı mayın tarama gemisi saat 21:00'de Erenköy Koyu Limanı'na girdiler. Nöbetçi erleri bunları görüp telefonla bildirdikten sonra projektörler, bu gemileri bataryalara gösterdi. Bunlardan bir tanesi Soğanlıdere'ye kadar sokulmuştu. Buradaki bataryamız aslında küçük birer balıkçı gemisi olan bu mayın tarayıcılarına karşı müthiş bir ateş açarak üçünü batırdı. Ötekiler ise alevler içinde kalarak Boğaz'dan kaçtılar.

3 Mart Çarşamba

3 Mart günü Müstahkem Mevki tarafından verilen emirde; Boğaz'a giren savaş gemilerine karşı, Kerevizdere, Domuzderesi ve Soğanlıdere ağzı kesimlerinin 19. Tümen'ce geceleri kuvvetli piyade birlikleri, gündüzleriyse zayıf küçük birliklerle tutulması kararlaştırıldı.

9 Mart Salı

Amiral Carden 19 Şubat'tan bu yana üç hafta geçtiği halde planın ikinci kısmı olan mayın hatlarını temizleme işini başaramamıştı. O gün Deniz Bakanlığına gönderdiği raporda, daha fazla kara ordusu ve uçaklara gereksinimi olduğunu iletiyor, Boğaz'ın iki yakasındaki gizli top ve obüslerin yeri saptanmadıkça Boğaz'a giren gemilerin tehlikede olduğunu ve taarruzun ertelenmesini istiyordu. Tabyaların susturulabilmesi için yakın mesafeden ateş etmek, gemilerin tabyalara yaklaşması için de mayın hatlarının temizlenmesi gerekiyordu. Seyyar bataryalar sürekli yer değiştiriyor, sahte barutlarla yapılan ateşlerle donanma şaşırtılıyordu. Amiral Carden tehlikeyi görmüştü ama elinden bir şey gelmiyordu. Ne bataryalar susturulabilmiş ne de mayın hatları temizlenebilmişti. Saldırılara devam ettiler.

10 Mart Çarşamba

10 Mart 1915 Çarşamba. O gün saat 10:00'da bir İngiliz zırhlısı ve üç torpido, Tekeburnu ve Ertuğrul tabyası cephesine ve piyade siperlerine bir çok mermi attılar. Gece saat 23:00'de projektör bir torpidoyu aydınlattı. Karanfilburnu ile Erenköy önünde bulunan gemilerden projektörlere ateş açıldı. Mecburen projektörler söndürüldü. Bu halde mayın araştırma gemileri, hem tarıyorlar ve hem de ilerliyorlardı. Bunların üzerine de ateş açıldı, fakat uzakta bulunan büyük gemilerin ateşi üzerimize yağıyordu. Saat 02.15'te Karantina ve Soğanlıdere önlerine birer torpido daha geldi. Hedefi aydınlatan projektörlere ateş açıyorlardı. Biz de mayın tarama gemilerini bırakıp torpidolara ateş ettik. Bu suretle projektörler yanmaya başladı. Aydınlatma esnasında Sarısığlar'dan Çanakkale'ye doğru 4-5 tane mayın tarama gemisi ile bir Fransız torpidosunun süratle gittiğini gördüm. Kruvazörle torpidolar mayın gemilerini himaye ettiler. *(Çanakkale Hatıraları, Şakir Tunççapa)*

12 Mart Cuma

12 Mart, saat 10.30'da Kepez yakınına gelen bir denizaltının Soğanlıdere ağzındaki bir istimbota isabetsiz bir torpido atışına, Soğanlıdere'deki bataryalar ve İntepe'deki toplar tarafından karşılık verildi. *(Çanakkale Hatıraları, Şakir Tunççapa)*

13 Mart Cumartesi

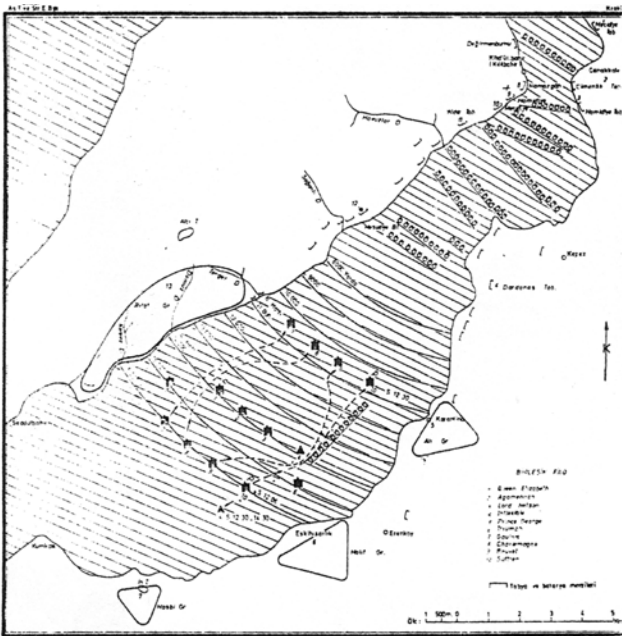
Mayın tarama gemileri bu gece de işe başladı. 03.15'te Dardanos Bataryası'nın alt tarafında göründüler. Projektörler bu akşam iyi aydınlatma yapıyorlardı. Torpidolardan biri Karantina diğeri de Soğanlıdere önünde bulunuyordu. Bunların vazifesi projektörleri yaktırmamaktı. Yandığı anda hemen ateş ediyorlardı. Araştırma gemileri de karanlıktan istifade ederek tarama yapıyorlardı. Projektörler yandıkça biz de gördüklerimize ateş ediyoruz, görünmeyenler Sarısağırlar Körfezi'ne kadar gidip muhtelif istikameti takip ederek mayınların üzerinden geçerek geri dönmeye başlıyorlardı. O kadar kalabalık gemileri vardı ki, adeta Haliç Tersanesi'ni andırıyordu. Kruvazörden atılan kırmızı bir veri fişeği, araştırma gemi-

lerine bir anda muhtelif istikametlerden rota değiştirtti. Hepsi torpido hattı üzerinden geçiyorlardı. Şayan-ı memmuniyet idi ki hiç biri patlamadı, emellerine muvaffak olamadılar. Saat 04.35’te artık her taraf sükunete karıştı. Bataryalarımız kesif atışını bu hafta yaptı, bir mayın araştırma gemisinin bordasında mermilerin infilakını gördüm. *(Çanakkale Hatıraları, Şakir Tunççapa)*

Görüldüğü gibi Müttefik Donanması mayın hatlarını, tabyaları ve projektörleri imha etmeye, bizde hayati önemde olan bu silahlarımızı korumaya çalışıyorduk. Bu çalışmalarımız 18 Mart gününe kadar başarıyla sürmüş, hatta Amiral Carden mayın hatlarını temizlemenin ve de bataryaları susturamamanın yılgınlığı içerisine düşmüştür.

18 Mart'ta tarihin gördüğü en büyük donanmayla Boğaz’ın girişinde görüldüklerinde mayın hatlarımız olduğu gibi duruyor, bataryalarımızsa gelecek düşmana ağır darbeler vurmak üzere bekliyordu.

18 Mart 1915 günü, ilk atış saat: 11:15’te Triumph’tan geldi. Gemi, obüs bataryalarımızı ateş altına almaya başladı. Sonra merkez tahkimatımıza karşı şiddetli bir bombardıman başladı. Anadolu ve Rumeli Hamidiyeleri, Rumeli Mecidiyesi ve Namazgah Tabyaları ateş altın-

Çanakkale Boğazı’ndaki mayın hatlarını gösteren harita

daydı. Müttefik gemileri merkez tabyalarımıza 14 bin yarda mesafeden ateş ettiği için, menzili 12-13 kilometreye ancak ulaşan Türk toplarının etki alanının dışında kalıyorlardı.

18 Mart’taki muharebenin genel seyrini kitabımızın ilk bölümünde anlatmıştık Şimdi sözü yine Selahaddin Adil Paşa’ya bırakarak çarpışmaların bir bölümüne daha yakından bakıp obüs ve bataryalarımızın çarpışmalardaki durumunu görelim:

“...Daha sonra mesafe yavaş yavaş azalmaya başladı. Prince Corc, Rumeli bataryalarını; Triumph, Anadolu obüs bataryalarını ateş altına alırken; Queen Elizabeth, Anadolu Hamidiye bataryasıyla Çanakkale kumbunda Çimenlik istihkamını; Agememnon, Lord Nelson, Kilitbahir, Rumeli Mecidiye; Inflexible, Rumeli Mecidiye bataryasını ateş altına almıştı. Buna müteakip Fransız gemileri ikiye ayrıldı. Suffren, Charlemange; Rumeli, Gaulois, Bouvet gemileri de; Anadolu sahilini takiben İngiliz hattını takviye ettiler. Fransızlar milli asabiyetlerini, İngilizler soğukkanlılıklarını pek güzel gösteriyorlardı. İngiliz gemileri itidalkar endahtlarıyla tahrip ateşi yaparken, Fransız gemileri daha ziyade ileri atılarak bataryaları yakından dövmek ve neticeye bir an evvel ulaşmak istiyor gibi görünüyordu. Merkez bataryaları düşmana uzak olduğundan sükut ediyorlardı ve düşmanı ateş altında beklemek mecburiyetinde bulunuyorlardı. Bataryaların sıkıştığını gördüğümüzden obüslerin ateşlerini şiddetlendirmelerini emrettik. Dardanos, Mesudiye bataryalarına da ateşe iştirak etmek için emir verdik. 35’likler ve 15’lik sahil topları cevap vermeye mecbur kaldılar. Düşman mermiyatının infilakı ile oluşan toz ve duman bulutları içinde bataryalarımız kayboluyordu. Hamidiye bataryasındaki telemetremiz düşmanının 14 bin metreden daha ziyade yanaştığını gösterdi. Uzun müddet ateş etmemek efradın maneviyatını kıracağı nazar-ı dikkate alınarak mesafe ne olursa olsun ateş edilmesini emrettik. Obüs bataryalarına verilmiş olan vazife ateşleriyle merkez grubunu himaye olduğundan ve alınan tertibata nazaran kesin sonuç alınacak bir muharebeye girilmiş bulunduğundan cephanenin tutumlu sarf edilmemesi ve merkez grubunun düşman ateşi ile tahribinden muhafazası için en büyük gemisine karşı dahi ateş açılmasını emrettik. Fakat gözetleme mevkimizden 14 kilometre mesafede bulunan gemilere karşı yapılan atışların tesirini göremiyorduk. Bataryalar ateşlerinin şiddetlendirilmesi için verilen emre mukabil bataryaların pek çok isabet elde ettikleri öğreniliyordu. Yalnız bataryalarımızın mermiyatı düşman gemileri civarında kaldırdıkları su sütunlarını görüyor ve isabetleri ayırdedemiyorduk. Obüs taburların epey isabet aldıkları Inflexible’ınn harbden çıkması ile anlaşıldı.”

Yukarıdaki satırlarda da görüldüğü gibi, çarpışmalar esnasında yerleştirilen obüs ve bataryalar üzerine düşen görevleri büyük bir başarıyla yerine getirmişti. Bu başarının neticesi olarak merkez grubumuzun uzaktan atışlarla tahrip edilmesi ve dökülen mayın hatlarının temizlenmesi engellenmiş o günkü muharebenin galibi olmamız sağlanmıştı.

Muharebenin ilerleyen saatlerinde merkez grubumuzun da ateşe başlaması düşman için felaketi getirmişti. Topçularımızın usta atışları mayınlarımızın tahripleriyle birleşerek donanmanın Boğaz'ı geçerek Marmara'ya, oradan da İstanbul'a ulaşma hayalleri suya düşmüştü.

Müttefikler, iki zırhlılarını kaybetmiş birçok zırhlıları da savaşamayacak hale gelmişti. Zayiatları bununla da sınırlı kalmamış birçok irili ufaklı gemileri de, önce Soğanlıdere, Mecidiye ve Dardanos bataryaları tarafından ateş altına alınıp sonra da top atışları sonucu sürüklenerek mayınlara çarpıp Boğaz'ın serin sularına gömülmüştü. Çekilme emri verildikten sonra son darbeyi de Ocean gemisi yedi. Seyit Onbaşı'nın top atışı sonucu sürüklenen bu gemi Nusret'ın döktüğü mayınlara çarpıyor arkasından da Soğanlıdere önündeki bataryaların ateşi altında batıyordu. O günün akşamı düşman üç büyük zırhlısını geride bırakıp, 800 askerini kaybetmiş olarak geldikleri gibi gururla değil, yenilginin utancıyla çekildiler. Bizim verdiğimiz 24 şehit ve 42 yaralı bu vatan için ölmeyi göze alan milyonların yanında önemsenecek bir rakamı ifade etmiyordu.

Seferberlik ilanıyla başlayan titiz çalışmalar meyvesini vermiş, oluşturulan yeni savunma düzeni hedefine ulaşmış, tarihin en büyük donanması büyük kayıplar vererek ezilmişti. O günkü çarpışmalarda Soğanlıdere bataryaları üzerine düşen görevi fazlasıyla yaparak mayın hatlarını korumuş, buraya kurulan set bataryalarının askerleri, görevlerini layıkıyla yerine getirmenin huzuru ve gururunu yaşamışlardı. Şimdi sıra kazanılan bu zaferin devamını getirmekteydi. O günler Türkler için durup dinlenilecek zamanlar değildi.

18 Mart Deniz Muharebesi'nin bitmesi Çanakkale cephesinin kapanması anlamına gelmiyordu. Bu coğrafyanın stratejik önemi, savaşın genel durumu, Rusya'nın içerisinde bulunduğu buhran ve Müttefik güçlerin Osmanlı toprakları üzerindeki tarihi emelleri buraya yeni bir saldırı olacağının göstergesiydi. Deniz Muharebesi'nden sonraki günlerde Müttefiklerin yeniden donanmalarıyla gelmeleri beklenmiş ona göre hazırlıklar yapılmış, ama ilerleyen günler Müttefik güçlerin sadece donanmayla değil daha büyük bir kuvvetle geleceklerini göstermişti. Mısır'dan gelen haberler orada çıkarma için birliklerin hazırlandığını gösteriyordu. Müttefiklerin aldıkları nihai kararın Çanakkale'ye bir çıkarma yapılması ve bu çıkarmanın donanmayla desteklenmesiydi. Tabya ve bataryalarımızı susturmak ve Gelibolu Yarımadası'nı toptan istila etmek için hazırlıklara başlamışlardı.

Bu sebeple, 18 Mart'tan sonra Boğazlar'a karşı ciddi bir saldırı yapmamışlar ama her gün birkaç gemi Boğaz'ı gözetlemiş, arasıra da merkez tabyaları, İntepe, Tenger, Kumkale ve Seddülbahir'i bombardıman etmişlerdi. Işıldakları tahrip etmek için yaptıkları saldırılar da Türk topçusunun isabetli atışları yüzünden gerçekleşememişti.

Çıkarmanın yapılacağı belli olduktan sonra Müstahkem Mevki Komutanlığı orduyla koordineli olarak, çıkarmanın yapılmasını engellemeye, olmazsa en kısa zamanda işgalcileri topraklarımızdan atmak üzere planlamalar yapmaya başladı. Bu amaçla çıkarmanın muhtemel olduğu Seddülbahir bölgesini top ateşi altında tutabilmek için, Erenköy ile Menderes Çayı arasına muhtelif bataryalar yerleştirildi. Çıkarma zamanı ve sonrasında da büyük toplar ileriye alınarak Mecidiye, Çanakkale ve Nara'daki toplar Dardanos-Soğanlı hattının ilerisine yerleştirilip savunma bütünüyle yenilendi.

Turgut Reis gemisinden çıkarılan iki adet top Soğanlıdere'ye yerleştirildi. Ayrıca 3. Seyyar Jandarma Taburu karargahıyla, 1. Bölük, Soğanlıdere'nin güneyinde bulunuyordu. Görevi, Hisarlık'tan Soğanlıdere'ye kadar olan bölgede küçük düşman müfrezelerinin yapacağı baskınlara karşı kıyı bataryalarını korumaktı.

Bu önlemlerin dışında Gelibolu'ya beklenen çıkarma için yapılması gereken çok daha ciddi hazırlıklar vardı. Bu amaçla Boğazlar bölgesinde, Müttefiklere karşı gerçekleştirilecek harekatın sevk ve idaresinin kolaylaştırılması ve güç birliği yapılması amacıyla 24 Mart 1915'te 5. Ordu kurularak başına Alman General Liman von Sanders getirildi. Bu ordunun görevi Gelibolu Yarımadası'nı düşmana karşı savunmaktı.

Türk tarafında yapılması beklenen büyük çıkarmaya karşı yeni bir savunma organizasyonun hazırlıkları bütün hızıyla devam ediyordu. Yeni birlikler gelecek, bu birlikler için yiyecek, giyim, silah, cephane temin edilecek ve kaçınılmaz olarak hastaneler kurulacaktı. Lojistik destek hizmetleri dediğimiz bu çalışmalar çok önemliydi.

Barış zamanında modern silahlarla donatılmış gerek muharebe gerekse atış eğitimlerini yaparak savaşa hazır hale gelen ordular, sefer sırasında istenilen hedefe ulaşmazlarsa, bunun sebebi ancak idari faaliyetlerin ve lojistik desteğin yeterli derecede planlanmadığı veya

yürütülemediğinden ileri geldiği tespit edilmiştir.

Çünkü, cephede düşman karşısında iyi beslenemeyen, giyeceği, silahı, cephanesi yeterli derecede olmayan birliğin, ne kadar üstün ve kabiliyetli komutanların idaresi altında olurlarsa olsun, isabetli kararları yerine getirmesi mümkün değildir. Cephede aç ve susuz kalan erin, cephanesiz kalan silahların, sargı yerlerinde yaralarını sardıramayarak inleyen yaralıların durumu, hep lojistik desteğin uygulanamamasından kaynaklanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu bu hizmetlerin düzenli yürütülmesi için Almanlardan Menzil Hizmet Yönetmeliği almış ama Balkan Savaşları sırasında uygulamamıştı. Birinci Dünya Savaşı'na girme olasılığı belirince bu yönetmelik yeniden ele alınarak 5 Ağustos 1914'te Menzil Genel Müfettişliği adıyla kuruldu. Bunu Ordu Menzil Müfettişliklerinin kurulması izledi.

Birinci Dünya Savaşı başladığında Osmanlı İmparatorluğu "Hasta Adam" sözünü hak edecek kadar kötü durumdaydı. Yemen, Trablusgarb ve Balkan Savaşları zaten kötü olan ekonomiye iyice darbe vurmuş, kapasiteli işletilemeyen yeraltı ve yerüstü kaynakları memleketin ihtiyacını karşılayamayacak hale düşmüş, yıllarca süren savaşlar milleti yıldırmış, ülkede ciddi bir savaş ve ilaç endüstrisi oluşmamıştı. Böyle bir durumda büyük bir savaştan başarıyla çıkabilmek için dış kaynaklara ihtiyaç duyulmaktaydı. Fakat müttefikimiz olan Almanya ve Avusturya-Macaristan'la bağlantı yolları olmadığından çarpışmalar için ihtiyaç duyacağımız her şeyi kendi imkanlarımızdan temin etmemiz gerekmekteydi.

Böyle vahim bir durumda savaşa girmek zorunda kalan Osmanlı İmparatorluğu'nda Çanakkale cephesinin en büyük avantajı İstanbul'a yakın olmasıydı. Savaş boyunca gerekli kadro ve malzeme ihtiyaçlarının büyük bir kısmı İstanbul'dan karşılandı. Bunun dışında özellikle Çanakkale halkının her anlamda fedakarlığı da Gelibolu'da direnen askerlerimize güç ve umut verdi. Diğer taraftan vatanın her köşesinden insanlarımızın hem cepheye asker gönderme hem de diğer ihtiyaçlar için fedakarlıkta bulunmaları cephede savaşanlar kadar kahramancaydı.

Vatanın her köşesinden ya halkın gönüllü katkıları ya da satın alma veya borçlanmayla temin edilen bu kaynaklar 27 Mart 1915'te kurulan 5. Ordu Menzil Müfettişliğine ulaştırılıyor, oradan da cepheye taşınıyordu.

5. Ordu Menzil Müfettişliğinin sınırları, Podima-Silivri hattının batısında kalan Trakya bölgesiyle Anadolu Yakası'nda Biga (dahil)-Edremit(hariç) hattı olarak belirlenmiştir. Böylece 5. Ordu'nun sınırları yurdun en verimli ve olanakları en zengin olan Trakya bölgesiyle Marmara havzasının büyük kısmını içine almıştır. Ayrıca deniz yollarıyla o dönemde Türkiye'nin endüstri merkezi olan İstanbul İzmit, Mudanya ve Bandırma ile bağlıydı. Bu illere ulaşan demiryolu şebekesi, Çanakkale harekat alanının memleket içiyle bağlantısını tamamlamaktaydı.

5. Ordu Menzil Müfettişliği, menzil sahasındaki hatlarını da şöyle belirlemişti:

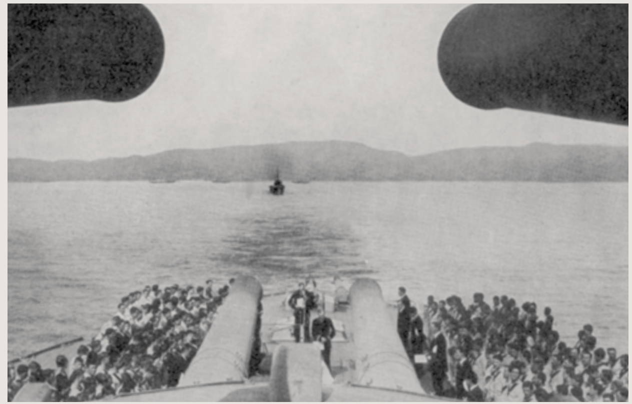
1. Hat: Uzunköprü-Keşan-Gelibolu

2. Hat: Biga-Lapseki-Çanakkale

3. Hat: Balıkesir-Ezine- Çanakkale

Yurdun her bölgesinden toparlanabilen kadro ve malzeme gereksinmeleri bu hatlar üzerinden 5. Ordu'ya kadar geliyordu. Ordu bölgesinde menzil bölge müfettişlerinin emrinde; menzil bölge müfettişlikleri, menzil hat komutanlıkları, menzil yiyecek ve donatım ambarları, menzil hastaneleri, menzil hayvan hastaneleriyle ulaştırmayı sağlayacak kol katarları vardı. Bu kurum ve kuruluşlar, seferberlik planına göre kolordularca menzil nokta komutanlıkları, menzil istasyon komutanlıkları, menzil hayvan depoları, menzil ulaştırma kolları gibi kademelere ayrılarak kurulmaktaydılar.

Cepheler için ikmal noktaları çok yakın ve uygun yerlere kurulmuştu. Gelibolu'daki muharebeyi iki cepheye ayıracak olursak, Arıburnu için ilk olarak Eceabat-Kilye hattında dağıtma noktaları açılmışken, bu iskelelerin düşman gemileri tarafından bombardıman edilmesiyle değiştirilmiş ve Akbaş İskelesi'ne alınmıştı.

Seddülbahir için ikmal hattı ise Soğanlıdere'ydi. Seddülbahir cephesine gitmek üzere gelen her türlü lojistik ihtiyacın önemli bir kısmı Soğanlıdere'den geçiyordu. Buna gelen birlikler de dahildi.

"Aradan bir vakit geçti tekrar askere aldılar. Bu kez Denizli 2. Alay'a düşmüştüm. 10. Bölük Kıta Çavuşu'ydum. Önce Korudağ eteklerinde Yerlisu'da bulun-

duk. Oradan Çanakkale cephesine imdat geldik. Gece Kilitbahir'e, oradan Soğanlıdere'ye, sonra da daha ileriye gidip Kirte muharebesine girdik." *(Mustafa Tamcan, Çanakkale Gazisi)*

"Haydarpaşa'dan bir vapura bindik. Yüz arkadaş vardık. Bizi korumak için bir de torpido vardı. Vapur, Bandırma'ya uğrayarak bir tabur ikmal (tamamlama) efradı aldı. Oradan Gelibolu darulharbine iskele ittihaz (kullanım) edilen Akbaş'a bizi çıkardı. O gün orada kaldık. Akşam olunca Bandırma'dan beraber gelen ikmal efradı ile Soğanlıdere denilen bir mevkiye geldik. 15. Fırkaya muvakkaten verildik. Pek tecrübesiz olduğumuz için ilk önce bizi ileri hatta sürmediler. 56. Alay'a misafir olduk. Burası cephe gerisi istirahat mahalli imiş. Burada on gün kadar kaldıktan sonra 7. Fırka emrine verildik. Fırka Kumandanı bizi alaylara dağıttı." *(Mehmet Öztürk, Çanakkale Gazisi)*

"Önce Eceabat'ın Yalova köyüne götürdüler bizi. Cephane vapuru gelmişti. Bir tayyare geldi, iki bomba attı. Biri deniz kenarındaki kuma düştü. Öteki de denize. Bizi iki yüz kişi ayırdılar. O gece gemiden cephaneleri boşalttık sabaha kadar. Harp gemisiydi. Bizimdi. Yalova köyünün ağzından indirdik cephaneleri gemiden. Ya Barbaros'tu ya Turgut'tu bilemiyorum. Çamların içinde askerler hasta yatıyorlardı. Biz kırk gün durduk, orada istirahat ettik. Soğanlıdere'ye götürdüler bizi sonra. Soğanlıdere'de talim terbiye gördük. İngiliz kaçmıştı o zaman. Soğanlıdere'de üç ay kadar kaldık. Yürüyüşe çıkardıklarında hep cesetler dolduydu ortalık." *(Çanakkale Kayadere Köyü'nden Abdi Topal)*

Yukarıdaki hatıralarda gördüğümüz gibi Soğanlıdere sadece bir geçiş noktası olarak kullanılmıyor aynı zamanda birliklerin eğitim yaptıkları yer olarak da hizmet veriyordu. Bazen birlikler burada toplanıp oluşturuluyor, bazen de cephede yıpranan askerler buraya alınarak dinlendiriliyordu.

Kanın küçük birer ırmak olup aktığı Çanakkale'de göze çarpan ve acısı en çok çekilen konu, ağır zayiata uğrayan subay ve er kadrolarının ikmal edilemeyişiydi. Kolordu ve ordu kuruluşlarında bu zayiatı karşılayacak kadar depo birlikleri yoktu. Daha önce mevcut bulunan bir depo alayı yeniden teşkilatlandırılarak numaralandırılmış ve muharip kadroda görevlendirilmişti. 5.Ordu ancak manevra nakliyatı ile uğraşıyor ve Başkomutanlık karargahı ise, personel ikmalinden önce 5. Ordu'nun stratejik ihtiyatlarla takviyesi yolunda çalışıyordu. Üst kademe kaynaklarından insan zayiatı ikmalinin kendisine özel bir önem taşıdığı unutulmuş gibiydi. Bu yüzden cephede ağır bir zayiat vererek bir bölüğe düşmüş bulunan taburların zamanında dinlendirilip teşkilatlanması mümkün olmadı. Perakendeleşmiş tabur ve alayların birbirine eklemek suretiyle daha küçük mürettep birlikler kurulması yoluna gidildi. Bunun moral bakımından sakıncaları da vardı. Muharebelerde pişkinleşmiş olduklarından bu gibi birliklerin boşluklarını birbirleriyle doldurmak sağlam bir iş değildi. Yıpranmış birliklerin matematik toplamından yine matematik bir birlik meydana çıkardı.

Bir de teknik maddeler (istihkam ve muharebe gereçleri) sıkıntısı vardı ki belimizi büken ihtiyaçların en başında geliyordu. Bu sadece o günlere ait bir problem değil, yılların birikiminin bir sonucuydu. Yıllardır süren savaşlar zaten az olan stokları tüketmiş, var olanlar da savaştığımız düşmanlarınkine nazaran oldukça geri kalmıştı. Silah endüstrisinin gelişmemiş olması da tükenen kaynakların yenilenmesini engelliyordu. Yani bu problemler lojistik hizmetlerin eksikliğinden değil kaynakların yetersizliğinden doğuyordu. Daha Deniz Muharebeleri'nde baş gösteren cephane ve top eksikliği bütün muharebe boyunca devam etmişti. Gerçi piyade cephanesi ve hafif topçu stoklarında çok büyük sıkıntılar yoktu ama geri kalan muharebe araçlarında her anlamda rakiplerimize göre sıkıntılıydık.

İstanbul'dan getirilen cephanelerde yeterli bolluğu sağlayacak düzeyde değildi. Bütün bunlara rağmen; Zeytinburnu Fişek ve Mermi Fabrikası, Bakırköy'deki barut fabrikası ve mühimmat depoları, Haliç'teki Karaağaç Tapa Fabrikası, Mermi Yapım ve İmalathanesi, Maçka Silah ve Mermi Deposu, Gülhane'deki cephane ambarından gelen cephaneler buradaki birliklerin büyük direnişine yardımcı olmuştu.

İAŞE DURUMU

Harbin başlangıcında Çanakkale bölgesindeki birliklerin tüm lojistik maddelerinin günlük ihtiyacı, ortalama olarak sadece 150 tondu. Muharebeler başlayıp 5. Ordu'ya yapılan takviyeler arttıkça ihtiyaçlarda çoğalmaya başlamıştı. Rakamlarla konuşmak gerekirse 5. Ordu'nun Temmuzun 23'ündeki mevcudu 218 bin 431 erle, 64 bin 913 hayvandı. Bu büyük artış menzil müfettişliğinin de genişletilmesi ihtiyacını doğurmuştu. 28 Eylül'e gelindiğinde ise bu rakam 287 bin 124 er ve 79 bin hayvana yükselmişti.

Şöyle bir düşünüldüğünde iaşelerin temin edilmesi, taşınması, cephe gerisine kadar ulaştırılması için ciddi bir yapılanmaya ve kaynağa ihtiyaç vardı. Konumuzu fazla dağıtmamak için bu işlerin detayına girmeden, cephe gerisine gelen yiyeceklerin çeşitleri, pişirilmesi ve erlere ulaşmasına değinelim.

Çanakkale cephesi o kadar dar bir alanı kapsıyordu ki cephe gerisi derinlikli bir araziyi ifade etmiyordu. Dolayısıyla kara kazan dediğimiz o zamanki sahra mutfaklarını ihtiyat ve topçu birliklerinin arasına sokmak büyük tehlike oluşturuyordu. Duman çıkaran bu servisin cephenin hemen gerisinde olması oranın hedef olmasına sebep olacağından Seddülbahir'deki birliklerin seyyar mutfakları, cephe gerisi diyebileceğimiz Soğanlıdere'de kurulması zorunlu olmuştu. Aynı sebeplerden dolayı Arıburnu cephesinde de seyyar mutfakların çoğu Maltepe-Bigalı hattının gerisine kurulmuştu.

İşte zorunlu olarak Soğanlıdere'de kurulan bu mutfaklardan çıkan yemekler binbir zorlukla siperlere ulaştırılmaya çalışılıyordu. Fakat güvenlik gerekçesiyle yapılan bu uygulama askerlerimizi sıcak yemekten mahrum bırakıyor, yemekler donuyor, zaman zaman da bozuluyordu. Bazen yemek dağıtım kolları ateş altında kalıyor, taşınırken dökülüyor, siperdeki askerlere yemek ulaştırılamıyordu. Bazen de uzun süre karmakarışık siperlerde yol bulunamadığından yemek gelmiyor, Anadolu'nun çilekeş çocukları yanlarındaki kuru tahılları ıslatarak açlıklarını gideriyor, ceplerindeki kuruyemişlerle midelerindeki açlık hissini bastırıyorlardı.

Yemekler günün koşullarına göre ve fakat çoğunlukla bakliyata dayanmak suretiyle pişirilerek götürülebilmiş, erlere mutlaka 3000 kaloriyi sağlayacak yemek verilmeye çalışılmıştı. Soğanlıdere'ye getirilerek kesilen hayvanlardan karşılanan et durumu ise cephedeki durumu özetler nitelikteydi. Tayinat ve yem kanununa göre günde er başına 250 gram et verilmesi gerekirken bu miktar 62 grama düşürülmüş bu da bulunamadığından 31 gram et verilmek zorunda kalınmıştı. Kesim için hayvan bulunmadığı zamanlarda ise kavurma ve konserveyle idare ediliyordu.

Bunun yanında peksimet, ekmek, reçel, peynir, çay ve şeker başlıca besin kaynaklarıydı ki bunların bile yenilemediği günler oluyordu. Sıcak ve sulu yemek ise askerlerimizin tüketemedikleri yiyeceklerdi. En lüks yemekleri ise arada sırada verilen gözlemelerdi.

Çanakkale cephesindeki yiyecek durumu diğer cephelere göre oldukça iyidi ama görüldüğü gibi en verimli kaynaklarımıza yakın olan bu bölgede bile yiyecek konusunda problemler çıkabiliyordu.

Çanakkale Muharebeleri'yle ilgili kaynakların bir çoğunda bu bölgede yiyecek sıkıntısı çekilmediği yazılmaktadır. Gerçekler böyle olsa bile burada çokça yaşanılan olağanüstü hallerde durum değişiyor, askerlerimizin aç kaldığı günler oluyordu. Yemeklerden şikayet olunduğu zamanlarda az değildi. Şimdi bu örnekleri okuyarak vatan evlatlarının düşmana karşı canını hiçe sayarak savaşırken çektikleri sıkıntıları biraz daha somut olarak öğrenelim.

"Yemekler o günün koşullarına göre çoğunlukla bakliyata dayanmak suretiyle pişirilerek götürülebilmişti. Erlere 3.000 kaloriyi sağlayacak yemek verilmesine çalışılmıştır. Buna karşılık taze sebze hemen hemen hiç verilmiyordu. Bu yüzden erler arasında iskorpit hastalığı başlamıştı."*(Genelkurmay Özetlenmiş Tarihi)*

"Çok miktarda olan Türk askeri için erzak temini güçtü. Bunların yevmi erzakı kuru ekmek ve haşlanmış fasulyeden ibaretti. Et ve yağ çok nadir veriliyordu. Türk askeri bu erzakla kuvvetini nispeten kaybetmesine ve hastalıklara mukavemeti azalmasına rağmen itiraz etmemiş ve görevlerinde bütün enerjisiyle devam etmiştir.

Soğanlıdere'de kurulan bu mutfaklardan çıkan yemekler binbir zorlukla siperlere ulaştırılmaya çalışılıyordu.

Öyle zaman oldu ki komutan tarafından, erzak gönderilemediği ve askerin fazla vücuttan düşmemesi için iş göstermeyip uyutulması emredildi."
(Türk Sularında Deniz Hareketleri, Herman Lorey)

"...Soğanlıdere'de yapılmış olduğundan, yemekler gizli yollardan ta ateş hattına kazan ve karavanaların nakli icap ediyordu. Bu yüzden askerlere sıcak yemek yedirmek mümkün olmuyordu. Bundan başka düşman günde iki defa az çok muayyen zamanlarda vuku bulan bu gidiş gelişi fark etmiş o zaman da gerilere tevcih edilen ateşlerle birçok zayiat verilmişti." *(Çanakkale'de Bahriyelerimiz- Bursalı Mehmet Nihat'ın Konferansı)*

"Yiyecek stokları fazla değildi. 'Açlık' umacı gibi her yerde, her tarafta geziniyordu. Çoğu kez porsiyonlar ve tayınlar azaltılmak zorunda kalındı. Yemeğin hazırlanması ve yapılması son derce ilkeldi. Sahra mutfakları yoktu cephenin çok gerisindeki açık mutfak tesislerini düşman denetiminden gizlemeye çalışıyorlardı. Yemek çoğu kez lapa, koyun etiyle pişirilmiş olan pirinç, sebzeden ve birkaç et parçasından oluşuyordu. Yemek siperlerden geçilerek sağlanan uzun taşıma sonucu, acıkmış olan siperlerdeki savaşçılara soğumuş olarak ulaşabiliyordu. Yeniden ısıtılması ancak karanlık basınca söz konusu olmaktaydı. Çünkü çıkan duman düşmanın ateşini üzerine çekiyordu." *(Çanakkale Savaşları Bir Alman Subayın Anıları, Carl Mühlman)*

"Siperimizin önünde bir sürü ölü ve yaralı var. Açlık bir taraftan midemizi altüst ediyor. Milyonlarca sinek etrafımıza üşüştü. Açlıktan guruldayan midelerimizin üzerine yumruklarımızı bastırıyoruz. Düşman karşı siperlerden bizlere çeşitli yiyecekler gösteriyor. Süngü takıp herifleri boğazlamak ve ellerindeki yiyecekleri almamak için kendimizi zor tutuyoruz. Onbaşı Kedi Veli dün gece

bir deneme yaptı ve ancak üç kutu sardalya ile döndü. Ben yemedim ama asker başına yarım balık bile düşmedi. Açlıktan bir iki saat bile kestiremiyorum, mataramda su dahi yok. Buraya gelmeden önce konakladığımız Lütfiye Hanım'ın evini ve yemeklerini düşünüyorum ne güzel pilav yapıyordu kadıncağız. Mustafa Kemal'i ve yanındaki zabitleri evinde misafir etmiş ayrıca askerlere bol bol yemek vermişti. O mis gibi kokan pilavları görür gibi oluyorum. Ama şimdi burnumda pilav değil ölü kokusu var...

Ne olacaksa bir an evvel olsa. Öyle anlarım oluyor ki şehit düşmek için Allah'ıma yalvarıyorum. Ölümden korkmuyorum. Zaten hiçbirimizin aldırdığı yok.
Sadece şu koku ve açlık olmasa..." *(Şalvarcıoğlu Ali Rıza)*

"Çok açlık çektim. Karnımı üç hurma ile doyurduğum çok oldu. İkisi tayın, birisi ise karavana yerine ..." *(Mehmet Boz, Çanakkale Gazisi)*

"Hava sıcak, su yok. Durmadan siper kazıyoruz... Geceyi açtığımız siperlerde geçiriyorduk. Üzerimizde ne bir battaniye, ne de bir örtü vardı. Kaputlarımıza sarılıp yatıyorduk. Yemeğimiz ya bir tas çorba ya kurtlu bakla dediğimiz etsiz bir yemekti. Ekmeğimiz kuru bir peksimet... Katık yok. Bir gece siper kaza kaza düşmana 20 metre yaklaşmıştık. Baktık birden ufak bir teneke kutu önümüze atıldı. Hemen kaptılar içine baktık, toprak dolu; dışına baktık, İngilizce 'soğuk et kutusu' diye yazıyordu. Ben düşmanın bu küstahça davranışına kızdım. Bana verilen ve içmediğim sigara paketini onlara fırlattım. Kötülüğe iyilik olsun diye..." *(İsmail Ufuk, Çanakkale Gazisi)*

"Türk askeri her güçlüğe itiraz etmeden tahammüle çalışır. Öyle ki ıstırap içinde aldıkları yaradan kıvranırken, yanlarına yaklaştığımda derhal seslerini kesiyorlar ve en fazla için için 'aman! aman!' diye inliyorlardı. Gıdaları çok zayıftı. Pirinç ve etli bir yemek gördüklerinde cephede bayram ediyorlardı. Halbuki gıdaları birkaç zeytin ve bir somun ekmek oluyordu. Fakat Türk askerinin içinde bulunduğu feci şartlardan dolayı şikayet ettiğini hiç duymadım.

Bir gün, içinde pek yavan çorba bulunan büyük bir tencerenin çevresine çömelmiş ellerinde kaşıklarıyla ekmeklerini katık yapmaya çalışıyorlardı. Yanlarına yaklaştım ve onları bir an minnetle süzdükten sonra kırık dökük Türkçem ile sordum: 'İyi mi?' Teker teker ama hep birlikte boyun bükerek cevap verdiler: 'Eyi Bey! Eyi Paşam!'

Asla şikayet yoktu..." *(Bir Destandır Çanakkale, Vehbi Vakkasoğlu)*

"Her gün karavanaların içinde efrada verilen kuru bakla ve fasulye görmekten o kadar usanmıştım ki sağ kalırsam ömrümde bir daha görmemek için yemin etmek istiyorum." *(Aksaraylı Mahmut, Çanakkale Gazisi)*

Gerekli kaloriyi alamayan, dengeli beslenemeyen askerlerin bu ağır şartlarda hastalanmaları da kolay oluyordu. Anlayacağınız yiyecek sıkıntısı, hastalıkları da beraberinde getiriyordu. Bu duruma örnek olarak bir komutanın Genel Levazım Dairesi Başkanlığına çektiği bir telgrafı özetleyelim.

Tarih 3 Ağustos 1915, Kerevizdere Muharebeleri'nin sonrası..

"Et yasal ölçüsünün dörtte biri olan 60 grama düşer. Ekmek, yarısı un ve diğer yarısı toz haline dönüşmüş peksimet kırıntılarından olmak üzere verilebiliyor. Ambarlar bomboştur. Birçok birlikler, demirbaş erzakını yemiştir. Yazılı olarak bulunduğu emredilen erzak, iyi niyetten ibarettir. Yedirip içirme bu durumda giderse, güçsüz kalma erlerin niceliğiyle beraber, moralini de kemirecektir. Ne yazık ki erlerde görülen hastalıkların kökenini gıdasızlığın oluşturduğunu bildirmek zorunda ve Başkomutanlığımızca durum, gereğine göre yoluna konulacağı kanısındayım."*3 Ağustos 1915 / Güney Grubu Mirliva Vehip*

SAĞLIK HİZMETLERİ

Çanakkale Muharebeleri sırasında Gelibolu, vatanın her köşesinden on binlerce insanımızın kanlarıyla sulandı. Yapılan taarruzlar ve savunmalar sonucunda ana babaların, yüzlerine bakmaya kıyamadıkları evlatları toprağa düşüp kah bir dağ yolunda, kah bir ağaç kovuğunda, kah ta derin bir siperde son nefeslerini verdiler. Her biri vatanı için ölmeye giden bu kahramanlar bir daha geri dönemeyip kanlarını döktükleri bu aziz toprakların kınalı kuzuları oldular. Vatanı için gözünü kırpmadan ölen bu insanların hatıraları Gelibolu'nun elemli rüzgarında seda bulurken, yaralanarak ya da hastalanarak cephe gerisine düşen kahramanlarımızın acıları ise bu toprakların her zerresine işledi. Gelibolu'nun çok dar bir arazi olması siperlerin birbirine çok yakın kazılması ve de düşmanın kıyas kabul etmez ateş gücü on binlerce kahramanımızın da yaralanmasına sebep oldu. Bunlar yetmezmiş gibi dengeli beslenmemekten, içme sularının temiz olmamasından, sinekler ve zorlu tabiat şartlarından dolayı hastalanan birçok asker hastanelere kaldırılmış, buralarda cephede savaşanlar kadar cesur ve fedakar sağlık personelinin merhametli kollarında şifa bulmaya çalışmıştı.

Daha Çanakkale Muharebeleri başlamadan sağlık problemleri ortaya çıkacağı kesin olduğundan burada var olan hastanelere yenileri eklenmiş, yatak kapasiteleri artırılmış sağlık personeli tamamlanmaya çalışılmıştır. 1915 Ocak ayının başında 250 yataklı hastane dışında, Seddülbahir, Eceabat, Bolayır, Kumkale ve Çanakkale'de 6 adet revir bulunmaktaydı. Bunun dışında 18 Mart Muharebesi esnasında aralarında Soğanlıdere'nin de bulunduğu bazı yerlerde büyük sargı yerleri açılmıştı. Çarpışmalar sırasında ölüm yanıbaşlarında bir gölge gibi askerleri takip ediyordu. Bu çarpışmalar esnasında yaralanıp Soğanlıdere'ye kadar ulaşmak bile başlı başına bir kısmetti.

Cephede savaşırken şehit düşenler hemen oracıkta gömülmeye çalışılıyor ancak çarpışmaların hafiflediği veya bittiği anlarda defnedilmek için cephe gerisine götürülebiliyorlardı. İki metre kareye bir şehidin düştüğü bu topraklarda ölüm o kadar kolay ve sıradan oluyordu ki askerler az önce ölen arkadaşlarının üzerinden atlayarak taarruz ediyor, bazen ölüler günlerce açık alanda kalabiliyordu. Herkes yaralanmaya ve ölüme o kadar yakındı ki bunun için gerekli teşkilatı üzerlerinde taşıyorlardı.

"Ceketlerimizin ikinci düğmesinde kırmızı kurdela ile bağlanmış bir deri parçası vardı. Bunun üstünde eğer vurulur ve ölürsek, ailelerimize bildirilmek üzere adreslerimiz yazılıydı. Gene zabit ve efrad hepimizin ceketlerinin sol aşağı ucunda ve iç tarafta yaralandığımız takdirde, yaraların hemen sarılmasını temin edecek harp paketleri dikilmişti ki, bunların içinde gazlı bez, bant gibi sargı vasıtaları ve tentürdiyot vardı." *(Cepheden Cepheye, Münim Mustafa)*

Genelkurmayca alınan bu önlemin belki de moral bozucu bir etkisi vardı ama cephedekiler önlerinden geçen ölü ve yaralıları gördükçe, belki de yanlarında birer tane de kefen getirmelerinin gerekli olduğunu anlıyorlardı.

"Akşama doğru yaralılar geçmeye başladı. Üçüncü bölük zabitlerinden Mustafa Efendi şehit olmuş. Sedye içinde derin bir uykuya dalmış gibi görünerek geriye götürülürken, yerlere sedyeden damla damla kan akıyordu. O yarasını yüzünden almıştı. Biraz sonra belki bizi de aynı sedye götürecekti."

Muharebe gece gündüz devam ediyor ve iki tarafta ağır zayiatlar veriyorlardı. Siperler arası hep yaralılar ve ölülerle doluyordu. Muharebe biraz sükun bulunca her iki taraf yaralılarını kontrol edip onlara moral vermeye ve iyileştirmeye çalışıyordu.

"28 Temmuz 1331... Alay cephesinde normal harp hali teessüs etmiş, büyük taarruz gününün her tarafı yakan ateşinin heyecanı epeyce sükun bulmuştu. Alay Kumandanı geriye giderek yaralıların ne halde olduğunun tetkikini ve alay namına hatırlarını sorarak ne ihtiyaçları varsa yardım için çalışmamı ve derhal hareketimi emretti. Alay Kumandanı temiz bir fıtratta yaratılmış mütekamil bir zattı. Harpten sonra bile Alay arkadaşlarını unutamıyordu. Siperlerden geriye doğru bir hayli yürüdükten sonra tüfek ateşi mıntıkası haricine çıktım. Atıma bindim. Kilitbahir-Çamburnu cihetine doğru atımı dörtnala sürerek gidiyordum. Nihayet Alayın yaralılarını araya araya bulmuştum. Taarruz gününden beri hastaneye sevk edilmek üzere orada bekliyorlardı. Orada binlerce yaralı toplanmış, yürekleri koparacak vaziyette, topraklar üzerinde yatıyorlardı. Yaralıların bulundukları yerden, siperlerdeki kokulara benzeyen kokular geliyordu. Üzerinde Hilal-i ahmer bayrağı taşıyan, köşede büyük bir çadır vardı. 'Bu nedir ?' diye sordum. Tehlikeli yaralılar için pansuman ve ameliyat yeri dediler."

Yoğun ateş altında siperlerden ve zeminliklerden kafalarını bile çıkaramayan neferler saatler süren ateşin bitmesini bekliyorlardı. Özellikle güney cephesinde arazinin durumu düşman topçu ateşine elverişli olmasından dolayı Türk mevzileri yoğun bombardımana maruz kalıyordu. Silindir ateşi denilen aynı noktada saatlerce

mermi yağmuru altında kalan Türk Alayı eriyor, büyük kayıplara uğruyordu. Ateş ve çelik yağmuru altında kalacağına inanılan bu durumlarda Alay, hemen biraz gerideki dere yatağına indiriliyor, boş kalmasın diye siperlerde bir bölük bırakılıyordu. Bütün korkunç ateşlere rağmen sağ kalabilen birkaç kişi, arkadaki birlikler koşup siperlere gelene kadar düşmanı oyalıyor, sırasında onlarda saldırıyordu.

Bu top mermileri oldukça zayiat verdiriyordu. Önünde, yakınında top mermisi patlayanlar, uzuvlarını kaybediyor, patlamanın yakınlığına göre, karın patlayabiliyor, gözler akabiliyor, kulak zarı yırtılabiliyordu. Bu patlamaların, hücumu beklemelerin, ölü ve yaralıların durumu, psikolojik olarak çok ağır sonuçlar doğurabiliyordu. Ateş altındakilerin psikolojik çöküntü içerisine girdikleri veya çıldırdıkları oluyordu.

"Günden güne, her saat şiddetlenen düşman hareketinden, topçu ve piyade ateşlerinden sonra bir hücum bekliyorduk. Fakat düşman acaba nereden ve nasıl hücum edecekti?.. İşte bu meçhul! Esasen biz de sinirli ve asabiydik. Arkadaşlarımızı birer birer kaybetmeye başlamıştık. Yaralı taşımaktan, renkleri kırmızılaşan sedyeleri her zaman görmekten ruhumuz daralmıştı."

Makineli tüfeklerin çapraz ateşleri altındaki binlerce gencimiz 'tırpan yemiş ekin' misali yere devriliyor, bu ateşler vücudu bir anda parça parça ediyordu. Bombardımanlar olduğu zamanlarda yaralıların taşınması çok zor ve tehlikeli oluyordu. Çünkü yaralı taşıyanların ateşe maruz kalmaları sıradan olaylar halini almıştı. Yaralıların geriye taşınması geceye kalsa bile sıhhiye teşkilatının bir an önce yaralıları siperlerden taşıyıp, yeniden savunma pozisyonlarının oluşturulmasına imkan bırakması gerekiyordu.

"Şimdi bütün hattın, Alayın elinde olduğunu bildiren raporları fırkaya bildiriyorum. Gece yarısı olmuştu. Yaralıları sargı yerine götürmek için çalışmaya başladığımız zamanda bunu anlayan düşman, harekatımıza mani olmak için üzerimize şiddetli bir top ateşi açtı. Gece üzerimize kasırga gibi şarapnel misketleri düşüyordu. Ölü ve yaralı miktarı o kadar çoktu ki, ikinci düşman taarruzuna karşı mutlaka siperleri temizlemek gerekiyordu. Taburların sıhhi efradı ve onlara yardım etmek için verilen neferler buna çalışıyor fakat mevcut teşkilat ihtiyacı karşılamıyordu."

Şehit olanların gömülmesi de ayrı bir problemdi. Yılın en sıcak ayları olan Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında cesetler hemen kokmaya başlıyor, şişiyor ve kurtlanıyordu. Bu çarpışmalarda ölmeyip yaralı olarak kurtulanlar veya hastalığa yakalananların tedavi süreci hemen siperde başlıyordu. Siperlerin gerilerinde hafif yaralılar için sargı mahalleri mevcuttu. Yaralanıp mevzi gerisine alınanların önce yaralı yuvalarında ilk tedavileri yapılıyor ve siperlere geri gönderiliyordu. Yarası daha ağır olanlar tedavi için cephe gerisine gönderiliyordu. Her sıhhiye bölüğü, bir araba durak yeri ile hafif yaralıları toplama yeri açıyordu. Alçıtepe kuzeyi ve Domuz Deresi başlangıcındaki Tener Çiftliği bölgelerinde iki adet durak yeri; Kovandere'de bir, Avcılarsırtı kuzey ve güneyinde iki adet araba durak yeri açılmıştı.

Ağır veya hafif yaralılar, ayrı ayrı kafilelerle sevk ediliyordu. Hasta ve yaralı araba kolları, karadan sevk edilen yaralılar için her 20 km'de bir kurulan 50'şer yataklı sıhhiye istasyonları arasında çalışıyor; hasta ve yaralıları burada bekleyen diğer hasta kol veya arabalarına devrediyorlardı. İlk tedavileri yapılan ve fakat memleket içindeki hastanelere sevki gerekenlerin bir kısmı, Maydos veya Akbaş iskelelerine gönderilmekte ve buradan yüklerini boşaltarak dönmekte olan vapur, taka, mavna veya yelkenlilere bindirilmekteydi. Bu nedenle Maydos ve Akbaş iskeleleri aynı zamanda 'yaralı aktarma merkezi' olarak çalışıyordu.

Tabii ki bütün yaralılar memleket içindeki hastanelere gönderilmiyordu. Cephede yaralanıp sargı yuvasında veya taburlardaki sargı yerinde tedavi edilemeyecek kadar ağır olanlar, tümenlerin açtığı sargı yerlerine getiriliyordu. Bazen de yürüyüş yolları kenarlarına bırakılıyor, havanın kararmasıyla tezkereciler, katır ve arabalarla yol kenarındaki yaralıları da alarak kıta sargı yerlerine taşı-

yorlardı. Büyük sargı yerleri biraz daha teşkilatlıydılar. Buralarda doktor, pansumancı, eczacı, tezkereci bulunuyor ve gelen hasta ve yaralıların derdine derman olmaya çalışıyorlardı. Buralarda yaralıların pansumanları, bazen de ameliyatları yapılıyor, gerekenler veya yatak mevcudundan fazla olanlar gerilerdeki seyyar hastanelere ulaştırılıyorlardı. Buradaki hastaneler yetmeyince de hastane gemisi haline getirilen gemilerimizle yurdun çeşitli bölgelerinde kurulan vatan hastanelerine gönderiliyorlardı.

Büyük sargı yerleri; Kerevizdere, Tenger Deresi, Soğanlıdere, Havuzlar Deresi, Kurucadere ve Matikdere bölgelerinde açılmıştı. Soğanlıdere bölgesinde 2, 7 ve 12. Tümenlerimize ait sıhhiye bölükleri bulunmaktaydı. Ayrıca yine bu bölgede Aramaz mevkinde 15. Tümen'in seyyar hastanesi kurulmuş, Soğanlıdere'ye girişin hemen sağındaki Melek Hanım Çiftliği'de revir olarak hizmet vermiştir.

Soğanlıdere'de bütün büyük sargı yerlerinin bulunduğu alanlar gibi, özel olarak seçilmiş bir bölgeydi. Buralar öncelikle yolların geçtiği bir mekan olmalıydı ki yaralı ve hastaların taşınma işlerinde sıkıntı çekilmesin. Ayrıca ya bir su kenarı ya da kazıldığında su çıkacak bir yeraltı kaynağına ihtiyaç vardı. Bunların dışında saldırılardan korunabilmesi açısından vadi özelliği göstermesi, üzerinde ağaçların olması tercih edilirdi. Soğanlıdere bütün bu özelliklere sahip olmasının yanında sahile ve limanlara yakın olmasıyla da sağlık tesislerinin kurulması için ideal bir yer özelliğini gösteriyordu.

Büyük sargı yerlerinde yaralı ve hastaların koğuş ve pansuman yerleri, idare ve depo bölgesi, onarım kısmı, hamam ve etüv kısmı bulunmaktaydı. Yine buradaki hamam ve mutfakların yanında kuyucu takımlarının açtığı su kuyuları bulunmaktaydı. Ayrıca bombardımanlardan korunmak için zeminlikler inşa edilmişti.

Cephe gerisinde yer alan bu bölgenin yapılan anlaşmalar gereği saldırılardan emin olması gerekiyordu. Bu bölgeye de bütün sağlık kuruluşlarında yer alan beyaz zemin üzerine kırmızı hilalden oluşan bir bayrak çekilmişti. Ayrıca Soğanlıdere'ye kırmızı tuğladan oluşturulan büyük bir hilal yapılmıştı. 6 Temmuz 1906 Cenevre Sözleşmesi'ne göre buralara saldırı yapılmayacaktı. Oysa ki Müttefikler bazen karışıklık sonucu, bazen yanlışlık süsü vererek, bazen de askeri tesisleri bombalamak bahanesiyle, hastanelerimize, hastane gemilerimize ve sargı yerlerimize saldırılarda bulunuyorlardı.

Türk askerinin sağlık kuruluşlarına karşı duyduğu merhameti ise yine onların hatıralarından öğrenelim:

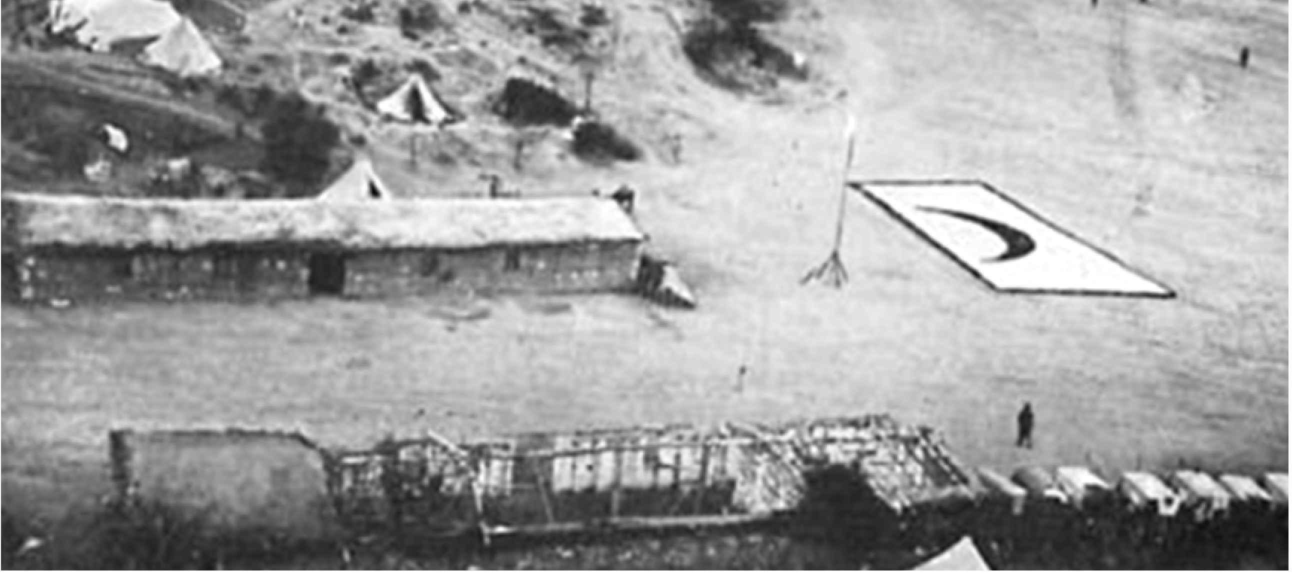
"Karaya çıkıp hastane çadırlarımızı kurduktan ve üzerine Kızılhaç bayrağı çektikten sonra, karşımızdaki mert düşmandan üstün bir dikkat görmüştük. Bütün çarpışmalar boyunca hastanemizin yakınına sadece üç mermi düşmüştü ki, yanlışlık eseri olan bu durum içinde Türk Komutanlığı derhal çıkıp açıklama yapıp özür dilemekten geri kalmamıştır. Onlar isteselerdi hastanemizi bir anda havaya uçurabilirlerdi. Onlar üstün insanlardı..." *(İngiliz 14. Sahra Hastanesinde görevli Er E.H. Darby)*

Türk askerinin karşısındaki düşmanda olsa, hasta ve yaralılara saldırmama fazileti kendini burada da gösterirken, Müttefiklerin hastanelerin civarlarına yaptığı saldırılar sonucu Maydos'taki hastanemiz ve Zığındere'deki sargı yerimiz gibi Soğanlıdere'de nasibini almıştı. Soğanlıdere'de görev yapan Cemil Conk Paşa hatıralarında bu durumu şöyle anlatır:
"...Ben de tümene tayin hakkındaki emrimi alıp Soğanlıdere'de mansapta bulunan karargahıma vardım, vazifeye başladım. Üç Ağustosta ihtiyatta bulunan tümenlerden mürettep kolordunun kumandanı Çomak Faik Paşa, tümen karargahına geldi. Beni tebrik etti ve kıtalara takdim etti. Faik Paşa ile tümenin alaylarını gezerken 4 tayyareli bir düşman filosunun, bir vadi içinde bahriyelilerden müteşekkil bir taburun üzerinde dönüp dolaştığını gördük. Tayyareler ertesi günü de bizi rahat bırakmadılar. Hatta düşen büyük bir bombadan 6 şehit 37 yaralı verdik. Müteakip iki günde bu hadiselerle geçti."

Soğanlıdere, Cemil Conk'un yabancısı olduğu bir yer değildi. Bu hadiseden bir buçuk ay kadar önce 24 Haziran 1915 tarihinde yolu yine Soğanlıdere'ye düşmüş, şimdi kumandan olarak bulunduğu yere o zaman, yaralı olarak getirilmişti.

"...Esasen vurulmama sebep olan hatalı vaziyet, bana ait bir kabahatin neticesi idi. Arkadaşlarımıza

Soğanlıdere'ye de bütün sağlık kuruluşlarında yer alan beyaz zemin üzerine kırmızı hilalden oluşan bir bayrak konmuştu.

siperleri ve tabiyemizi göstermek için, bulunduğumuz sırtın arkasında durmamış, tepeye çıkmıştım. Bu sayede düşmana mükemmel bir hedef olmuştum. Yaralandıktan sonra siperlerin arkasına topallaya topallaya indim ve alay karargahındaki yerime geldim. Saate baktım, 16.00 idi.

Doktor yaramı sardı, tümene telefon ettim. Hadiseyi bildirdim. Yerime 34. Alay Kumandanı Yümni Beyi vekil tayin ettiler. Saat 21.00' de mıntıkayı ona teslim ettim. Sedye içerisinde Soğanlıdere'deki sıhhiye bölüğüne geldim. Beni taşıyan hizmet erleri bir yandan yol yürüyorlar bir yandan da 'Sizden ayrılacağımız için çok üzülüyoruz kumandanım' diyorlardı. İşte onların bu sözleri, bana maddi değil manevi büyük bir acı veriyordu. Vakit gece yarısını geçmişti. Sıhhiye Bölüğü Kumandanı Hamdi ve İkinci Tümen Başhekimi Ziya Beylerin çadırında misafir edildim. Yarama pansuman yaptılar. Sabah olmuştu. Saat 11.00'de sıhhiye bölüğünden bindirildiğim arabayla, göğsümde yaralı yaftası olduğu halde, Kilidülbahir civarındaki Seyyar Yaralılar Hastanesi'ne vardım."

Aslında Cemil Conk gibi yaralanıp yolu Soğanlıdere'den geçen binlerce askerimiz vardı. Bunların bir kısmı ya daha çarpışamayacak halde olduğundan bir daha cepheye gelemiyor ya da vatanını ele geçirmek isteyen düşmana bir kurşun daha atabilmek için gün sayıyorlardı. Öyle ki tekrar cepheye dönmese kimsenin bir şey demeyeceği nice yiğitler, vatanını korumak, intikamını almak ya da şahadet şerbetini içmek için tekrar yollara düşüyorlardı.

"Harbiye son sınıf talebesi iken Çanakkale Muharebeleri'nin başlaması ile 19 yaşımda Asteğmen olarak kendimi Çanakkale Muharebeleri'nin içinde buldum. Seddülbahir cephesinde muharebeler bütün hızıyla devam ederken sahil kesiminde tutunabilen düşmanı denize dökebilmek için geceli gündüzlü çarpışmalar devam etmekteydi. Bende takımım ile bu mücadelelerin içine girdim. Bir ara çarpışmalarda vücudumdan akan kanın sıcaklığını hissettim. Kolumdan vurulmuştum, bir müddet sonra düşüp bayılmışım. Kendime geldiğim zaman erim İbrahim ile iki kahramanı başımda nöbet bekler buldum. İlk yardımımı yapmışlardı. İbrahim can evinden vurulmuş bir aslan heybeti ile beni kıtalarımızın bulunduğu yere götürdü. Burada kopmak üzere olan kolum tespit edildi. Fazla kan kaybı kulaklarıma uğultu, gözlerime sis perdesi indirmişti. Yakınımdaki bir ses 'Onu götürün' diye seslendi. Bu ses Tabur Komutanım İbrahim Hakkı Bey'in sesiydi. Erim İbrahim ve iki kahraman beni önce yaya, sonra at sırtında Soğanlıdere'ye oradan da Kilitbahir Ağ Deresi'ndeki çadırlı hastaneye getirdiler. Bu çadırda gözlerimi açtığımda sol kolumun yerinde olmadığını ve ağrılarımın azaldığını hissettim. İbrahim karşımdaydı ve içi içine sığmıyordu. 'İntikamını alacağım komutanım!' diyor başka bir şey demiyordu. Beni üç gün sonra vapurla İstanbul'a götürüp Zeynep Kamil Hastanesi'ne yatırdılar. Hastanede ikinci günüm idi. İbrahim'i karşımda buldum. 'Ben gideceğim, bana müsaade ederseniz.' diyordu. 'Nereye İbrahim?' dedim. 'Çanakkale'ye, sizin intikamınızı almaya gideceğim komutanım' diyor-

du. 'Benim ve benim gibi olanların intikamını hamdolsun alacak binlerce er var Çanakkale'de'. İbrahim 'Komutanım, sizi bu halde bırakıp ayrılmak çok zor ama, cephedeki arkadaşlarıma İbrahim, Komutanını bahane etti, harpten kaçtı dedirtmem. Gitmeliyim mutlaka'.

'Öyle ise Allah yardımcın olsun' dedim. Elimi hürmetle öptü ve ayrıldı. Bir müddet sonra haber aldım. İbrahim şehit düşmüş. Çanakkale'de taarruz ettiğimiz o günleri hatırlıyorum. Düşman zırhlılarının her tarafı altüst eden ve kimseye baş kaldırtmayan ateşleri altında düşmanın çok içlerine bizim gibi dalmış birçok kahraman çekilmeyerek bu ateşlerle şehit edilmişlerdi. Bugün hala Seddülbahir'in yollarında ve tepelerinde bulunan insan kemikleri arasında kahraman erim İbrahim'in de kemikleri var. Ve o Mehmetçikler Çanakkale'nin isimsiz kahramanlarıdır. Ruhları şad olsun." *(Çanakkale Gazisi Emekli Yüzbaşı Dursun Bayraktaroğlu)*

Bir de yolu Soğanlıdere'den geçerken bir daha buraları göremeyeceğini bilecek kadar ağır yaralı olan kahraman komutanlarımız vardı ki, onların canlarını verecek kadar vatan sevgisi olmasa, bugün bu toprakların sahibi bizler değil bütün azgınlığıyla her şeyimize çöreklenmek isteyen işgalciler olacaktı. Bu kahraman vatan evlatları buralardan geçip Hakka doğru yürürken, ruhları görevlerini yapmış olmanın huzuru ile doluydu.

"21 Haziran'da 2. Tümen Komutanı, Kurmay Başkanı Kemal'i ileri siperlerdeki birliklerin durumunu incelemeye yollamıştı. Yüzbaşı Kemal, görevine başladığı sırada elinden yaralanmış, fakat yarasına aldırmayarak işine devam etmişti. Öğlene doğru bir şarapnel onu kasığından ağır şekilde yaraladı. Hekimler ameliyata lüzum gördüler, neticeden pek ümitli değillerdi. Hastaneye gönderilirken 'Beni tümen karargahına gönderiniz ' diye direndi. İsteği yerine getirildi. Bir sedye üzerinde karargaha getirildiği zaman, buhranlı bir an yaşanıyordu. Düşman saldırılarına karşı alınacak tedbirler tartışılıyordu. Ağır yaralı Kemal yarasının ağrısını unutmuş, tartışılanları dinliyordu. Bir subay, ilk hattaki siperlerin boşaltılmasını öne sürünce, sedyenin üzerinden bir baş yükseldi; ağır yaralı Kurmay kendisini görevinin başında hissediyordu:

- Aman geri çekilmeyin, sakın cepheyi geriye almayın, diye bütün gücüyle sesleniyordu.

Bir başkası Kerevizdere mevzilerinin dayanamayacağında ısrar edince, yine haykırdı:

- Dayanır!

Daha sonra yanında dikilmekte olan nefere:

- Bir ezan okur musun? dedi.

Komutanın isteği üzerine o er, gür ve tatlı sesiyle semaları çınlatan bir ezan okumaya başladı. Sesi yükseldikçe hem kendisi hem de orada bulunanlar coşkun bir heyecan içinde ağlamaya başladı.

Yüzbaşı Kemal başını kaldırdı; yanındaki arkadaşlarına döndü. Kederli bir sesle, ezanı kastederek:

- Bu nidanın yok olmasını istermisiniz aziz kardeşlerim? diye sordu.

- Hayır, elbette hayır, cevabı verilince,

- Öyle ise hazırlanın ve cepheyi geriye almayın.

Arkadaşları, Kurmay Başkanının bu ısrarına değer verdiler. Düşman saldırısı tutulan mevzilerde karşılandı ve göğüs göğüse yapılan çarpışmalardan sonra, düşmanın taaruzu kırılmıştı. Kurmay Başkanı Kemal'in hastaneye nakli gecikmişti. Diğer yaralılarla birlikte yola çıkarıldı. Soğanlıdere'nin üstünden Behramlı köyüne gelindiğinde Kemal Bey iyice ağırlaşmıştı. Nur yüzünde ince bir hüzün çiçeklendi, gözleri çam ağaçlarının yeşilliğine dalmış sükun içinde bulunuyordu.

Yaralılar hastane gemileriyle yurdun çeşitli bölgelerindeki hastanelere taşınıyordu.

İşaretle bir yudum su istedi, son sözlerini şöyle tamamladı: 'Ey Rabbim, beni Müslüman olarak öldür ve beni salih insanların arasına dahil et.' Yüzbaşı Kemal ruhunu sessizce teslim etmişti. *(Çanakkale Savaşlarından Kan Çiçekleri, Mehmet İhsan Gençcan)*

Yaralanmalar; ya patlayan bombaların fırlattığı şarapnel parçaları ve mermilerle ya da süngü ve kılıçla meydana geliyordu. İngiliz ve Fransız topçusunun ateş üstünlüğü bize göre çok yüksekti. Saatlerce süren düş-

man topçu ateşi karşısında bizler kısıtlı sayıda mermilerimizi dikkatli harcamak zorundaydık. Bazen piyadelere topçu himayesinde oldukları hissi versin diye manevra mermisi bile attırılıyordu. Hatta askeri müzeden iki tane gülle atan eski tip havan topu bile getirilip kullanılmıştı.

Gece gündüz süren muharebeler günlerce devam ediyor, her iki tarafta günlerce hiç uyumadan tahammül sınırlarının üzerinde boğuşuyorlardı. 1,5-2 saat süren küçük bir süngü muharebesinde bile on, on beş bin yaralı olabiliyor, bazen süngü muharebesi 5-6 saat aralıksız sürebiliyordu. Küçük yaralar hemen sarılıyor, ağır yaralılar her bölüğün sıhhiyeci ve sedyecileri tarafından en yakın revire getiriliyordu. Vadilere doldurulan binlerce yaralı, hiç müdahale yapılamadan saatlerce bazen günlerce burada bekletiliyordu. Son derece inişli çıkışlı olan muharebe yerlerinden binlerce kişiyi sedyelerle sargı mahallerine taşımak çok zor oluyor, şehit düşenlerin bir kısmı hemen yol kenarına gömülüyordu.

Doğal olarak çıplak vadilerde yaralılar, yaz sıcağında başını sokabilecekleri bir çalı dibine yatırıldılarsa, kendilerini cennette hissedebilirlerdi. İngilizler de aynı şeyden yakınıyordu. Büyük yekun tutan yaralıların el tezkereleri ile süratle taşınması mümkün olmadığından vadiler yerde yatan ağır yaralılarla dolmuştu. Bu yaralılar kızgın güneş altında gelip geçen kafilelerin, katırların çıkardığı tozlara bulanıyor, rahatsız edici sineklerin hücumu ve susuzluğun tesiri altında çılgın bir hale geliyorlardı.

Çoğu kez yaralar, ip ve benzeri şeylerle sıkılıyor veya üzerine bez, ot, tütün hatta toprak basılarak kanamanın durdurulması çalışılıyordu. Kavurucu sıcak altında milyonlarca sinek bu yaralara üşüşüyor, kurt atıyordu. Yaralıların pek çoğu tedavi göremeden şehit olup gidiyordu. Sıhhiyeciler yarasından dolayı kurtulması mümkün olmayanları oldukları yerde bırakıp, kurtulabileceklerini umduklarını alıp götürüyorlardı. Her muharebe sonrası büyük yığılmalar oluyordu. 5. Ordu sağlık hizmetleri müthiş bir gayretle yürütülmeye çalışılıyor, bu kan fırtınasında hizmet veren Türk doktorları alınlarından öpülmeyi hak ediyorlardı. Taşıyıcılar insanüstü gayretle yaralıları sedyelerle derelerden geçiriyor, vadilerden aşırıyor, sargı mahallerine bırakıp koşa koşa bir başka yaralıyı taşımaya gidiyorlardı.

Soğanlıdere'ye getirilen askerlerimizin hepsi yaralılardan oluşmuyordu. Hastalıklarda düşman ateşleri kadar olmasa da askerlerimizin canını yakıyordu. Sıhhiye teşkilatı, hastalananlarında derdine derman olmaya çalışıyordu. Silahlı mücadelenin dışında zor doğa koşulları, gıda, su ve temizlik sorunu, sinekler, çürüyen cesetlerin yaydığı mikroplar askerlerimizi dermansız bırakıyor, bu askerlerimizde sağlık merkezlerinin yolunu tutuyordu. Dizanteri, sarılık, paratifo (Bağırsak humması), sıtma her an, herkesin yakalanabileceği hastalıklardı.

Sargı mahallerinde hekimlerin işi pek zordu. Zaten binlerce yaralıyla uğraşan sıhhiye teşkilatı, bir de bu hastalıklara yoğunlaşıyordu. Günlerce gözlerini kırpmadan masanın üstünde birbiri ardınca yatırılan Mehmetlere hizmet etmeye çalışıyorlar, çoğu kez günlerce uykusuz ayakta kalmak ve pek bir şey yiyememekten dermansız kalıp, düşüp bayılıyorlardı.

Buradaki sağlık görevlileri en az cephede çarpışanlar kadar kahramanlık gösteriyor, bir vatan evladını kurtarabilmek veya acısını dindirebilmek için takatten kesilinceye kadar uğraşıyorlardı. Soğanlıdere'de 2-7-12' inci Tümenlerin sargı yerleri ile 15. Tümen'in seyyar hastanesi bulunduğundan, buradaki sağlık personelimiz de bütün muharebe boyunca sayısız askerimizin derdine derman olmak için uğraşmıştı. Hatta inanılması zor gelecek ama buradaki doktorlar bazen en yakınlarını kendi merkezlerinde kaybetmek gerçeğini yaşamıştı. Çanakkale Muharebeleri öylesine dramlarla doluydu ki, bırakın bu hadiseleri yaşamış olmak, aradan on yıllar geçse de onların hikayesini dinlemek tüyleri diken diken etmektedir.

Yine Soğanlıdere'deyiz...

Yine bir hücum yapılmış, yaralılar kıta sargı yerini doldurmuştu. Tezkereciler hiç durmadan yaralı taşıyor, doktorlar sadece yaraları sarabiliyordu. Hayatlarından ümit kesilenlerle fazla ilgilenilmiyor, kurtulma ihtimali yüksek olanları kurtarmaya çalışıyorlardı. Günlerin getirdiği yorgunluk, bir yaralının derdine derman olmanın hazzıyla birleşerek garip, hüzünlü ve bir daha yaşanması zor duygular oluşturuyordu.

Bu duygularla kavrulmuş ruhuna rağmen içindeki volkanı söndürerek yaralılara yardım etmeye çalışan doktorun önüne bir hasta yatırılır. Bir ayağı kopmak üzere parça parça olmuş, bağırsakları dışarıdadır. Yapılabile-

cek hiçbir şey yoktur. Hayatından ümit kesilen bu yaralıya harcanacak olan zaman da başka bir yaralının hayata dönmesi sağlanabilecektir. Bir tercih yapmak gerekmektedir.

Doktor üzüntüyle sıhhiyecilere seslenir. 'Kaldırın bunu!'
Bu sırada sedyeden ancak zorlukla konuşabilecek kadar canı kalmış yaralının kesik ve iç burkan sesi duyulur: 'Baba!'

Doktor bakar, yaralı kendi oğludur. Şimdi düşünün siz de cephedesiniz, oğlunuz da daha ilerde siperlerin birinde. Her gün önünüzden binlerce yaralı gelip geçiyor. Kimi iyileşiyor, kimi de sizin önünüzde can veriyor. Artık hangi yaranın ölümcül olduğunu bilecek kadar tecrübe kazanmışsınız. Bir gün önünüze getirilip kurtarılma ümidi görmediğiniz yaralı oğlunuz çıkıyor. Bunu hangi kalem, hangi cüretle anlatabilir ki... O baba ve oğlunun ruh halini tasvir edecek kelime yaratılmış mıdır?

Doktor, oğluna sarılır. Artık babadır... Öper, koklar. Ama geride derman bekleyen yaralılar, hizmet bekleyen vatan vardır. Tekrar doktor olması gerekmektedir, sıhhiyecilere döner: 'Bu benim oğlum' der. 'Gölge bir yere kaldırın.'

O şartlar altında bir babanın oğluna yapabileceği tek iyilik budur işte. Bunu Çanakkale Muharebeleri'ni yaşamayan bizlerin anlaması çok zordur elbette, ama Çanakkale Muharebeleri işte bu ruha sahip olan insanlarımızın paye kabul etmeyen ruhlarıyla kazanılmıştır.

Sıhhiyeciler doktorun dediğini yaparlar. Masaya çoktan başka bir yaralı yatırılmıştır bile. Doktor onunla ilgilenmeye başlar. Sonra başka yaralı, sonra bir başkası... Ertesi gün olmuştur. İşi biraz hafifleyince oğluyla ilgilenmek vaktini ancak bulabilir. Oğlunu arar. Ama oğlu ölmüştür...

Çanakkale cephesinde işte bu ruh hakimdi. Herkes görevini hakkıyla yapmaya çalışıyor, vatanı için bir parça faydalı olabilmek için uğraşıyordu. Bu uğurda ailesini memleketinde bırakıp gelenler olduğu gibi, en sevdiğini cephede bırakanlar da az değildi.

Bu kadar büyük dram ve fedakarlıkla çalışan sıhhiye teşkilatının en büyük sıkıntılarından biri de tıbbi malzeme eksikliğiydi. Memlekette ilaç endüstrisi yoktu. Daha harbin başında iyot eksikliği baş göstermiş bunun için tentürdiyot kullanılması konusunda çok titiz davranılması emredilmişti. Hal böyle olunca da bazen bu gibi malzemelerin düşmandan gizlice temin edilmesi yoluna gidilmişti. Şimdi okuyacağınız Soğanlıdere'de geçen hadise hem böylesine zor bir durumu anlatmakta hem de Türk insanının nasıl bir yüreklilikle cepheye koştuğunu göstermektedir:

Dünya Harbi'nin başladığı yıllarda, çeşitli cephelerde görev yapmak üzere silah altına alınan Anadolu'nun öz evlatları, köylerinden, kasabalarından ayrılmadan önce anası, babası, eşi ve çocukları ile helallaşarak, birliklerine ulaşmak üzere yollara düşüyorlardı. Seferberlik bütün yurt sathına yayılmış, Türk insanının yaşadığı vatanın dört bir yanından, askeri birliklere yığın yığın katılımlar oluyordu. Cephelere gönderilenler yalnızca oğullar değil, askerin aşı, ekmeği olabilecek ambarında sakladığı neyi var neyi yoksa ve bu malzemeleri taşıyacak arabasını, öküzünü, parasını bağışlaması bu milletin bağrından çıkan kutsal değerlerdir.

Anadolu'nun her bir köşesine asker toplamak ve sevk işlemlerini yürütmek üzere görevlendirilen rütbeli zabitler, cephe gerisinde toplanan erleri, erzak ve malzemeleri merkezlere naklediyorlardı. Bu merkezlerde toplananlar, trenlerle İstanbul'a oradan da Şirket-i Hayriye vapurları ile Çanakkale cephesine ulaştırılıyordu.

Bursalı Hakkı Yüzbaşı ve Akhisarlı Sami Çavuş'da, Ege Bölgesi, özellikle Kütahya çevrelerinde bu iş için görevlendirilmiş zabitlerdi. Buralardan topladıkları asker ve malzemelerle, yolları üzerindeki köy ve kasabalara uğrayacak, geceyi orada geçirecekler, ertesi gün de başka bir kasabaya uğramak üzere yollara düşeceklerdi.

Bir ara yolları Simav ilçesinin büyükçe bir kasabasına düşmüştü. Bulunduğu yerin ahalisini toplayacaklar, devlet tarafından görevlendirildiklerini, geliş gayelerini ve bugün bütün bir milletin ne yapması gerektiğini anlatacaklardı. Ertesi gün sabah da halkın teveccühüne göre toplananlar belirlenecek ve hareket edilecekti. Yüzbaşı Hakkı, kasabalının meydanda toplanmasını istedi. Meydanda toplanan kasabalıya, düşmanın çok güçlü geldiğinden, her an düşman tasallutu altına girebileceğimizden, bunun için düşmana fırsat verilmemesinden bahsetti ve sabahleyin eli silah tutanların gelmesini, malzemelerin de getirilmesini istedi.

Ertesi sabah, kasaba meydanı dolmuş, taşmış, adeta bir bayram havası esiyordu. Meydan, arabalar, çuvallar ve kasabalılarla doldurulmuştu. Yüzbaşı, her malzemenin başında bekleyen köylüye; 'Sen ne getirdin?' diye soruyor, vatansever ve cömert Türk köylüsü de:

'Komutanım, evimde bir çuval un vardı, onun yarısını getirebildim.' Bir diğeri;'Babamdan kalan dört Osmanlı altını vardı, onları getirdim.' Bir diğeri ise; 'Bu öküzler benim her şeyimdi, bütün işlerimi bunlarla görürdüm. Ben bugün bu vatana lazım değilsem, ne zaman

lazımım? dedim. Birisini vermeyi düşünmüştüm. Ama biri işe yaramayacaktı, ikisi birden milletim için feda olsun, kumandanım!.'

Aman Ya Rabbi! Bu millet isterse, her şeyini bu vatan için verecekti.

Sıra, saçı sakalı ağarmış, yüzü nur gibi yaşlı bir zata gelmişti. Yanında elinden tutarak getirdiği çocuk denebilecek yaşta bir genç duruyordu. Annesi ve kardeşleri de hemen arkalarında yerlerini almışlardı. Yaşlı zat, kumandana dönerek:

- Kumandanım, ben yıllarca Osmanlı ordusunda görev yapan Simavlı Mustafa Çavuş... Bu elinden tuttuğum torunum Mehmet'tir. Milletimize bunu bağışlıyoruz. Zaten hep asker olmak istediğini söylüyordu. Bunu alın götürün.

Kumandan;

- Fakat amca, bu daha çocuk! Cephede ne yapabilir ki?

Mustafa Çavuş:

- Siz onun öyle çocuk göründüğüne bakmayın. Çok sadık ve mert bir delikanlıdır. Hem sapanıyla her attığını vurur. İsterseniz bir deneyin. Sizin çok işinize yarar.

Kumandan, Mehmet'e dönerek:

- Gerçekten birliğe katılmak istermisin?

Mehmet:

- Evet, der.

- Sen kaç yaşındasın?

- 14 komutanım.

- Sen daha küçüksün be yavrum. Deden attığını vurur diyor, doğru mu? Vurabilir misin?

- Elbette komutanım!

- Öyleyse şu meydana çıkalım bir dene bakalım.

...

10 metre kadar ileriye bir sopa dikildi. Ahalinin bakışları arasında Mehmet sapanına cebinden çıkardığı bir taşı yerleştirdi. 'Bismillah' deyip sapanı çektiği gibi taşı fırlattı. Sopanın dikildiği yer toz duman oldu. Sopa ortadan ikiye bölünmüştü.

Kumandan hayret dolu bakışlar altında,

- Gerçekten inanması güç bir daha deneyebilirmisin?

Sopa parçası şimdi biraz daha ileriye dikildi. Mehmet, yine tam isabet göstererek sopayı ortadan biçiverdi.

- Tamam Mehmet, Seni aldık hazırlığını yapabilirsin, diyerek gönüllü birliğe kaydetti.

Akşama doğru hazırlanan birlik yeni katılanlar ve malzemelerle yola çıktı. Bir müddet sonra trenle İstanbul'a ulaştılar. Oradan da Çanakkale cephesine hareket edildi. Mehmet'in yaşı küçük olduğundan onu sıhhiye birliğinde sıhhiye eri olarak görevlendirdiler. Soğanlıdere'de kurulan sahra hastanesinde cepheden yaralı gelenlerin yaralarını sarıyor, onlarla ilgileniyordu. Bulunduğu yere o kadar çok yaralı taşınıyordu ki hepsiyle ilgilenmek güçleşiyordu. Yarası ağır olanlar diğer hastanelere sevk ediliyordu.

Günler geçmiş savaş daha da şiddetlenmişti. Uzun zamandır bekledikleri sıhhi malzemelerde ellerine ulaşmamış stoktaki ilaç ve malzemeler kullanılarak tüketilmişti. Hastane Komutanı Tabip Yüzbaşı Hasan Efendi personeli ile acil bir toplantı yaparak durumun vahim olduğunu bir çözüm bulunması gerektiğini belirtti. Birinci Koğuş Çadır Komutanı Mülazım Sami düşman hastanelerinden birine gizlice sokulup malzemelerin temin edileceğinden söz etti. Fakat bu çok tehlikeli bir işti. Bu vazifeyi yapabilecek yürekli erata ihtiyaç vardı. Bu durumun sıhhiye erlerine bildirilmesi ve gönüllülerin tespit edilmesi kararlaştırıldı. Bu işin sessiz ve kansız halledilmesi gerekiyordu. Konyalı Mülazım Sami, hastane koruma neferlerinden Lapsekili Osman, Sıhhiye erlerinden Safranbolulu İzzet ve küçük Mehmet bu işe talip oldular. Mülazım Sami üç arkadaşı ile birlikte gece hareket edeceklerdi. Düşman hastanesi bu bölgeye en yakın tombak tepenin güney yamacında kurulmuş Fransız hastanesi idi. Bolca sargı bezi, amonyak, kurutma tozu ve önemli görülen malzemelerden temin edilerek sabaha kadar birliğe dönülmesi gerekiyordu. Parola: 'hasta ve ilaç'tı

Gece yarısından sonra top atışları susmuş o kulakları çınlatan kasırga şeklindeki uğultular yerini sessizliğe terk etmişti. Denizden esen rüzgarın kıpırdattığı yaprakların hışırtısından başka bir ses duyulmuyordu. Mülazım Sami ve üç arkadaşı yanlarına aldıkları lüzumlu malzemelerle arkadaşlarının hayır dualarını alarak yola çıktılar. Domuz Deresi ve Kereviz Deresi'ni aştılar. Fransız hastanesinin bulunduğu bölgeye geldiler. Gece yarısından sonra çıkan ay ışığı onlara yardımcı oluyordu. Sahra çadırının etrafı nöbetçi askerlerle doluydu. Bir hayli yaklaştılar. Çadırın girişine yakın üç asker, onar metre aralıklarla nöbet tutuyorlardı. Mehmet:

- Şu öndeki iki askeri bana bırakın, dedi

Yanında getirdiği sapanına okkalıca bir taş yerleştirdi.

İlk baştaki nöbetçiyi nişanlayarak taşı fırlattı. Tam başından isabet ettirmişti. Nöbetçi neye uğradığını anlayamadan yere yuvarlandı. Biraz ilerideki nöbetçi bir şeyden kuşkulanmış gibi önündeki nöbetçinin yanına koştu. İkinci bir taşta onun başına isabet etti. O da diğerinin üstüne yığıldı. Yere düşen nöbetçilerin yanına geldiler. Yanlarında getirdikleri bayıltıcıyı ikisine de koklattılar. Şimdi bir müddet zamanları vardı. Malzeme deposunun

önünde sadece bir tek nöbetçi kalmıştı. Bu nöbetçiyi de saf dışı bırakmaları gerekiyordu. Sürünerek nöbetçiye yaklaştılar. Ters yöne doğru bir taş attılar, nöbetçi o tarafa doğru yöneldi. Lapsekili Osman ve İzzet, fırlayıp askerin boğazından yakaladılar. Sami'de bayıltıcıyı koklattı. Böylece o nöbetçinin de işini bitirdiler. İzzet, bayılan askere nöbet bekliyor süsü vermek için çadırın kazığına dayadı.

Deponun içine daldılar. Getirdikleri küçük el feneri ile ilaçların yerlerini tespit ettiler. Mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde çuvallara doldurulmaya başlandı. Çünkü biraz sonra nöbet değişimi için diğer askerler gelebilirdi. Üstün bir gayretle ilaçlar çuvallara dolduruldu. Dışarı çıktılar. Baygın askerler bıraktıkları yerlerde duruyorlardı. Biraz ilerden sesler duyulmaya başlandı. Çuvalları sırtlarına alarak geldikleri yöne doğru koşmaya başladılar. Sırtı aşacakları sırada arkalarından bağrışmalar başladı. Belli ki olayı fark etmişler onları arıyorlardı.

Fakat kahraman Türk askeri vazifesini başarıyla tamamlamış yardıma ihtiyacı olan yaralı arkadaşlarına hızır gibi yetişmişlerdi. Hep bu kahraman askerler dualarla anıldı. Hele küçük Mehmet'in sapanı ile iki düşman askerini saf dışı bırakması hiç unutulmayacaktı. *(Türk Menkıbeleri, Enver Behman Şapolya)*

Soğanlıdere bölgesi su bakımından sıkıntı çekilmeyen bölgelerden biriydi. Halbuki Gelibolu bölgesinin birçok yerinde su sıkıntısı görülüyordu. Aslında yarımadanın var olan kaynakları bölge halkı için yeterliydi, ama küçücük bir yarımadaya 500 binin üstünde insan yığılınca, kaynaklar ihtiyacı karşılamaz duruma gelmiş, su ihtiyacı açılan kuyularla giderilmeye çalışılmıştı. İşte durumu en açık şekilde özetleyen asker hatıralarından birkaç örnek:

"İçilecek sular hep kireçli, fena kokulu, acı kuyu sularıydı. Tesadüfen bardağın dibinde biraz su kalsa bir müddet sonra bardağın dibinde tebeşire benzer beyaz bir tortu görünürdü. Yıkanmaya ne vakit, ne imkan vardı."

Doğal olarak bu durum çeşitli hastalıkları da beraberinde getiriyor, çarpışmalardan arta kalan zamanlarda bu problemlerle uğraşılıyordu.

"Güney grubu siperlerinde yıkanmak için vakit ve su bulamadığımızdan pek tabi olarak beklediğimiz humma, rica baş göstermişti. Şimdi doktorlar bu afeti öldürmek için çalışıyorlardı. Herkes temizlik seferberliği ilan etmiş, mütemadiyen uğraşıyordu."

"O günkü halimiz görülecek bir şeydi. Asker ,zabit, kumandan herkesin ruhunda, üst ve başında bir perişanlık vardı. El, yüz kapkara... Cildin üzerinde sanki esmer boyalarla dalfa yapılmış gibi... Renk renk deriler ve üzerinde şekiller hasıl olmuş, pejmürde bir hale gelen elbiseler, portatif çadırlar, yırtıklar, lekeler içinde solmuş, sararmış tuhaf bir şekil almış. Simalar yorgunluktan uykusuzluktan nihayet aylardan beri gün gün felaketle çirkinleşmiş, irili ufaklı buruşukluklar görülüyor, sakal bıyık uzamış. Oraya buraya bırakılmış kan lekeleriyle dolu çadırlardan tüfekler, kasaturalardan ağır kokular geliyor. Herkesin bir arzusu var. Ah bir parça su elime geçirsem de yıkansam..."

Temizlik askerleri mahcup duruma düşürüyor, hastalıklara yakalanmalarına sebep oluyordu. Bu gibi durumlarda Soğanlıdere'ye gelmek bir lütuftu. Askerler buradaki hamamlarda yıkanıyor hem kendileri hem de elbiseleri temizleniyordu.

"Öğleden sonra Melek Hanım Çiftliği'ne gittim. Hamam yapan birinci tabur sahra etüvlerinde elbiselerini ve bitlerini temizleyecekti. İki bölük temizlenmiş diğer bölük yarım kalmış. Kazanları toplamışlar dönüyorlardı. Halbuki saat henüz 15.00'ti. 'Barış zamanında olsa bile vakte yazıktır' dedim. Kazanları tekrar yaktırdım. Akşama kadar temizlik faslı bitirildi..." *(Çanakkale Hatıraları, Cemil Conk)*

Baş gösteren bit salgını ise seyyar etüvlerin birliklere verilmesiyle önlenilmeye çalışılıyordu. Etüvlerin yeterli olmaması durumunda elbise ve eşyalar sahra fırınlarından, olmadı ekmek fırınlarından geçirilerek temizlenmeye çalışılıyordu. Bütün bunlar olurken çarpışmalar bütün hızıyla devam ediyor, bazen gemilerden atılan toplar bazen de uçaktan yapılan bombardıman korkulu anların yaşanmasına sebep oluyordu.

"Düşman tayyareleri iki defa tepemizde döndüler. Bir defasında bombalar Soğanlıdere'ye düştü. Tam gece yarısı düşman zırhlısı Saroz tarafından bir çeyrek kadar yanlarımızı bombardıman etti."*(Çanakkale Hatıraları, Cemil Conk)*

*Görüldüğ*ü gibi savaş Gelibolu'nun her noktasında her an yaşanan sıradan bir şey olmuştu. Yolunuz Soğanlıdere'ye düştüğünde bunları düşünün. Yüzünüzü yalayan deniz rüzgarına, içinizi açan yeşilliklere ve buralarda hiçbir şey yaşanmamış gibi önünüzde uzayan vakur toprağa bir de bu gözle bakın.

Orada yaşananları görmemiş olabiliriz. Üzerinden geçen yıllar yaşananların izlerini silebilir. Ama bilmelisiniz ki bizi ayakta tutan Çanakkale ruhudur. Buradaki mekanları görüp te etkilenmemek mümkün değildir. Ya çarpışanları görebilmek, ya onların vücuduna bir savaş

mührü olarak kazılan yaralarına, kaybettikleri uzuvlarına bakabilmek... Bu nasıl bir duygudur bunu da Mithat Cemal'in kaleminden okuyalım.

Mithat Cemal'in 'Bir Askere' adıyla yazdığı şiir, Soğanlıdere'de bulunan 15. Tümen 45. Alay 2. Tabur 8. Takım Kumandanı Hasan Dursun Efendi için kaleme alınmıştır. Bu kahraman asker, topçu mermisi ile sol kolunu kaybetmiştir.

Çanakkale Muharebeleri'nde canını kaybedenler uzuvlarını kaybedip dönenlerden çoktu. Bu kahramanların bir çoğunun mezar taşları bile olmadı. Savaşın bütün şiddetiyle devam ettiği anlarda şehit düşenler hemen oracıkta üzerine birkaç çalı çırpı veya toprak atılarak kapatılıyor, çarpışmaların bitmesi bekleniyordu. Bu şekilde gömülenlerin bir kısmı daha sonra atılan top mermilerine hedef oluyor, adeta yeniden ölüyor ve top mermilerinin etkisiyle gömüldükleri yerden dışarı fırlıyorlardı. Çarpışmaların bittiği zamanlarda ise toplanan şehitlerimiz muhtelif yerlerde defnedilmiş ama muharebenin bitimiyle de unutulup gitmişlerdi.

Onlar vatanlarını korudular, hem de bir çoğu yanlış tahminlerin, hatalı taktiklerin beceriksiz yabancıların kurbanı olarak korudular. Gencecik vatan evlatları ailelerini bırakarak buralara mertçe vuruşmaya geldiler ama birçoğu yanlış taktikler sonucu gönüllerince vuruşamamanın ezikliğiyle öldüler. Gelibolu Yarımadası'nda bunun örnekleri o kadar çoktur ki, ileri de her biri ayrı bir kitabın konusu olacaktır.

Soğanlıdere'nin Şehitlik yapılmadan önceki görüntüleri

Konumuz asıl olarak Soğanlıdere olduğu için şimdi biz bu hatalar sonucu büyük kayıplar veren 15. Tümen'in hikayesini yazacağız. Bu tümen İstanbul'dan büyük ümitlerle cepheye gelmiş daha evvelki çarpışmalarında kahramanca dövüşmüş zinde bir kuvvetti. Kilye koyunda inip yürüyerek Soğanlıdere'de toplanmışlardı. Araziye yabancı ve yorgundular. Hepsi düşmanı bir an önce topraklarımızdan atmak için heyecanla vuruşmayı bekliyorlardı. Gençtiler, yiğittiler, vatanları için ölmeye hazırdılar.

Soğanlıdere hüzünlüydü. Çıkarmanın yapılmasının üzerinden daha on gün geçmemiş buradan geçerek cepheye giden gencecik delikanlıların ya ölüleri ya da ölüm haberleri gelmişti. Cepheden sağ dönenlerin bir kısmı da buradaki hastanelerde şehit olmuş, acı ve hüzün Soğanlıdere'nin her zerresine sinmişti. Artık esen bahar rüzgarları hüzne, sallanan çam ormanları mateme, akan dereler acıya alışıktı. Soğanlıdere'nin gözü olsa ağlayacak, dili olsa ağıt yakacaktı.

Gelibolu'yu savunan 5. Ordu'nun komutasını verdiğimiz Alman Genaral Liman von Sanders'in planları askerlerimizi 'tırpan yemiş ekin misali' kırıyordu. Hesapsız gece hücumları sayıca fazla, silahça üstün düşmana büyük zararlar verdiriyordu. Fakat Anadolu'nun çilekeş insanları son nefeslerini birer ölüm tarlası haline gelen Seddülbahir'in zorlu coğrafyasında veriyordu.

Liman von Sanders'in planı esnek savunma üzerine kuruluydu. Bu plana göre düşmanın çıkarma yapmasına izin verilecek, çıkarma yapılınca da gerideki ihtiyat birlikleriyle yapılacak saldırılarla düşman denize dökülecekti. Fakat Müttefikler çıkarmayı gerçekleştirdikten sonra yapılan taarruzlar sonuç vermemişti. İşgalcilerin ilerlemesi engellenmiş ama kıyılardan sökülüp atılamamıştı. Çıkarma noktalarındaki önceliği yanlış tahmin eden Liman Paşa bir de oynak savunma planının işe yaramamasının ezikliği içindeydi. Bunun için sürekli taarruz istiyor, bazen diğer Alman komutanlar Liman Paşa'dan aldıkları güçle bağlı oldukları komutanlarıyla koordine yapmadan taarruz düzenliyordu. Seddülbahir bölgesinde Alman Albay Von Zodenshtern'in yaptıkları bu duruma iyi bir örnekti. Güney Grup Komutanlığı görevini yürüten Von Zodenshtern biraz da komutanı olan 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın baskı altında tutulmasıyla rahat hareket ediyordu. Düzenlediği 1-2 Mayıs saldırıları başarılı olamamıştı. Yeni bir saldırı için fırsat kolluyordu. Emrine 15. Tümen verilince zaman kaybetmeden bir taarruz organize etmeye karar verdi. Taarruz güney grup komutanlığının üst komutanlığı olan 3. Kolordu'nun onayı alınmadan planlandı. Von Zodenshtern'in taarruz planına göre 7. Tümen sol kanattan, 9. Tümen sağ kanattan hücum edecek, 15. Tümen ise taarruzun asıl merkezi ve vurucu gücü olarak ortadan saldıracaktı. Gece saat

23.00'te başlayacak taarruz önce Morto koyundaki Fransızların, sonra da sağa kıvrılarak İngilizlerin kıyılardan sökülüp atılmasıyla sabah olmadan son bulacaktı.

Sabah olmadan son bulacaktı çünkü gün ışığında donanmanın ateşi çok etkili olacağından açık alanda yakalanmak birliklerin tamamen mahvına sebep olabilirdi. Fakat kağıt üzerinde olumlu görülen bu planın pratikteki riskleri çok fazlaydı. Üç tümenle yapılacak böyle bir taarruzda gerekli olan koordine yeterince sağlanamamıştı. Bir kere 15. Tümen Komutanı, Grup Komutanlığına gelip taarruz planını harita üzerinde öğrendikten sonra, taarruz yapacağı araziyi gündüz gözüyle görme fırsatı bulamamıştı. Üstelik saat 21.00'de cepheye yetişeceği düşünülen 15. Tümen'in bu saatlerde gelebileceği de kesin değildi. Bu birliğin Kilye koyundan cepheye kadar 40 kilometreyi bulan mesafeyi yorgun argın yürüdükten sonra çarpışmaya girecek olması da ayrı bir handikaptı.

Müttefikler ise böyle bir saldırıyı bekliyorlardı. Türklerin gelen her takviye kuvvetin arkasından bir taarruz düzenlediklerini öğrenmişlerdi. Düşmanın filosu özellikle Saros ve Morto koyunda mevzi almış kısımlarıyla çapraz ışıldak taramaları yapıyor ve karanlığın bastığı saatlerden beri Türk mevzilerindeki kıpırdanmayı kontrol ediyordu.

Saat 23.00'te taarruz başladığında 7. ve 9. Tümenler hücuma geçmiş ama Soğanlıdere'de toplanıp harekete başlayan 15. Tümen daha taarruz bölgesine gelmemişti. Türk grup komutanlığı ise bulunduğu Küçük Mehmet tepesini bırakarak, komutanlık savaş hattının ortasında bulunmak esasına uymak için, güneş battıktan sonra Alçıtepe güneyindeki yol kenarına gelmişti. Burasını telefonla Küçük Mehmet tepesine bağlamak mümkün olmayınca da, komutanlığın tümenlerle bağlantısı kesilmişti. Grup karargahı denizin ortasında yolunu kaybetmiş bir kayığa benziyordu. Sonuç ne olacaktı?.

Sonrasında nelerin yaşandığını 15.Tümen Komutanı Albay Mehmet Şükrü ve Kurmay Yüzbaşı Nihat'ın raporlarına, harp ceridelerindeki kayıtlara ve yaşayan gazilerin ifadelerine göre özetleyelim.

15. Tümen birlikleri ancak gece yarısından sonra saat 01:00 sıralarında hücuma geçebildiler. İleri hatta bulunan 7'inci Tümen birlikleriyle 15'inci Tümen taarruz

gruplarının karanlıkta birbirini tanımamaları yüzünden yer yer silahlı çatışmalar baş gösterdi ve bu durum güçlükle önlendi. 15. Tümen ilk darbeyi kendi birliklerimizden yiyordu. Bunca olumsuz ve ters koşullara rağmen Türk hücumları başarılı oldu. Ateş ve ölümü hiçe sayarak ileriye atılan taburlar düşman mevzilerini ezip parçaladılar. Fransız cephesinin merkezi boydan boya söküldü ve Morto koyu kıyılarına sarkarak dağıldığı görüldü. Çökertme yerinin boşluklarından geçen gruplar Morto koyu-Seddülbahir güneyindeki Zeytinlikli sırtlar hattına kadar dalıp gittiler. Çok kritik bir döneme girilmiş, Fransız kanadının imha edilmesine az bir şey kalmıştı. Fakat zaman ve olanaklar buna elverişli değildi. Saatler sabaha yaklaşıyordu. Birlikler karışmış ve kontrol elden çıkmıştı. Harekatı besleyecek yeni bir ihtiyat kuvveti yoktu. Evet 15. Tümen komutanı haklıydı. Raporunda belirttiği gibi "Hiçbir subay birliğine sahip olacak durumda olmadığından" harekatı uygun bir yöntemle geliştirip ileriye götürmenin artık olanağı kalmamıştı. Oysa, Fransızların doğu kanadında muharebe eden merkez tugayı cepheden koparılıp eski Hisarlık harabelerine kadar bastırılmış ve tecrit edilmişti. Diğer Fransız tugayları çökertme yerlerinde ve Türk hücumlarının ağırlığı altında dağılmışlardı. Her şey son bir hamleye ve harekata hakim olacak kuvvetli bir iradeye bağlıydı. Fakat beklenen ve elde edilmesi gereken

sonuç mümkün olamadı. Gerçek yönleriyle belirtilen bu durumun kesin sonuca eriştirilmemesindeki tek eksiklik hücum birlikleri arasında meydana gelen karışıklıklar, dolayısıyla hareket yeteneğinin tükenişiydi. Burada tükeniş deyimiyle yeterli zaman, normal muharebe hazırlıkları ve sağlam bir sevk ve idare düzeni gibi taktik esaslar paralelinde işlenmiş hataların ortak anlam ve meydana getirdiği bütün talihsizlikler kastedilmektedir.

Gün ağarmış, artık Morto koyu sırtlarındaki çökertme sahasının her yanı yetiştirilen düşman ihtiyatlarıyla ve donanmanın öldürücü ateşleriyle sürgülenmişti. Türk birlikleri açık ve sipersiz arazide kalarak büyük zayiata uğradılar. 15. Tümen Komutanlığının muharebe raporunda "Geceleyin verilen zayiat gözle görülmeyecek kadar az iken, gündüzle beraber bu zayiat olağanüstü bir artış gösterdi." sözleri çok doğruydu. Çökertme yerine biriken Türk birlikleri mükemmel bir hedef panosu gösteriyorlar ve üzerlerine toplanan yoğun ateş altında mütemadiyen kırılıyorlardı. Taarruzu ertesi gece de tekrarlamak sevdasına kapılan Albay Von Zodenshtern geri çekilme emrini vermemiş ve 7. Tümen ile 15. Tümen'i düşmanın ateş tuzağında bırakmıştı. Ertesi gece nasıl ve hangi kuvvetlerle taarruz edilecekti. Taarruz eksenini güçlendirecek ve düşman cephesini toparlayıp imhaya götürecek yeni bir ihtiyat kuvveti var mıydı? Cephede birbiri üzerine yığılmış ve karışmış birliklerin yeniden düzenlenip kontrole alınması bunların kuşatıcı bir kanat operasyonunda kullanılabilmesi mümkün müydü? İlerideki hatlarda devam eden insan zayiatının çokluğu ve taarruzun umutsuz olduğunu neden sonra akıl eden Güney Grup Komutanı nihayet çekilme emrini verebildi. Albay Von Zodenshtern bağlı olduğu üçüncü kolorduya 'birlikler taarruz önceki mevkilerine çekildiler' raporunu geçtiğinde bile 7.Tümen

ile karışmış 15.Tümen birlikleri hala ileri hatlarda açık arazide çekilme emrini bekliyordu. Birliklerimiz peyderpey gündüz koşulları içerisinde düşmandan çözülerek mevzilerine intikal ettiler. Türk askerinin tek şansı ise düşman piyadesinin, yediği darbeden tutar tarafı kalmamış ve çekilme harekatını bastıracak cesareti gösterememişti.

Bu arada, düşman derinliklerine dalmış olan küçük grupların gün ağardıktan sonra cepheyle bağlantısı kesilmiş bulunuyordu. Bunlar düşman ihtiyatlarına karşı cesaretle çarpıştılar. Bir kısmı fırsatını bulup tekrar kendi mevzilerine sızabildilerse de çoğu şehit oldu ve bazıları da düşmanın eline esir düştüler.

Sonuç felaketti 3 Mayıs günü Soğanlıdere'de toparlanıp giden 8000 kişilik 15. Tümen, 4 Mayıs günü Soğanlıdere'ye çekildiğinde 3900 kişiye düşmüştü. Soğanlıdere'de toplanamayan 1000 kişi kadar perakendeler cephedeki diğer birliklerle karışmışlardı. 3065 kişilik muazzam bir kayıp vardı. 15. Tümen'in tekrar örgütlenmesi ve normal bir tümen halinde kurulmasından vazgeçildi. Soğanlıdere'deki kısımları diğer tümenlere dağıtıldı.

Bugün Soğanlıdere Şehitliği'nde uyuyan Mehmetçiklerimizin ölüm tarihlerine bir bakın. Çoğunda 3-4 Mayıs 1915 tarihini göreceksiniz. Taarruzlarda ölenlerin dışında yaralanıp Soğanlıdere'deki hastanelere getirilen yüzlerce yiğidimiz de burada şehit olmuştu.

Ne demeli ki?. Aceleyle yeterince düşünülüp iyi koordine edilmeden yapılan bir taarruz binlerce Mehmetçiğin kanının boş yere akmasıyla nihayete ermişti. Liman Paşa, Albay Von Zodenshtern'ı görevden alıp İstanbul'a yolladı. Bu kelimenin tam anlamayla kaçırmaydı.

Binlerce Mehmetçiğin taze bedenlerini, umutlarını toprağa gömen, vatan için doyasıya çarpışamadan ölmelerine sebep olanlar kaçarak veya kaçırılarak gittiler. Geride ölmeyi bekleyen yüz binlerce Mehmet kaldı. Bu cephedeki askerlerimiz en üstün silahlara, bedenlerini siper ederek durdular. Geri çekilmek yerine ölmeyi, rahat döşeklerde uyumak yerine savaşmayı tercih ettiler. Bize alnı ak başı yukarda bir tarih bırakarak kurtarmak için çarpıştıkları bu aziz toprakların bağrında sonsuz uykularına çekildiler.

Soğanlıdere'ye gidip buradaki şehitliği gezdiğinizde isimlere uzun uzun bakın. Ve unutmayın ki onlar sadece birer isimden ibaret değillerdir. Onların da işleri, çocukları, sevdaları, anne ve babaları vardı. Onlar da daha iyi bir gelecek için, daha mutlu bir hayat için uğraşıyorlardı. Ama gün gelip vatan tehlikeye düştüğünde her şeylerini bırakıp geldiler.

Siz, bugün sırf özgür iradenizle buraya gelin, onurunuzla gezin ve akşam gidip rahat ve korkusuzca uyuyun diye öldüler. **Ruhları şad olsun.**

		BİRLİK												
SAVAŞ	CEPHE	KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK	LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	1	---	MEHMET	ABDİ	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	2	5		AK MOLLA	ABDULHALİM	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	3	11		SALİH SEYİT	ABDULHAMİT	PİYADE	ER	1297
		K	0	5	0	45	1	3		HASAN	ABDULKADİR	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		HÜSEYİN	ABDULKADİR	PİYADE	ÇAVUŞ	
		K	0	5	0	45	1	3		ABDULLAH	ABDULLAH	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		AHMET	ABDULLAH	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	5	8		HALİL	ABDULLAH	İSTİHKAM	ER	1296
		K	0	3	0	26	3	11		HÜSEYİN	ABDULLAH	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		İDRİS	ABDULLAH	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		MEHMET	ABDULLAH	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	4	ÇİL OĞULLARINDAN	OSMAN	ABDULLAH	PİYADE	ONBAŞI	
		K	0	5	13	38	0	10		RECEP	ABDULLAH	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		MUSTAFA	ABDULLATİF	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	55	0	1	KARAOĞULLARI	HALİL	ABDURRAHMAN	---	---	
		K	0	3	0	26	3	9		MEHMET	ABDURRAHMAN	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	36	2	8		MEHMET ALİ	ABDURRAHMAN	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	11		HACI İSMAİL	ADEM	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	12	HAMZA OĞULLARINDAN	HÜSEYİN	ADEM	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	3	9		ABDULLAH	AHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	3	12		AHMET	AHMET	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	10		AHMET	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	2	ÇİZMECİ OĞULLARINDAN	AHMET	AHMET	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	61	2	7		ALİ	AHMET	---	ER	0

SOĞANLIDERE ŞEHİTLİĞİ'NDE YATAN ŞEHİTLERİMİZ

Bu liste T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı,
Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Müdürlüğü'nden alınmıştır.

			ÖLÜM TARİHİ						
İLÇE	BUCAK	KÖY	GÜN	AY	YIL	ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
BOZKIR	---	---	7	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
---	---	---	27	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KARAMAN
HARİM (HAREM)	---	---	28	8	1331	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	HARİM	---	HALEP
OSMANCIK	---	---	29	2	1331				ÇORUM
KARGI	MERKEZ	ÖRENCİK	9	3	1331				ÇORUM
MERKEZ	MERKEZ	BOZBOĞA	5	3	1331				ÇORUM
MECİTÖZÜ	MERKEZ	ELVANÇELEBİ	9	3	1331				ÇORUM
OVACIK	MERKEZ	BAŞBOYUNDURUK	9	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	ÇERKEŞ	---	ÇANKIRI
ÇAN	MERKEZ	BOSTANDERE	29	2	1331				ÇANAKKALE
EZİNE	MERKEZ	BALIKLI	12	2	1331				ÇANAKKALE
BİGA	KARABİGA	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
BAYAT	MERKEZ	DEREKUTUĞUN	7	3	1331				ÇORUM
ESKİPAZAR	MERKEZ	BELEN	21	2	1331				ÇANKIRI
DURSUNBEY	MERKEZ	KURTLAR	29	2	1331				BALIKESİR
SİNCANLI	MERKEZ	SERBAN B.	29	5	1331				AFYON
YENİCE	EAMDİBEY	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
ÇORLU	---	---	26	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	TEKIRDAĞ
ÇAN	MERKEZ	BOSTANDERE	29	2	1331				ÇANAKKALE
ÇAN	MERKEZ	KIZILELMA	29	2	1331				ÇANAKKALE
TAVAS	---	---	7	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	DENIZLI
---	---	---	2	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	SAKARYA
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
İSKİLİP	---	---	25	2	1331				ÇORUM
---	---	---	7	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	MANISA

SAVAŞ	CEPHE	BİRLİK							LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
		KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK						
		K	0	3	0	26	3	12		ALİ	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	4	KURT OĞULLARINDAN	ALİ	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	4	2	7		ALİ	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	42	4	1		BABAOĞLAN	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		DAVUT	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	42	4	4		DERELİ MEHMET	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		EMİN	AHMET	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	41	3	9	İMAM OĞULLARI	EMİR HÜSEYİN	AHMET	---	ER	1308
		K	0	5	0	42	4	2	BERBER OĞULLARINDAN	HABİP	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		HALİL	AHMET	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	5	2		HASAN	AHMET	İSTİHKAM	ER	1301
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	41	3	9	İMAM OĞULLARI	HASAN	AHMET	---	ER	0
		K	0	5	0	42	4	3		HATİP İSHAK ALİ	AHMET	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	1	1		HÜSEYİN	AHMET	PİYADE	ER	1298
		K	0	3	0	26	3	10		HÜSEYİN	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		İBRAHİM	AHMET	PİYADE	ER	
		J	0	5	0	42	4	3	MUHSİN OĞLU	İBRAHİM	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		İMAM EFENDİ	AHMET	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		KARA OSMAN	AHMET	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	6	0		MEHMET	AHMET	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	2	8		MEHMET	AHMET	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	9		MEHMET	AHMET	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		MEHMET	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		MEHMET	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	2	ÇİZMECİ OĞULLARINDAN	MEHMET	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		MEHMET	AHMET	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	0	0	10	TABAKÇI	MEHMET	AHMET	SIHHIYE	ER	
		K	0	5	0	45	1	4	UZUN OĞULLARINDAN	MEHMET	AHMET	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	3	10		MUSTAFA	AHMET	PİYADE	ER	1292
		K	0	3	0	0	3	1	KARAÇOBAN OĞULLARI	MUSTAFA	AHMET	SAHRA TOPÇUSU	ÇAVUŞ	
		K	0	5	0	42	4	4	MAHMUT OĞULLARINDAN	MUSTAFA	AHMET	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	2	3		NURİ	AHMET	BOMBACI	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	3	10	MERCAN OĞULLARI	OSMAN	AHMET	---	ER	1295
		K	0	5	0	42	4	2	HACI HOCA OĞULLARI	RECEP	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	12	FIKI OĞULLARINDAN	SALİH	AHMET	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	0	0		ŞERİF	AHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	4	2		VELİ	AHMET	PİYADE	ER	1290
		K	0	5	0	42	4	2		VELİ	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	42	4	3		YUSUF	AHMET	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	42	4	1	HALİL OĞULLARINDAN	YUSUF	AHMET	PİYADE	ONBAŞI	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	3	9		GANUM	AKİL	PİYADE	ER	1299
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	2	8		ADEM	ALİ	PİYADE	ER	1294
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	2		AHMET	ALİ	İTFAİYE	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	34	3	2		AHMET	ALİ	---	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	2		AHMET	ALİ	İTFAİYE	ER	0
		K	0	3	0	26	3	11		AHMET	ALİ	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	43	3	10		ALİ	ALİ	PİYADE	ER	0
		K	0	4	10	0	0	0		ALİ	ALİ	PİYADE	ÇAVUŞ	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	34	1	2		ALİM	ALİ	---	ER	0
		K	0	5	0	45	1	3		BEKTAŞ	ALİ	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	2	2		FERİT	ALİ	PİYADE	ER	1302
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	77	1	3		HACI HASAN	ALİ	---	ER	0
		K	0	5	13	38	1	2	ÇOLAK OĞUULLARINDAN	HAFIZ HASAN	ALİ	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	1	4	HALİM OĞULLARI	HASAN	ALİ	---	ER	1302
		K	0	5	0	45	1	3	HASAN KOCA OĞULLARI	HASAN	ALİ	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	6		HÜSEYİN	ALİ	PİYADE	ER	1297
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	21	3	3		HÜSEYİN	ALİ	---	ER	1302
		K	0	0	0	0	0	0	KARAALİOĞULLARINDAN	HÜSEYİN	ALİ	---	---	
		K	0	5	0	45	1	3		HÜSEYİN	ALİ	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	61	1	0	SARI OĞULLARI	HÜSEYİN ONBAŞI	ALİ	---	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	NUMANOĞULLARINDAN	İBRAHİM	ALİ	---	---	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	1	6		İSMAİL	ALİ	PİYADE	ER	1302
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	1	2	CANBAZ OĞULLARI	İSMAİL	ALİ	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	3	12		İSMAİL	ALİ	---	ER	0

			ÖLÜM TARİHİ						
İLÇE	BUCAK	KÖY	GÜN	AY	YIL	ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
BAYRAMİÇ	YİĞİTLER	HACIBEKİRLER	29	2	1331				ÇANAKKALE
İSKİLİP	---	---	1	3	1331				ÇORUM
İSKİLİP	---	---	27	2	1331				ÇORUM
BOR	---	---	9	7	1331				NİĞDE
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
MERKEZ	MERKEZ	GÖKÇELER	0	0	1331				MANİSA
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
MERKEZ	MERKEZ	KORUCUK	8	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	SINOP
GÜNEY	---	---	6	7	1331				DENİZLİ
BİGA	MERKEZ	YENİÇİFTLİK B.	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	25	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	AKHİSAR	---	BURSA
MERKEZ	MERKEZ	KORUCUK	8	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	SİNOP	---	SINOP
MENDERES	MERKEZ	GÖLCÜKLER	20	6	1331				İZMİR
TOSYA	MERKEZ	AKSEKİ	5	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	TOSYA	---	KASTAMONU
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
SEYDİŞEHİR	---	---	28	5	1331				KONYA
MERKEZ	MERKEZ	SARAYCIK	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	17	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ANKARA
---	---	---	22	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KOCAELI
MERKEZ	MERKEZ	KARACAÖREN	29	2	1331				ÇANAKKALE
EZİNE	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
BİGA	MERKEZ	ILICABAŞI	29	2	1331				ÇANAKKALE
İSKİLİP	---	---	21	2	1331				ÇORUM
---	---	---	29	2	1331				EDİRNE
ARAÇ	MERKEZ	DOĞANCA	13	9	1331				KASTAMONU
MERKEZ	OSMANPAŞA	LÖKKÖY	8	3	1331				YOZGAT
EFLANİ	MERKEZ	BAĞLICA	25	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	EFLANİ	---	ZONGULDAK
---	---	---	3	3	1331				BALIKESİR
---	---	---	18	7	1331				ORDU
DÜZCE	---	---	9	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BOLU
KURŞUNLU	---	---	2	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇANKIRI
TORBALI	MERKEZ	YAZIBAŞI B.	30	6	1331				İZMİR
YENİCE	EAMDİBEY	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
SİLİVRİ	---	---	24	3	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ISTANBUL
KEMALPAŞA	---	---	4	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KEMALPAŞA	---	IZMIR
KEMALPAŞA	---	---	15	8	1331				İZMİR
BORNOVA	---	---	20	6	1331				İZMİR
TURGUTLU	---	---	7	8	1331				MANİSA
BAB	---	---	29	8	1331	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	BAB	---	HALEP
DÜZCE	---	---	13	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	DÜZCE	---	BOLU
---	---	---	11	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BOLU
TEFENNİ	---	---	24	3	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURDUR
ÇİÇEKDAĞI	---	---	8	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KIRŞEHIR
BİGA	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
			12	10	1915	15.FIRKA 51.SEYYAR HASTAHANESİ	---	---	
---	---	---	19	6	1331				DENİZLİ
NAZİLLİ	---	---	26	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	AYDIN
MERKEZ	MERKEZ	ÇUKURÖREN	3	3	1331				ÇORUM
GELİBOLU	---	---	19	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	ŞARKÖY	---	ÇANAKKALE
MERKEZ	OSMANCALI	KARAHÜSEYİNLİ	28	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	AKHİSAR	---	MANISA
---	---	---	23	2	1331				ÇANKIRI
OSMANCIK	---	---	23	2	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	OSMANCIK	---	ÇORUM
MERKEZ	MERKEZ	KUŞSARAY	5	3	1331				ÇORUM
---	---	---	3	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KASTAMONU	---	KASTAMONU
MUSTAFAKEMALPAŞA	---	---	23	2	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURSA
SİNCANLI	MERKEZ	AYVALI	29	5	1331				AFYON
---	---	---	21	2	1331				ÇORUM
KUYUCAK	---	---	12	10	1331				AYDIN
---	---	---	21	5	1331				AFYON
GÖNEN	---	---	30	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	GÖNEN	---	BALIKESIR
---	---	---	18	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KÜTAHYA
SALİHLİ	---	---	4	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	MANISA

		BİRLİK												
SAVAŞ	CEPHE	KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK	LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
		K	0	5	0	45	1	3		KADİR	ALİ	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	21	3	3		KADİR HÜSEYİN	ALİ	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	4	0	38	---	MAHMUT	ALİ	PİYADE	ER	1308
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	3	9		MEHMET	ALİ	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	6	3		MEHMET	ALİ	İTFAİYE	ER	0
		K	0	6	16	125	1	3		MEHMET	ALİ	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		MEHMET	ALİ	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		MEHMET ALİ	ALİ	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	3	11	---	MUSA	ALİ	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	10		MUSTAFA	ALİ	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		MUSTAFA	ALİ	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	1	MEHDİ OĞULLARINDAN	OSMAN	ALİ	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	45	2	3	DEVECİ OĞULLARI	OSMAN	ALİ	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	1		ÖMER	ALİ	PİYADE	ER	1303
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	3	9	CİVELEK OĞULLARI	RAŞİT	ALİ	PİYADE	ÇAVUŞ	1297
		K	0	0	0	56	2	8	GARİP	RECEP	ALİ	---	---	
		K	0	0	0	55	1	3	KÜPELİ OĞULLARI	SATI	ALİ	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	60	2	6	---	SEYİT AHMET	ALİ	PİYADE	ER	1308
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	36	3	12		SÜLEYMAN	ALİ	---	ER	...
		K	0	4	0	34	0	3		SÜLEYMAN	ALİ	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	1	2		YUSUF	ALİ	PİYADE	ER	1300
		K	0	3	0	26	3	11		MOLLA İBRAHİM	ALİ OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		MUSTAFA	ALİ OSMAN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	15	15	2	0		MUSTAFA	ALİ RIZA EFENDİ	SAHRA TOPÇUSU	MÜLAZIMI SANİ TEĞ.	1309
		K	0	0	0	45	2	8		MEHMET	ALİ SABİR EFENDİ	---	YÜZBAŞI	
		K	0	0	15	0	0	0	HACIİSTAVRİ OĞULLARI	APOSTOL	ANDON	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	3	12		AHMET	ARİF	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	2	6	ALACA OĞULLARI	ALİ	ARİF	---	ER	1307
		K	0	5	0	45	1	2	ÇİL OĞULLARINDAN	ALİ	ARİF	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11	MECAR OĞULLARINDAN	OSMAN	ARİF	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	55	2	8		KARABET	ARTİN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		AHMET	AZİZ	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	42	4	2		ABDULLAH	BEKİR	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	0		ABDURRAHMAN	BEKİR	İTFAİYE	ER	0
		K	0	5	0	42	4	2		DEBBAĞ	BEKİR	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	38	3	12	ALEMDAR OĞULLARINDAN	HASAN	BEKİR	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	41	4	3		MEHMET	BEKİR	---	ER	0
		K	0	5	0	45	1	1	NEFES OĞULLARINDAN	MEHMET	BEKİR	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	0	KUYUMCU OĞULLARINDAN	MEHMET	BEKİR	PİYADE	ÇAVUŞ	
		K	0	0	0	56	2	0	DELİB OĞULLARI	SALİH	BEKİR	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	3	11	---	SELAM	BEKİR	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	3	9		YUNUS	BEKİR	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	12		AHMET	BİLAL	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	2	1		AHMET	CAFER	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	60	2	3		MEHMET	CUMA	PİYADE	ER	1301
		K	0	5	0	38	3	9		HALİL	DEDE	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	56	3	10		MEHMET	DURMUŞ	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	ALİM OĞULLARI	HASAN	DURSUN	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	42	1	5		AHMET	EMİN	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	9		AHMET	EMİN	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		AHMET	EMİN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	1	SAKAR OĞULLARINDAN	ARİF	EMİN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		MEHMET ALİ	EMİN	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	41	2	7		MEMİŞ	EMİN	---	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	1	1		SALİH	EMİN	PİYADE	ER	1308
		K	0	5	0	42	4	4		KADİR	ETHEM	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	34	1	4		NURULLAH	ETHEM	---	ER	0
		K	0	5	0	45	1	3		ALİ	FAZLI	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		AHMET	FEHİM	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	45	1	1		YUSUF	FERHAT AĞA	PİYADE	ER	1310
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	70	2	6	---	HÜSEYİN	FETTAH	---	ER	1295
		K	0	0	0	0	0	0		HALİL	FEYZULLAH	---	ER	
		K	0	0	0	45	1	5		HİLMİ	FUAT EFENDİ	---	KOLAĞASI KD. YZB.	
		K	0	5	0	45	1	1		MUSTAFA	GAZİ	PİYADE	ER	

İLÇE	BUCAK	KÖY	ÖLÜM TARİHİ			ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
			GÜN	AY	YIL				
İSKİLİP	---	---	7	3	1331				ÇORUM
MUSTAFAKEMALPAŞA	---	---	23	2	1331				BURSA
---	---	---	8	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KAYSERİ	---	KAYSERI
KARABURUN	---	---	10	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	IZMIR
---	---	---	28	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	UŞAK
BESNİ	---	---	13	3	1331				ADIYAMAN
BİGA	BAKACAK	KAHVETEPE	29	2	1331				ÇANAKKALE
BİGA	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	25	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
BAYRAMİÇ	MERKEZ	TÜRKMENLİ	12	2	1331				ÇANAKKALE
BAYRAMİÇ	MERKEZ	TÜRKMENLİ	12	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	5	3	1331				KAYSERİ
MERKEZ	OSMANPAŞA	YUDAN	27	2	1331				YOZGAT
---	---	---	2	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	SİNOP	---	SINOP
CİDE	MERKEZ	KUŞKAYASI	4	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	CİDE	---	KASTAMONU
MUSTAFAKEMALPAŞA	---	---	30	2	1331				BURSA
ARAÇ	MERKEZ	BAŞKÖY	13	6	1331				KASTAMONU
BÜNYAN	MERKEZ	ASMAKAYA	10	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KAYSERİ	---	KAYSERI
---	---	---	27	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURDUR
ÇİVRİL	---	---	7	3	1331				DENİZLİ
SARAYDÜZÜ	MERKEZ	ÇORMAN	15	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	BOYABAT	---	SINOP
ÇAN	MERKEZ	ÇOMAKLI	29	2	1331				ÇANAKKALE
SUNGURLU	MERKEZ	KARAÇAY	9	3	1331				ÇORUM
---	---	---	16	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KÖSTENCE
---	---	---	26	2	1331				TRABLUSGARP
GEMLİK	---	---	2	9	1331				BURSA
---	---	---	10	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	NEVŞEHIR
SUNGURLU	---	---	1	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇORUM
OSMANCIK	---	---	21	2	1331				ÇORUM
KIZILCAHAMAM	MERKEZ	AYVACIK	29	2	1331				ANKARA
---	---	---	6	8	1331				BİLECİK
ÇAN	MERKEZ	KOCAYAYLA	29	2	1331				ÇANAKKALE
SUNGURLU	---	---	25	7	1331				ÇORUM
BAŞMAKÇI	---	---	5	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	AFYON
BOR	---	---	21	6	1331				NİĞDE
ATKARACALAR	MERKEZ	ÇARDAKLI B.	23	2	1331				ÇANKIRI
---	---	---	25	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ANKARA
SUNGURLU	---	---	25	2	1331				ÇORUM
---	---	---	5	3	1331				KAYSERİ
DEVELİ	MERKEZ	SİNDELHÜYÜK B.	21	2	1331				KAYSERİ
ILGIN	---	---	2	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
			4	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	
EZİNE	---	---	12	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	5	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇANKIRI
---	---	---	4	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	YOZGAT	---	YOZGAT
HACIBEKTAŞ	---	---	21	2	1331				NEVŞEHİR
EDREMİT	---	---	12	2	1331				BALIKESİR
AYANCIK	---	---	22	7	1331				SİNOP
---	---	---	16	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇANKIRI
ERDEK	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
MERKEZ	MERKEZ	ÖZBEK	29	2	1331				ÇANAKKALE
NALLIHAN	BEYDİLİ	TEKİRLER	29	2	1331				ANKARA
YENİCE	EAMDİBEY	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	13	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURSA
AZDAVAY	MERKEZ	KIRMACI	24	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	DADAY	---	KASTAMONU
---	---	---	3	7	1331				MANİSA
DEMİRCİ	---	---	29	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	MANISA
MECİTÖZÜ	MERKEZ	TANRIVERMİŞ	21	2	1331				ÇORUM
MERKEZ	MERKEZ	KURŞUNLU	29	2	1331				ÇANAKKALE
ÇORLU	---	---	30	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HASTAHANESİ	ÇORLU	---	TEKIRDAĞ
---	---	---	25	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KIRŞEHİR	---	KONYA
KORKUTELİ	KIZILCADAĞ	ÇIVGALAR	16	7	1331				ANTALYA
---	---	---	24	2	1331				NİĞDE
MERKEZ	SEYDİM	ARPALIK	25	2	1331				ÇORUM

		BİRLİK												
SAVAŞ	CEPHE	KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK	LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	124	2	7		MEHMET	HACI ABDULLAH	---	ER	1302
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	5	4	---	MEHMET	HACI İSMAİL	İSTİHKAM	ONBAŞI	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	2	5	BERBER	---	HACI OSMAN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	19	1	2		HÜSEYİN	HACI ÖMER	AMELE	ER	0
		K	0	5	0	45	1	3		ARİF	HAKKI	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	34	1	4		ALİ	HALİL	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	9	GAGA OĞULLARINDAN	ALİ	HALİL	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	0	41	4	3		ALİ	HALİL	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		BEKİR	HALİL	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	0	41	4	3		BEKİR ÇAVUŞ	HALİL	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	2	2		HACI AHMET	HALİL	---	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	4	13		HALİL	HALİL	PİYADE	ER	1306
		K	0	3	0	26	3	10		HASAN	HALİL	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	0	41	4	4		HASAN	HALİL	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	1	AŞİR OĞULLARINDAN	HÜSEYİN	HALİL	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	55	1	0	MUSTAFAOĞULLARI	HÜSEYİN	HALİL	---	---	
		K	0	3	0	22	2	5	HACIYUSUF OĞULLARI	İBRAHİM	HALİL	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	3	9		MEHMET	HALİL	---	ER	0
		K	0	5	0	45	1	0	GÜNCÜ OĞULLARINDAN	MEHMET	HALİL	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	3	10	KÖSEÖMER OĞULLARI	MUSTAFA	HALİL	---	ER	1306
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	1	1		MUSTAFA	HALİL	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	3	10		MUSTAFA	HALİL	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	12	DELİİBRAHİM OĞULLARI	MUSTAFA	HALİL	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		MUSTAFA	HALİL	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	41	2	0		OSMAN	HALİL	---	ER	1309
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	71	1	2		SALİH	HALİL	---	ER	1308
		K	0	3	0	26	3	9		SELİM	HALİL	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		SÜLEYMAN	HALİL	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	61	1	0	KURT OĞLU MUSTAFA TORUNU	HÜSEYİN	HALİL İBRAHİM	---	ÇAVUŞ	
		K	0	3	0	26	3	9		HAFIZ MUSTAFA	HALİM	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	0	0		ARİF	HALİT	PİYADE	ER	1310
		K	0	4	0	36	0	3		ALİ	HAMDİ	MAKİNALI TÜFEK	ONBAŞI	
		K	0	3	0	26	3	9		MUSTAFA	HAMZA	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	0	0		EMİN	HANEFİ	PİYADE	ER	1300
		K	0	0	0	0	0	0	KÜTAHYALI OĞLU	AHMET	HASAN	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	0	1	5		ALİ	HASAN	İSTİHKAM	ER	1300
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	15	0	0	0		ALİ	HASAN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	3	3		ALİ	HASAN	---	ER	0
		J	0	5	14	42	4	4		HÜSEYİN	HASAN	---	ER	
		K	0	5	14	42	4	4		HÜSEYİN	HASAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	14	42	4	2	KOCA İMAM OĞULLARI	HÜSEYİN	HASAN	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	2	4		İBRAHİM	HASAN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	0	4		İSMAİL	HASAN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	0	0	---	MEHMET	HASAN	PİYADE	ER	1300
		K	0	0	0	38	3	10		MEHMET	HASAN	---	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		MEHMET	HASAN	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	0	45	1	2	ÇATAL OĞULLARINDAN	MEHMET	HASAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	38	2	7		MEHMET	HASAN	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	55	1	0	GEDİK HASAN OĞULLARI	MEHMET	HASAN	---	ER	
		K	0	0	0	55	1	0	MADEN OĞULLARI	MEHMET	HASAN	---	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	BALIK OĞULLARI	MEHMET	HASAN	---	ER	
		K	0	0	0	55	1	3	HALİM OĞULLARI	MEHMET ALİ	HASAN	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	3	9	---	MEVLÜT	HASAN	PİYADE	ER	1298
		K	0	3	0	26	3	11		MUSA	HASAN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	4	6		MUSTAFA	HASAN	PİYADE	ER	1293
		K	0	5	0	42	3	9		ÖMER	HASAN	PİYADE	ONBAŞI	
		K	0	5	0	56	3	11		SALİH	HASAN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		SELİM	HASAN	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		SELİM	HASAN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		YAHYA	HASAN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	12		MUSTAFA	HASAN ATTAR	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0		AHMET	HASAN HÜSEYİN	---	---	
		K	0	5	14	42	4	4		İBRAHİM	HASAN HÜSEYİN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	55	2	8		ALİ	HAŞİM	PİYADE	ER	1302

			ÖLÜM TARİHİ						
İLÇE	BUCAK	KÖY	GÜN	AY	YIL	ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
---	---	---	26	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	ESKİŞEHİR	---	BURSA
AKŞEHİR	---	---	25	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	AKŞEHİR	---	KONYA
---	---	---	15	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KÜTAHYA
İDLİP	---	---	0	0	0	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	HALEP
---	---	---	8	3	1331				ÇORUM
BEYPAZARI	---	---	27	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ANKARA
MERKEZ	MERKEZ	KARACAÖREN	29	2	1331				ÇANAKKALE
KOCASİNAN	ERKİLET	---	2	6	1331				KAYSERİ
---	---	---	12	2	1331				AFYON
---	---	---	3	7	1331				KAYSERİ
GÖYNÜK	---	---	8	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BOLU
BULDAN	---	---	14	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	BULDAN	---	DENIZLI
---	---	---	12	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	11	5	1331				MANİSA
---	---	---	7	3	1331				ÇORUM
ŞUHUT	MERKEZ	TEKKEKÖY	17	7	1331				AFYON
---	---	---	12	4	1331				UŞAK
			24	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	
SUNGURLU	MERKEZ	MAHMATLI	1	3	1331				ÇORUM
EMİRDAĞ	DAVULGA	---	29	8	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	BOLVADİN	---	AFYON
DÜZCE	---	---	18	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BOLU
BERGAMA	---	---	8	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	IZMIR
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
BİGA	---	---	12	2	1331				ÇANAKKALE
MANYAS	MERKEZ	BÖLCEAĞAÇ	12	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	BANDIRMA	---	BALIKESIR
MUSTAFAKEMALPAŞA	---	---	19	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KİRMASTİ	---	BURSA
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
BALYA	DANİŞMENT	KOYUNERİ	29	2	1331				BALIKESİR
MERKEZ	MERKEZ	UZUNPINAR B.	29	9	1331				DENİZLİ
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
BEŞİKTAŞ	---	---	26	11	1915	15.FIRKA VEKALETİ MERKEZ HASTAHANESİ	BEŞİKTAŞ	---	ISTANBUL
---	---	---	22	3	1331				ANTALYA
BAYRAMİÇ	YİĞİTLER	GÖKÇEİÇİ	29	2	1331				ÇANAKKALE
BEYLİKOVA	MERKEZ	EMİRCİK	23	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	MİHALIÇÇIK	---	ESKİŞEHIR
SANDIKLI	MERKEZ	GÖKÇEALAN	30	5	1331				AFYON
DELİCE	MERKEZ	KARPUZ	27	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KESKİN	---	KIRIKKALE
---	---	---	11	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	YOZGAT		YOZGAT
			1	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	
---	---	---	11	6	1331				BOLU
---	---	---	25	6	1331				MANİSA
---	---	---	25	6	1331				DENİZLİ
TAVAS	---	---	3	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	DENIZLI
KEPSUT	---	---	11	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BALIKESIR
---	---	---	31	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KAYSERİ	---	KAYSERI
ÇERKEŞ	---	---	27	10	1331				ÇANKIRI
ORTA	MERKEZ	YAYLAKENT B.	15	2	1331				ÇANKIRI
OSMANCIK	MERKEZ	GÖKDERE	25	2	1331				ÇORUM
ŞUHUT	MERKEZ	ATLIHİSAR B.	23	2	1331				AFYON
SARAYÖNÜ	---	---	0	0	0				KONYA
SARAYÖNÜ	---	---	0	0	0				KONYA
DURAĞAN	MERKEZ	GÖKDOĞAN	0	0	0				SİNOP
ILGIN	AŞAĞIÇİĞİL		30	5	1331				KONYA
SEYDİŞEHİR	---	---	29	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	SEYDİŞEHİR	---	KONYA
SINDIRGI	DÜVERTEPE	ŞAPÇI	29	2	1331				BALIKESİR
ÇERKEŞ	MERKEZ	BAYINDIR	18	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	ÇERKEŞ	---	ÇANKIRI
İSKİLİP	MERKEZ	BAŞMAKÇI	27	8	1331				ÇORUM
---	---	---	23	2	1331				BURSA
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
ÇAN	MERKEZ	UZUNALAN	29	2	1331				ÇANAKKALE
EZİNE	MERKEZ	KÖPRÜBAŞI	29	2	1331				ÇANAKKALE
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
MERKEZ	MERKEZ	ATAKÖY	28	5	1331				AFYON
---	---	---	9	8	1331				MANİSA
ILGAZ	BELÖREN	YAYLAÖREN	0	0	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	ILGAZ	---	ÇANKIRI

		BİRLİK												
SAVAŞ	CEPHE	KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK	LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	1	2	EMİR OĞULLARI	SATILMIŞ	HAYDAR	---	ER	1295
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	1	1		SELAMİ	HAYRİ	İTFAİYE	ÇAVUŞ	0
		K	0	5	14	42	4	3	AYDINLI OĞULLARINDAN	AHMET	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	1	4		ALİ	HÜSEYİN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	1	4		ALİ	HÜSEYİN	İTFAİYE	ER	0
		K	0	5	14	42	4	3		ALİ	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9	FAZLI OĞULLARINDAN	ALİ	HÜSEYİN	NİZAMİYE	ONBAŞI	
		J	0	5	14	42	4	3		ALİ ÇAVUŞ	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	55	1	0	BATTALOĞULLARINDAN	BEKİR	HÜSEYİN	---	---	
		K	0	3	0	26	3	9		DERVİŞ	HÜSEYİN	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	2	8		FAZLI	HÜSEYİN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	3	9		HACI HÜSEYİN	HÜSEYİN	---	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	2	6	MEHMET ALİ BİRADERİ	HALİL İBRAHİM	HÜSEYİN	---	ER	1310
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	2	7		HASAN	HÜSEYİN	---	ÇAVUŞ	0
		K	0	3	0	26	3	9		HASAN	HÜSEYİN	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	0	45	1	1	MANSUR OĞULLARINDAN	HASAN	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
		K	0	5	14	42	4	3		HASAN	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	1	0		İBRAHİM	HÜSEYİN	TOPÇU	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	9	3	11	EMİR OĞULLARI	İSMAİL	HÜSEYİN	---	ER	1308
		K	0	3	0	26	3	10	KÖSEOĞLU	İSMAİL	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	71	2	6	---	MEHMET	HÜSEYİN	---	ER	1292
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	1	4		MEHMET	HÜSEYİN	İTFAİYE	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	77	1	3		MEHMET ALİ	HÜSEYİN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	3	10		MUSTAFA	HÜSEYİN	---	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	41	2	6		MUSTAFA	HÜSEYİN	---	ER	...
		K	0	5	0	45	1	2	ÇAKIR OĞULLARI	MUSTAFA	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		MUSTAFA	HÜSEYİN	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		NEBİ	HÜSEYİN	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	14	42	4	3		OSMAN	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	3	2		ÖMER	HÜSEYİN	---	ER	---
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	1		RAĞIP	HÜSEYİN	İTFAİYE	ER	0
		K	0	5	0	45	1	2	HACI MEHMET OĞULLARI	SADIK	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	1	KÖSE OĞULLARINDAN	SATILMIŞ	HÜSEYİN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		TAHİR	HÜSEYİN	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		TAHİR	HÜSEYİN	NİZAMİYE	ONBAŞI	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	2	7		YUSUF	HÜSEYİN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	2	6		AHMET	İBİŞ	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	10		HALİL	İBİŞ	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	3	4		YUSUF	İBİŞ	---	ER	0
		K	0	5	0	42	4	2		ABDULLAH	İBRAHİM	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		ABİDİN	İBRAHİM	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	1	4		AHMET	İBRAHİM	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	75	2	5		AHMET	İBRAHİM	---	ER	0
		K	0	0	0	0	0	0	İSMAİL OĞULLARI	AHMET	İBRAHİM	---	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		BEYTULLAH	İBRAHİM	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	1	1		HALİL	İBRAHİM	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	9		HALİL	İBRAHİM	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	12	KOCAALİ OĞULLARINDAN	HALİL	İBRAHİM	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	1	TOPAL OĞULLARINDAN	HALİL	İBRAHİM	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	38	1	4		HÜSEYİN	İBRAHİM	---	ER	
		K	0	0	13	60	0	0	GÖKMUSTAFA OĞULLARI	HÜSEYİN	İBRAHİM	---	ER	
		K	0	0	0	34	2	1	HACIHÜSEYİN OĞULLARI	HÜSEYİN	İBRAHİM	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	3	11		MEHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	1292
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	8	2	4		MEHMET	İBRAHİM	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	3	11		MEHMET	İBRAHİM	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	4	---	MEHMET	İBRAHİM	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	1	1	---	MEHMET	İBRAHİM	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	0	0		MEHMET	İBRAHİM	---	ER	0
		K	0	5	0	41	2	6		MEHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	42	3	11		MEHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10	TARNAVALI	MEHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		MEHMET	İBRAHİM	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	PÜSKÜLLÜ OĞULLARI	MEHMET	İBRAHİM	---	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	PÜSKÜLLÜ OĞULLARI	MEHMET	İBRAHİM	---	ER	

			ÖLÜM TARİHİ						
İLÇE	BUCAK	KÖY	GÜN	AY	YIL	ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
SUNGURLU	MERKEZ	HACIOSMAN	30	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	SUNGURLU	---	ÇORUM
BANDIRMA	---	---	18	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	BANDIRMA	---	BALIKESIR
NALLIHAN	MERKEZ	ÖŞÜRLER	19	6	1331				ANKARA
---	---	---	3	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BALIKESIR
---	---	---	19	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	MANISA
BORNOVA	MERKEZ	PINARBAŞI B.	2	5	1331				İZMİR
---	---	---	29	2	1331				NİĞDE
---	---	---	2	5	1331				KONYA
---	---	---	28	5	1331				AFYON
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
ÇORLU	---	---	1	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	TEKIRDAĞ
YENİŞEHİR	---	---	22	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURSA
SEYİTGAZİ	---	---	18	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	SEYİTGAZİ.	---	ESKİŞEHIR
OSMANCIK	---	---	7	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇORUM
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
OSMANCIK	---	---	25	2	1331				ÇORUM
FOÇA	YENİFOÇA	---	19	5	1331				İZMİR
---	---	---	20	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KÜTAHYA
---	---	---	26	3	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	BALIKESİR	---	BALIKESIR
BAYRAMİÇ	MERKEZ	ÇAVUŞKÖY	29	2	1331				ÇANAKKALE
BOZKIR	---	---	19	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	BOZKIR	---	KONYA
---	---	---	9	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BOLU
KİLİS	MUSABEYLİ	KÜRTÜNCÜ	28	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	GAZIANTEP
---	---	---	27	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BILECIK
---	---	---	3	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BILECIK
---	---	---	21	2	1331				ÇORUM
BOR	KEMERHİSAR	BEREKET	29	2	1331				NİĞDE
---	---	---	15	2	1331				BALIKESİR
BOR	---	---	27	6	1331				NİĞDE
YENİŞEHİR	---	---	4	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURSA
ALAŞEHİR	---	---	29	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	MANISA
KOCASİNAN	ERKİLET	---	5	3	1331				KAYSERİ
SUNGURLU	MERKEZ	ÇUKURLU	25	2	1331				ÇORUM
---	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
SİMAV	---	---	29	2	1331				KÜTAHYA
ELMALI	---	---	19	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ANTALYA
---	---	---	24	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BALIKESIR
MERKEZ	MERKEZ	KURŞUNLU	29	2	1331				ÇANAKKALE
SİLİFKE	---	---	30	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	IÇEL
KORKUTELİ	MERKEZ	YAZIR	14	8	1331				ANTALYA
---	---	---	29	2	1331				BURSA
ÇİVRİL	---	---	14	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	DENIZLI
ŞAM-İ ŞERİF	---	---	14	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	SURİYE
ARAÇ	BOYALI	GÜZLÜK	23	4	1331				KASTAMONU
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
ARAÇ	---	---	6	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	ARAÇ	---	KASTAMONU
---	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
BİGA	MERKEZ	SARIKAYA	29	2	1331				ÇANAKKALE
MERKEZ	MERKEZ	BEYDİLİ	25	2	1331				ÇORUM
---	---	---	11	9	1331				---
ERMENEK	---	---	0	0	1331				KARAMAN
ÇİVRİL	MERKEZ	KAVAKKÖY	12	6	1331				DENİZLİ
ŞAM-İ ŞERİF	---	---	26	8	1331	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	ZİRA`	---	SURİYE
---	---	---	27	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	AĞIR TOPÇU	ANKARA
BEYPAZARI	---	---	20	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ANKARA
---	---	---	4	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
EREĞLİ	---	---	3	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
---	---	---	26	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	EDİRNE KALE İSTİHKAM	TEKIRDAĞ
---	---	---	4	8	1331				ANKARA
ŞAM-İ ŞERİF	---	---	26	8	1331				SURİYE
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
TOSYA	---	---	29	2	1331				KASTAMONU
EMİRDAĞ	DAVULGA	AŞAĞIALİÇOMAK	16	5	1331				AFYON
SİVRİHİSAR	MERKEZ	KALDIRIM	16	5	1331				ESKİŞEHİR

		BİRLİK												
SAVAŞ	CEPHE	KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK	LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	1	1	---	MUSTAFA	İBRAHİM	---	ER	0
		K	0	5	0	42	4	3	TOPAL HASAN OĞULLARI	MUSTAFA	İBRAHİM	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		ÖMER	İBRAHİM	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		SİNAN	İBRAHİM	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	3	3	10	İSLAM OĞULLARINDAN	VEZİR	İBRAHİM	PİYADE	ER	1290
		K	0	3	0	0	3	1		MEHMET	İDRİS	SAHRA TOPÇUSU	ÇAVUŞ	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	4	0	61	2	2		ABDULLAH	İLYAS	PİYADE	ER	1289
		K	0	3	0	26	3	12	EKİCİ OĞULLARINDAN	ALİ	İLYAS	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		DURSUN	İRFAN	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	45	1	3	SÜLEYMAN OĞULLARI	DURSUN	İRFAN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	5		KADİR	İRFAN	PİYADE	ER	1294
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	1	1	GECE OĞULLARI	EMRULLAH	İSHAK	---	ER	1300
		K	0	0	0	42	2	6	İMAM OĞULLARI	OSMAN	İSKENDER	---	ER	
		K	0	3	0	26	3	9	ÜNYELİ OĞULLARINDAN	AHMET	İSMAİL	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	55	1	0	KATRANCI OĞULLARI	AHMET	İSMAİL	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	1	4		ALİ	İSMAİL	PİYADE	ER	0
		K	0	5	0	45	1	3		ALİ	İSMAİL	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	29	2	4		DURMUŞ	İSMAİL	---	ER	1301
		K	0	3	0	26	3	10		ESAT	İSMAİL	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	56	3	0		HALİM	İSMAİL	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	1	2		HASAN	İSMAİL	PİYADE	ER	1301
		K	0	3	0	26	3	11	ADİL OĞULLARINDAN	HASAN	İSMAİL	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	4	2	7	SARI AHMET OĞULLARI	HÜSEYİN	İSMAİL	---	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		HÜSEYİN	İSMAİL	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	3	9		İBRAHİM	İSMAİL	PİYADE	ER	1300
		K	0	3	0	26	3	9		İSMAİL	İSMAİL	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	0	45	1	4	SÖYLEMEZ OĞULLARI	İSMAİL	İSMAİL	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	38	1	2	İSA OĞULLARINDAN	İSMAİL	İSMAİL	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		MAHMUT	İSMAİL	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	0	0	---	MUSA	İSMAİL	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	9		MUSTAFA	İSMAİL	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	1	1		SALİH	İSMAİL	PİYADE	ER	1290
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	2	8		SALİH	İSMAİL	---	ER	0
		K	0	5	0	45	1	4	ÇORUTMA OĞULLARI	VELİ	İSMAİL	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		YAHYA	İSMAİL	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	6		HACI ALİ	İZZET	PİYADE	ER	1307
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	34	1	4	---	HACI HASAN	KADİR	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	10		MEHMET	KADİR	BORU	ER	
		K	0	0	0	55	1	0	ARAPOĞULLARINDAN	MUSTAFA	KADİR	---	---	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	2	5		HÜSEYİN	KAMİL	---	ER	0
		K	0	5	0	45	1	2	KOCA OĞULLARINDAN	İBRAHİM	KAMİL	PİYADE	ONBAŞI	
		K	0	5	0	45	1	3		MEHMET	KAMİL	PİYADE	ER	
		J	0	5	0	42	4	3		MUSTAFA	KAMİL	PİYADE	ER	
		K	0	3	7	0	3	2		HALİT	KASIM	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	1	4		MUSTAFA	KASIM	---	ER	---
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	5		İSMAİL	KEMAL	PİYADE	ER	1301
		K	0	3	0	26	3	11		AŞIK ALİ	KERİM	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	42	1	8	ABDAL OĞULLARI	ALİ OSMAN	LATİF	---	ER	
		K	0	0	0	36	2	4		NECİP	MAHİR EFENDİ	---	MÜLAZIMI SANİ TEĞ.	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	1	3		ABDULLAH	MAHMUT	---	ONBAŞI	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	3	9	---	MUSTAFA	MAHMUT	---	ÇAVUŞ	0
		K	0	0	0	0	0	0	AFŞAR OĞULLARI	MEHMET	MECİT	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	0	4	HACI ÖMER OĞULLARI	---	MEHMET	İSTİHKAM	ER	1298
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	1	3		ABBAS	MEHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	4	---	ABDULLAH	MEHMET	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	1	1		AHMET	MEHMET	PİYADE	ER	1302
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	0	0		AHMET	MEHMET	PİYADE	ER	1309
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	71	2	7		AHMET	MEHMET	---	ER	1288
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	1	20		AHMET	MEHMET	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	5	2	---	AHMET	MEHMET	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	0	4	---	AHMET	MEHMET	İSTİHKAM	ER	0
		K	0	3	0	26	3	11		AHMET	MEHMET	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	ESKİ OĞULLARI	AHMET	MEHMET	---	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		AHMET	MEHMET	NİZAMİYE	ER	

			ÖLÜM TARİHİ						
İLÇE	BUCAK	KÖY	GÜN	AY	YIL	ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
EREĞLİ	---	---	0	0	0	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
GERZE	MERKEZ	TOKUŞLAR	25	6	1331				SİNOP
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
BİGADİÇ	ÇAĞIŞ	ÇİFTLİKKÖY	29	2	1331				BALIKESİR
---	---	---	27	10	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	RİZE	---	RIZE
---	---	---	10	3	1331				BALIKESİR
---	---	---	7	9	1915	15.FIRKA BÜYÜK SARGI MAHALLİNDE	ESKİŞEHİR	---	ESKİŞEHIR
YENİCE	EAMDİBEY	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	25	2	1331				ÇORUM
MERKEZ	MERKEZ	CELİLKIRI	25	3	1331				ÇORUM
---	---	---	15	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KIRŞEHİR	---	KIRŞEHIR
---	---	---	3	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇORUM
TAŞKÖPRÜ	MERKEZ	ÇAYKİRPİ	16	6	1331				KASTAMONU
YENİCE	PAZARKÖY		29	2	1331				ÇANAKKALE
SARAYÖNÜ	---	---	0	0	0				KONYA
CİDE	---	---	12	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	CİDE	---	KASTAMONU
İSKİLİP	---	---	8	3	1331				ÇORUM
KİRAZ	---	---	25	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	ÖDEMİŞ	---	IZMIR
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	23	2	1331				BURSA
TOSYA	MERKEZ	KÜÇÜKSEKİLER	24	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	TOSYA	---	KASTAMONU
YENİŞEHİR	---	---	29	2	1331				BURSA
AMASRA	MERKEZ	KAZPINAR	27	5	1331				BARTIN
YENİCE	EAMDİBEY	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
ERFELEK	MERKEZ	HASANDERE	22	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	SİNOP	---	SINOP
MERKEZ	MERKEZ	SARAYCIK	29	2	1331				ÇANAKKALE
MERKEZ	MERKEZ	ÜYÜK	25	2	1331				ÇORUM
ELDİVAN	---	---	21	2	1331				ÇANKIRI
SUNGURLU	MERKEZ	AKÇALI	25	2	1331				ÇORUM
MELİKGAZİ	MERKEZ	AYDINLAR	5	11	1915	15.FIRKA VEKALETİ MERKEZ HAS.	TAVLASUN	---	KAYSERI
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
ÇERKEŞ	---	---	9	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	ÇERKEŞ	---	ÇANKIRI
---	---	---	14	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇORUM
MERKEZ	MERKEZ	KARAHİSAR	8	3	1331				ÇORUM
BAYRAMİÇ	YİĞİTLER	YENİCE	29	2	1331				ÇANAKKALE
MERKEZ	OSMANPAŞA	BATTAL	5	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	YOZGAT	---	YOZGAT
AKŞEHİR	---	---	27	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
EZİNE	---	---	12	3	1331				ÇANAKKALE
SİNCANLI	MERKEZ	BOYALI	28	5	1331				AFYON
TOSYA	---	---	11	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KASTAMONU
SUNGURLU	---	---	21	2	1331				ÇORUM
SUNGURLU	---	---	9	3	1331				ÇORUM
URLA	---	---	20	6	1331				İZMİR
SİMAV	---	---	8	6	1331				KÜTAHYA
MUSTAFAKEMALPAŞA	---	---	6	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURSA
BOYABAT	---	---	14	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	BOYABAT	---	SINOP
BİGA	---	---	29	3	1331				ÇANAKKALE
PINARBAŞI	MERKEZ	KAYABÜKÜ	1	9	1331				KASTAMONU
---	---	---	20	4	1331				EDİRNE
---	---	---	2	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇORUM
BOZKIR	---	---	18	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
SARAYÖNÜ	---	---	29	5	1331				KONYA
HAYMANA	---	---	9	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	HAYMANA	---	ANKARA
---	---	---	15	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	AFYON
---	---	---	7	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KAYSERI
PINARBAŞI	MERKEZ	SAVAŞ	15	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	DADAY	---	KASTAMONU
KARAMÜRSEL	---	---	12	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	KARAMÜRSEL	TATHİRAT MÜFREZESİ	KOCAELI
---	---	---	25	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	BANDIRMA	---	BURSA
BANDIRMA	---	---	20	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BALIKESIR
---	---	---	27	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
SİLLE	---	---	24	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
EZİNE	---	---	15	2	1331				ÇANAKKALE
BAKLAN	MERKEZ	BOĞAZİÇİ B.	28	9	1331				DENİZLİ
BOR	KEMERHİSAR		13	2	1331				NİĞDE

		BİRLİK												
SAVAŞ	CEPHE	KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK	LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
		K	0	0	0	55	1	1	RAMAKOĞULLARINDAN	AHMET	MEHMET	---	---	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	3	11		ALİ	MEHMET	PİYADE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	2	0		ALİ	MEHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	1	1		ALİ	MEHMET	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	34	1	2		ALİ	MEHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	75	2	5		ARİF	MEHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	1	2		DEDE	MEHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	9		HALİL	MEHMET	PİYADE	ER	1291
		K	0	3	0	26	3	10		HALİL	MEHMET	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	1	3		HASAN	MEHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	41	1	2	RAMAZAN OĞULLARI	HASAN	MEHMET	---	ER	1303
		K	0	0	0	70	3	0	TAŞCI OĞULLARI	HASAN	MEHMET	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	3	11		HÜSEYİN	MEHMET	---	ER	0
		K	0	0	0	0	0	2		HÜSEYİN	MEHMET	---	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		HÜSEYİN	MEHMET	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	0	0	2		HÜSEYİN	MEHMET	---	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	HAYYAM OĞULLARI	HÜSEYİN	MEHMET	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	8	2	4		İBRAHİM	MEHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	1	3		İBRAHİM	MEHMET	---	ER	1308
		K	0	3	0	26	3	10		İBRAHİM	MEHMET	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	71	1	3		İSMAİL	MEHMET	---	ER	1301
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	0	0		MEHMET	MEHMET	PİYADE	ER	1293
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	2		MEHMET	MEHMET	İTFAİYE	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	51	2	5	---	MEHMET	MEHMET	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	15	2	5		MEHMET	MEHMET	TOPÇU	ER	0
		K	0	3	0	26	3	10		MEHMET	MEHMET	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	ÇİL MUSA OĞULLARI	MUSA	MEHMET	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	38	2	7		MUSTAFA	MEHMET	PİYADE	ER	1310
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	0	6		MUSTAFA	MEHMET	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	10		MUSTAFA	MEHMET	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9	LATİF OĞULLARINDAN	MUSTAFA	MEHMET	NİZAMİYE	ONBAŞI	
		K	0	5	0	42	0	16	İMAM	NUMAN	MEHMET	İKMAL	ER	
		K	0	0	0	42	2	8	KAYIKÇI OĞLU	OSMAN	MEHMET	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	5		ÖMER	MEHMET	PİYADE	ER	1291
		K	0	13	0	25	1	0	MUSAOĞULLARINDAN	SADULLAH	MEHMET	---	---	
		K	0	3	0	26	3	9		SÜLEYMAN	MEHMET	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	42	2	0	İMAM OĞULLARI	SÜLEYMAN	MEHMET	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	4	3		ŞERİF	MEHMET	PİYADE	ER	1293
		K	0	3	0	22	2	5	HACIHASAN OĞULLARI	TAHİR	MEHMET	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		VELİ	MEHMET	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	42	8	0	OSMANBEY OĞULLARI	YAKUP	MEHMET	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	1	3		YUSUF	MEHMET	PİYADE	ER	1294
		K	0	3	0	26	3	10		YUSUF	MEHMET	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	1	2		AHMET	MEHMET ALİ	PİYADE	ER	1302
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	77	1	3		HASAN NEF`İ	MEHMET ALİ	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	3	1		ŞERİF	MEHMET ALİ	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	11		TATAR ABDULLAH	MEHMET EMİN	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	FETTAH OĞULLARI	HÜSEYİN EFENDİ	MEVLÜT	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	38	1	1		SÜLEYMAN	MEVLÜT	PİYADE	ER	1302
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	2	8	DEDE OĞULLARI	YUSUF	MEVLÜT	---	ER	1298
		K	0	5	0	0	2	0		KAVRIL	MİHAL	AMELE	ER	
		K	0	5	0	45	1	1		AHMET	MUHARREM	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10	ŞERİFKAHYA OĞULLARI	ALİ	MURAT	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0		HÜSEYİN	MURAT		ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	124	1	2		HALİL	MUSA	---	ER	1294
		K	0	3	0	26	3	10		HALİL	MUSA	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	34	1	1	MUSACA OĞULLARI	HALİL	MUSA	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		MURAT	MUSA	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	1	2	---	MUSTAFA	MUSA	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	2	5	---	MUSTAFA	MUSA	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	9		MUSTAFA	MUSA	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	70	3	0	MOLLAMUSA OĞULLARI	MUSTAFA	MUSA	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	3	10		AHMET	MUSTAFA	PİYADE	ER	1297
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	124	2	7	---	AHMET	MUSTAFA	---	ER	1301

			ÖLÜM TARİHİ						
İLÇE	BUCAK	KÖY	GÜN	AY	YIL	ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
---	---	---	20	7	1331				AFYON
KULA	---	---	16	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	---	---	MANISA
---	---	---	9	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	AFYON
ÇİVRİL	---	---	17	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	DENIZLI
			27	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	
HAMA	HUMUS	---	27	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	SURİYE
			11	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	
TOSYA	---	---	6	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	TOSYA	---	KASTAMONU
İSKİLİP	---	---	14	2	1331				ÇORUM
---	---	---	14	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KARAMAN
---	---	---	8	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	SINOP
SİLLE	---	---	19	4	1331				KONYA
KARABURUN	---	---	20	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	IZMIR
ACIPAYAM	---	---	29	2	1331				DENİZLİ
YENİCE	EAMDİBEY	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
ACIPAYAM	---	---	29	2	1331				DENİZLİ
BOZKURT	MERKEZ	ORTASÖKÜ	28	5	1331				KASTAMONU
---	---	---	4	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	AĞIR OBÜS	ANKARA
MİLAS	MERKEZ	YAKAKÖY	4	11	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	MUĞLA
YENİCE	EAMDİBEY	---	14	2	1331				ÇANAKKALE
ULUKIŞLA	---	---	15	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	ULUKIŞLA	---	NIĞDE
NALLIHAN	---	---	28	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	NALLIHAN	SIHHİYE EFR.	ANKARA
---	---	---	9	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BOLU
EREĞLİ	---	---	23	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
ÇORLU	---	---	31	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	TEKIRDAĞ
---	---	---	13	2	1331				İSTANBUL
DERBENT	MERKEZ		22	4	1331				KONYA
GÖYNÜK	MERKEZ	BEKİRFAKILAR	11	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	GÖYNÜK	---	BOLU
HAMA	---	---	18	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	İSTİHKAM BÖLÜĞÜ	SURİYE
DURSUNBEY	MERKEZ	KURTLAR	13	2	1331				BALIKESİR
GEMLİK	MERKEZ	KATIRLI	29	2	1331				BURSA
TALAS	---	---	25	7	1331				KAYSERİ
KÜRE	MERKEZ	BEŞÖREN	13	9	1331				KASTAMONU
TOSYA	---	---	27	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HASTAHANESİTOSYA		---	KASTAMONU
OSMANCIK	MERKEZ	SEKİ	6	11	1331				ÇORUM
YENİCE	EAMDİBEY	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
ARAÇ	---	---	3	9	1331				KASTAMONU
ORHANELİ	---	---	17	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HASTAHANESİORHANELİ2		---	BURSA
GEMLİK	---	---	12	2	1331				BURSA
MERKEZ	MERKEZ	SARAYCIK	12	2	1331				ÇANAKKALE
ARAÇ	BOYALI	KİRAZLI	13	9	1331				KASTAMONU
BOĞAZLIYAN	---	---	12	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	BOĞAZLIYAN	---	YOZGAT
BALYA	DANİŞMENT	KOYUNERİ	13	2	1331				BALIKESİR
ARAÇ	BOYALI	KEMERLER	30	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	ARAÇ	---	KASTAMONU
BAB	---	---	28	8	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	HALEP
BERGAMA	---	---	7	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	IZMIR
BURHANİYE	---	---	15	2	1331				BALIKESİR
ILGIN	AŞAĞIÇIĞIL		3	6	1331				KONYA
---	---	---	16	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	NİĞDE	---	NİĞDE
TAVAS	KIZILCABÖLÜK	GÜZELKÖY	0	0	0	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	TAVAS	---	DENIZLI
---	---	---	1	8	1331				İSTANBUL
---	---	---	30	8	1331				BALIKESİR
---	---	---	14	2	1331				ÇANAKKALE
BAYINDIR			30	6	1331				İZMİR
---	---	---	18	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KÜTAHYA	---	KÜTAHYA
BAYRAMİÇ	YİĞİTLER	MURATLAR	14	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	6	3	1332				DENİZLİ
BALYA	DANİŞMENT	KOYUNERİ	14	2	1331				BALIKESİR
---	---	---	11	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
BEYŞEHİR	---	---	8	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
SİLLE		BAŞARAKAVAK B.	19	4	1331				KONYA
CİDE	MERKEZ	İLYASBEY	3	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.CİDE	---	KASTAMONU	
HADIM	---	---	28	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	KARAMAN	---	KONYA

		BİRLİK												
SAVAŞ	CEPHE	KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK	LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
		K	0	3	0	26	3	10		AHMET	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	1	1	KULAĞIKIRIK OĞULLARI	ALİ	MUSTAFA	---	ER	1300
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	42	3	12	BURMA	ALİ	MUSTAFA	---	ER	1299
		K	0	3	0	26	3	9		ALİ	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10	AKBIYIKALİ	ALİ	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		HACI EMİN	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		HACI HÜSEYİN	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		HACI YAKUP	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	2	5		HALİL	MUSTAFA	PİYADE	ER	1297
		K	0	3	0	26	3	11		HALİL	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	2	5		HASAN	MUSTAFA	---	ER	...
		K	0	3	0	26	3	10		HASAN	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	15	0	4	3	KİN OĞULLARINDAN	HASAN	MUSTAFA	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	HATAB OĞULLARI	HASAN	MUSTAFA	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	0	3		HÜSEYİN	MUSTAFA	---	ER	1305
		K	0	0	0	38	3	10		HÜSEYİN	MUSTAFA	---	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		HÜSEYİN	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	13	38	0	9	GÜLLÜ OĞULLARINDAN	HÜSEYİN	MUSTAFA	PİYADE	ER	
		K	0	5	13	38	3	10		HÜSEYİN	MUSTAFA	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		İBRAHİM	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	1	8		İSMAİL	MUSTAFA	---	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	3	13		MEHMET	MUSTAFA	PİYADE	ER	1309
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	12	0	0	0		MEHMET	MUSTAFA	İSTİHKAM	ER	...
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	2	0		MEHMET	MUSTAFA	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	3	10		MEHMET	MUSTAFA	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	41	2	0	ÖKSÜZ OĞULLARI	MEHMET	MUSTAFA	---	ER	1305
		K	0	0	0	55	1	0	DELİ İLYAS OĞULLARI	MEVLÜT	MUSTAFA	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	70	1	2	---	MUSTAFA	MUSTAFA	---	ER	1304
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	3	10	---	MUSTAFA	MUSTAFA	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	11		MUSTAFA	MUSTAFA	NİZAMİYE	ONBAŞI	
		K	0	15	0	45	1	0		MUSTAFA	MUSTAFA	PİYADE	---	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	3	11		OSMAN	MUSTAFA	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	10		ÖMER	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
		K	0	4	11	33	3	1		ÖMER	MUSTAFA	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		RECEP	MUSTAFA	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	5		SALİH	MUSTAFA	PİYADE	ER	1304
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	1	4		SATILMIŞ	MUSTAFA	---	ER	0
		K	0	0	13	13	2	5	BİLALOĞULLARINDAN	SOFU BEKİR	MUSTAFA	---	---	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	3	11		ŞAKİR	MUSTAFA	PİYADE	ER	1302
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	11	3		SÜLEYMAN	MUZAFFER	İTFAİYE	ER	0
		K	0	0	0	55	1	0	MOLLAZADE	NAFIZ ÇELEBİ	NAFIZ ÇELEBİ	---	---	
		K	0	5	0	45	1	3		ABİDİN	NECİP	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		ARİF	NECİP	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	6	1		MEHMET	NECİP	İSTİHKAM	ER	0
		K	0	3	0	26	3	12		İDRİS	NEZİF	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	42	2	3	EYÜPÇAVUŞ OĞULLARI	HİDAYET	NUMAN	---	ER	
		K	0	3	0	26	3	12		ALİ	NURİ	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	0	45	1	4	BATAKÇI OĞULLARINDAN	ALİ	NURİ	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		MUSA	NURİ	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	124	3	4		AHMET	OSMAN	---	ER	1308
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	6	2		AHMET	OSMAN	İTFAİYE	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	3	10		ALİ	OSMAN	PİYADE	ER	0
		K	0	5	0	45	1	3		ALİ	OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		BEKİR	OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	56	1	1		ÇAVUŞ	OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	38	1	4	ELVANOĞULLARINDAN	EMİN	OSMAN	---	---	
		K	0	0	0	0	0	0	TOPAÇ	EMİN	OSMAN	---	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		HALİL	OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10	BERYAN OĞULLARINDAN	HALİL	OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	55	1	0	ÇAKIROĞULLARINDAN	HALİL	OSMAN	---	---	
		K	0	5	0	45	1	3		HÜSEYİN	OSMAN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	70	1	2	---	İBRAHİM	OSMAN	---	ER	1300
		K	0	5	0	45	1	1	LÜTFULLAH OĞULLARI	LATİF	OSMAN	PİYADE	ÇAVUŞ	
		K	0	0	0	0	0	0	LÜTFULLAH OĞULLARI	LÜTFULLAH	OSMAN	PİYADE	ÇAVUŞ	

İLÇE	BUCAK	KÖY	ÖLÜM TARİHİ GÜN	AY	YIL	ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
MANYAS	MERKEZ	ÇAVUŞKÖY	12	2	1331				BALIKESİR
EĞİRDİR	MERKEZ	GÖKÇEHÜYÜK B.	29	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ISPARTA
EREĞLİ	---	---	21	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
ECEABAT	MERKEZ	KUMKÖY	29	2	1331				ÇANAKKALE
BAYRAMİÇ	YİĞİTLER	ÇİFTLİKKÖY	14	2	1331				ÇANAKKALE
EZİNE	---	---	14	2	1331				ÇANAKKALE
BALYA	DANİŞMENT	KOYUNERİ	12	2	1331				BALIKESİR
YENİCE	EAMDİBEY	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	0	8	1331	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.AKSARAY	---	AKSARAY	
SUSURLUK	MERKEZ	KARAKÖY	15	2	1331				BALIKESİR
TEFENNİ	---	---	12	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURDUR
BAYRAMİÇ	EVCİLER	YEŞİLKÖY	13	2	1331				ÇANAKKALE
ALACA	MERKEZ	BOLATÇIK	27	2	1331				ÇORUM
ILGIN	AŞAĞIÇIĞIL		0	0	0				KONYA
ALACA	MERKEZ	BOLATÇIK	27	2	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	ALACA	---	ÇORUM
---	---	---	23	2	1331				---
YENİCE	PAZARKÖY		15	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	23	2	1331				---
---	---	---	23	2	1331				---
AYVACIK	MERKEZ	SAZLI	14	2	1331				ÇANAKKALE
ORHANELİ	---	---	22	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURSA
SİVRİHİSAR	---	---	22	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	SİVRİHİSAR	---	ESKİŞEHIR
---	---	---	14	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BURDUR
İSKİLİP	---	---	18	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇORUM
SİMAV	---	---	6	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KÜTAHYA
SARAYDÜZÜ	MERKEZ	HANOĞLU	14	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	SINOP
SARAYÖNÜ	---	---	29	5	1331				KONYA
---	---	---	8	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	ERMENEK	---	KONYA
ILGIN	---	---	7	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
TOSYA	---	---	15	2	1331				KASTAMONU
İSKİLİP	---	---	21	2	1331				ÇORUM
			5	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	
---	---	---	13	2	1331				ÇANAKKALE
MERKEZ	MERKEZ	ORTAKÖY	5	5	1331				MUĞLA
ÇAN	MERKEZ	BOSTANDERE	14	2	1331				ÇANAKKALE
AYANCIK	MERKEZ	ORTALIK	22	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	AYANCIK	---	SINOP
SEYİTGAZİ	---	---	17	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ESKİŞEHIR
HAYMANA	---	---	20	6	1331				ANKARA
DADAY	---	---	3	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	DADAY	---	KASTAMONU
---	---	---	23	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ISPARTA
---	---	---	30	5	1331				AFYON
SUNGURLU	---	---	9	3	1331				ÇORUM
---	---	---	5	3	1331				ÇORUM
İSKİLİP	---	---	18	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇORUM
BİGA	GÜMÜŞÇAY		29	2	1331				ÇANAKKALE
CİDE	MERKEZ	KALAFAT	1	8	1331				KASTAMONU
ÇAN	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
MERKEZ	MERKEZ	KAZIKLIKAYA	26	2	1331				ÇORUM
EDREMİT	---	---	29	2	1331				BALIKESİR
---	---	---	12	8	1331	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	AFYONKARAHİSAR	---	AFYON
---	---	---	18	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KOCAELI
EŞME	MERKEZ	YENİKÖY	16	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	EŞME	---	UŞAK
İSKİLİP	---	---	5	3	1331				ÇORUM
ÇAN	MERKEZ	KARLI	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	21	2	1331				KAYSERİ
MERKEZ	MERKEZ	PAZARCIK	16	3	1331				KIRIKKALE
BÜNYAN	---	---	23	3	1331				KAYSERİ
---	---	---	12	2	1331				ÇANAKKALE
YENİCE	EAMDİBEY	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	29	5	1331				AFYON
MECİTÖZÜ	MERKEZ	VAKIFLAR	21	2	1331				ÇORUM
BEYŞEHİR	---	---	25	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	BEYŞEHİR	---	KONYA
SUNGURLU	---	---	1	3	1331				ÇORUM
YERKÖY	SALMANLI	SUSUZ	0	0	1331				YOZGAT

		BİRLİK												
SAVAŞ	CEPHE	KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK	LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	3	10		MEHMET	OSMAN	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	10		MEHMET	OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10	HACIMEPDAN OĞULLARI	MEHMET	OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		MEHMET	OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		MEHMET	OSMAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3	KARA MEHMET OĞULLARI	MEHMET	OSMAN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	0	1	1	---	MUSTAFA	OSMAN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	1	1		NECİP	OSMAN	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	11		OSMAN	OSMAN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	2	8		ÖMER	OSMAN	---	ER	0
		K	0	5	0	45	1	3		SAİT	OSMAN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	3	11	---	SÜLEYMAN	OSMAN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	3	9		ABBAS	ÖMER	---	ER	...
		K	0	3	0	26	3	11		ABDULKADİR	ÖMER	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	1	3		HALİL	ÖMER	PİYADE	ER	1297
		K	0	3	0	25	3	10		HALİL	ÖMER	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	2	8		HASAN	ÖMER	---	ER	1302
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	3	11		HASAN	ÖMER	---	ER	0
		K	0	5	0	45	1	1	VEZİR EFENDİ OĞULLARI	HÜSEYİN	ÖMER	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	2	5	KAÇAN OĞULLARINDAN	HÜSEYİN	ÖMER	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	44	3	9		MUSTAFA	ÖMER	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	42	2	6		MUSTAFA	ÖMER	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	2		OSMAN	ÖMER	İTFAİYE	ER	0
		K	0	5	0	44	3	9		OSMAN	ÖMER	PİYADE	ONBAŞI	
		K	0	5	0	45	1	1	İSA OĞULLARINDAN	OSMAN	ÖMER	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	OSMAN KAHYA OĞULLARI	OSMAN	ÖMER	PİYADE	ONBAŞI	
		K	0	5	0	45	1	2		SADIK	ÖMER	PİYADE	ONBAŞI	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	21	1	1		YUSUF	ÖMER	---	ONBAŞI	0
		K	0	4	0	126	3	4		YUSUF	ÖMER	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	1	1	HENDEKLİ OĞULLARI	HASAN	RAİF	---	ER	1310
		K	0	3	0	26	3	12	KURT OĞULLARINDAN	HASAN	RAMAZAN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	2	5		HÜSEYİN	RAMAZAN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	3	12	---	HÜSEYİN	RAMAZAN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	5		VELİ	RAMAZAN	PİYADE	ER	1308
		K	0	0	0	0	0	0	TOPÇU OĞULLARI	MAHMUT	RAŞİT	---	ER	
		K	0	0	0	42	2	6	YAPUK OĞULLARI	OSMAN	RAŞİT	---	ER	
		K	0	5	0	42	4	3	MURTAZA OĞULLARI	SADIK	RAŞİT	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	75	3	10		AHMET	RECEP	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	9	4		BEKİR	RECEP	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	9		HASAN	RECEP	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		HASAN	RECEP	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	38	1	3		İBRAHİM	RECEP	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		İSMAİL	RECEP	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	0	5		OSMAN	RECEP	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	3		RAMAZAN	RECEP	İTFAİYE	ER	0
		K	0	5	14	42	3	0	KEL OĞULLARI	SALİM	RECEP	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	38	1	4		HALİL	REŞİT	---	ER	1310
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	1	3		HACI MUSA	RIFAT	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	34	1	1		MEHMET	RIFAT	---	ER	0
		K	0	5	0	45	1	3		HASAN	RIZA	PİYADE	ER	
		K	0	0	20	61	1	1	SARIHÜSEYİN OĞULLARI	HÜSEYİN	RIZA	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	2	8	---	NİYAZİ	RIZA	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	1	1		İBRAHİM	RÜSTEM	PİYADE	ER	1307
		K	0	3	0	26	3	9	DİLLİ OĞULLARINDAN	İSMAİL	RÜSTEM	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	45	2	8		HÜSEYİN	SADIK	PİYADE	ER	1294
		K	0	5	0	45	1	0	PEHLİVAN OĞULLARI	MEHMET	SADIK	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		YAKUP	SADIK	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		ALİ	SADULLAH	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		MEHMET	SADULLAH	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	19	3	11	KARA ALİ OĞULLARI	MUSTAFA	SALAHATTİN	---	ER	1304
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	0	5	2	ABDULKERİMOĞULLARI	HALİL	SALİH	İSTİHKAM	ER	1293
		K	0	5	13	42	2	6		MEVLÜT	SALİH	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	8		NURİ	SALİH	PİYADE	ER	1303
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	3	12		AHMET	SATILMIŞ	PİYADE	ER	1305

İLÇE	BUCAK	KÖY	ÖLÜM TARİHİ			ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
			GÜN	AY	YIL				
---	---	---	11	9	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KARAMAN
---	---	---	12	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	29	2	1331				ÇANAKKALE
MERKEZ	MERKEZ	KİREÇOCAĞI	5	3	1331				ÇORUM
MERKEZ	MERKEZ	KARABÜRÇEK	11	3	1331				ÇORUM
MERKEZ	MERKEZ	HACIPAŞA	9	3	1331				ÇORUM
---	---	---	15	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	OBÜS TOPÇU	KONYA
KARTAL	---	---	13	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ISTANBUL
BİGA	MERKEZ	ELMALI	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	6	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ÇORUM
MERKEZ	MERKEZ	PINARÇAY	9	3	1331				ÇORUM
BOZKIR	---	---	23	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
---	---	---	27	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	YOZGAT
SİMAV	---	---	29	2	1331				KÜTAHYA
MUSTAFAKEMALPAŞA	ÇALTILIBÜK	ŞEHRİMAN	31	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	MUSTAFAKEMALPAŞA	---	BURSA
BAYRAMİÇ	YİĞİTLER	KARAİBRAHİMLER	29	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	25	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ISPARTA
---	---	---	22	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ISTANBUL
İSKİLİP	---	---	5	3	1331				ÇORUM
OSMANCIK	---	---	21	2	1331				ÇORUM
---	---	---	3	11	1331				KAYSERİ
---	---	---	13	8	1331				KAYSERİ
---	---	---	7	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ANTALYA
---	---	---	3	11	1331				ÇORUM
İSKİLİP	---	---	4	3	1331				ÇORUM
SERİK	MERKEZ	AKBAŞ	11	3	1331				ANTALYA
SUNGURLU	MERKEZ	ARICI	21	2	1331				ÇORUM
SUNGURLU	---	---	7	6	1915	7.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	SUNGURLU	---	ÇORUM
NAZİLLİ	---	---	1	4	1331				AYDIN
MERKEZ	MERKEZ	KIŞLA	4	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	ADAPAZARI	---	SAKARYA
EDREMİT	---	---	26	2	1331				BALIKESİR
---	---	---	18	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BARTIN
AKŞEHİR	---	---	31	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	AKŞEHİR	---	KONYA
---	---	---	20	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	KÜTAHYA	---	KÜTAHYA
ARAÇ	MERKEZ	TOYGAÖREN	0	8	1332				KASTAMONU
DEVREKANİ	MERKEZ	ŞENLİK	19	9	1331				KASTAMONU
DEVELİ	MERKEZ	İNCESU	5	7	1331				KAYSERİ
GÖNEN	---	---	4	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BALIKESIR
---	---	---	13	9	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	HALEP
MANYAS	MERKEZ	ÇAVUŞKÖY	12	2	1331				BALIKESİR
ÇAN	MERKEZ	BOSTANDERE	29	2	1331				ÇANAKKALE
MALKARA	ŞAHİN	KOZYÖRÜK B.	24	2	1331				TEKİRDAĞ
MERKEZ	MERKEZ	ÖZBEK	29	2	1331				ÇANAKKALE
OSMANCIK	---	---	13	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	İSTİHKAM BÖLÜĞÜ	ÇORUM
---	---	---	8	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	UŞAK
HANÖNÜ	MERKEZ	HALKABÜK	12	6	1331				KASTAMONU
			8	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	
---	---	---	10	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	NIĞDE
---	---	---	26	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BALIKESIR
MERKEZ	MERKEZ	AZİZLİ	5	3	1331				YOZGAT
TAVAS	---	---	22	9	1331				DENİZLİ
SİLLE	---	---	20	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA
---	---	---	20	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	NİĞDE	---	NİĞDE
MUDANYA	ZEYTİNBAĞI	ÇAMLIK	12	2	1331				BURSA
OSMANCIK	---	---	9	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	OSMANCIK	---	ÇORUM
OSMANCIK	---	---	2	3	1331				ÇORUM
MERKEZ	MERKEZ	KARAPINAR	8	3	1331				ÇORUM
OSMANCIK	MERKEZ	BAŞPINAR B.	9	3	1331				ÇORUM
SUNGURLU	---	---	9	3	1331				ÇORUM
BÜNYAN	ELBAŞI	ELBAŞI BUCAK MER. B.	26	3	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	KAYSERİ	---	KAYSERI
YAPRAKLI	İKİZÖREN	KULLAR	17	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	ÇANKIRI	---	ÇANKIRI
DÜZCE	MERKEZ	KÖPRÜBAŞI	4	9	1331				BOLU
---	---	---	24	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	ISPARTA	---	ISPARTA
AYAŞ	---	---	22	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	AYAŞ	---	ANKARA

SAVAŞ	CEPHE	BİRLİK							LAKAP	BABA ADI	ADI	SINIF	RÜTBE	D.YILI
		KUVVET	ORDU	KOLORDU	FIKRA	ALAY	TABUR	BÖLÜK						
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	0	3	9		ALİ	SATILMIŞ	İTFAİYE	ER	0
		K	0	0	0	0	0	0	BİLAL OĞULLARI	HALİL	SATILMIŞ	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	0	10		HÜSEYİN	SATILMIŞ	---	ER	1294
		K	0	5	0	45	1	3		MUSTAFA	SATILMIŞ	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	3		MUSTAFA	SATILMIŞ	PİYADE	ER	
		K	0	2	0	16	0	0		ANURE	SELAHADDİN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	J	0	0	0	27	1	3		AHMET	SELİM	---	ER	---
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	3	9		SALİH	SELİM	---	ER	0
		K	0	3	0	26	3	10		AHMET	SİNAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	42	1	2		AHMET	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	
		K	0	3	7	0	3	1		ALİ	SÜLEYMAN	NİZAMİYE	ÇAVUŞ	
		K	0	5	0	42	2	8	KEL ÖMER OĞULLARI	ARİF	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	HACI İSMAİL	HACI ALİ	SÜLEYMAN	---	---	
		K	0	0	0	0	0	0	FAKICI OĞULLARI	HÜSEYİN	SÜLEYMAN	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	1	1		İSA	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	1297
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	0	1	2		MEHMET	SÜLEYMAN	---	ER	1294
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	124	1	1		MEHMET	SÜLEYMAN	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	71	2	6		MEHMET	SÜLEYMAN	---	ER	0
		K	0	5	0	42	4	3		MEHMET	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	42	4	3		MEHMET	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	3	12		MUSTAFA	SÜLEYMAN	---	ER	0
		K	0	5	0	42	4	2		NEBİ	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	1	İBİŞ OĞULLARINDAN	OSMAN	SÜLEYMAN	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	45	2	7	AĞCA OĞULLARI	YUSUF	SÜLEYMAN	---	ER	
		K	0	0	0	0	0	0	AĞCA OĞULLARI	YUSUF	SÜLEYMAN	---	ER	
		K	0	0	0	16	0	0		MERCAN	SÜLEYMAN USTA	MAKİNALI TÜFEK	---	
		K	0	3	0	26	3	11		HAMZA	ŞABAN	NİZAMİYE	ER	
		K	0	0	0	71	1	1		AHMET	ŞAKİR	---	ER	
		K	0	5	0	42	4	2	PEKMEZCİ OĞULLARI	AHMET	ŞAKİR	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	12		HAFIZ	ŞAKİR	NİZAMİYE	ÇAVUŞ	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	2	5		HASAN	ŞAKİR	---	ER	0
		K	0	5	0	4	1	9	HASAN OĞULLARINDAN	HÜSEYİN	ŞAKİR	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	4	1	8	DURAK OĞULLARINDAN	HALİL DEDE	ŞEHBO	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		ARİF	ŞERİF	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	10		ÇERKEZ ALİ	ŞERİF	NİZAMİYE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		AHMET	ŞERİF AHMET	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	2	7		HASAN	ŞÜKRÜ	PİYADE	ER	1300
		K	0	5	0	38	1	3		HÜSEYİN	ŞÜKRÜ	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	9		ALİ	TAHİR	NİZAMİYE	ER	
		K	0	5	0	45	1	4	ABAZA OĞULLARINDAN	İSMAİL	TAHİR	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	41	3	12		MEHMET	TAHİR	PİYADE	ER	1300
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	45	2	5		MEHMET	TAHİR	---	ER	0
		K	0	0	0	55	1	0	HALİM OĞULLARI	MEHMET ALİ	TAHİR	---	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	42	2	7	---	OSMAN	TAHİR	PİYADE	ER	1301
		K	0	5	0	42	4	3		MUSTAFA	TEVFİK	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	15	3	1		ALİ	TURABİ	NİZAMİYE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	3	4		MEHMET	VAHİT	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	5	0	60	3	12		SEFA	VEHBİ	PİYADE	ER	1299
		K	0	5	0	45	1	3		HÜSEYİN	VELİ	PİYADE	ER	
		K	0	0	0	56	0	8		MEHMET	VELİ	---	ER	
		K	0	5	0	42	4	2	SARI OĞULLARINDAN	MEHMET	VELİ	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11	LEBAZ OĞULLARINDAN	İBRAHİM	VEYS	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	56	2	1		ALİ	YAKUP	---	ER	0
		K	0	0	0	0	0	0	BASDIRAK OĞULLARI	FİRDEVS	YAKUP	---	ER	
		K	0	5	0	45	1	1	TOLGAR OĞULLARI	ZEYNEL	YAKUP	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	36	0	0		AHMET	YUNUS	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	70	2	0		AHMET	YUSUF	---	ER	0
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	1	0	70	1	3		ALİ	YUSUF	PİYADE	ER	1302
		K	0	0	0	0	0	0	ÇAVUŞ OĞLU	HÜSEYİN	YUSUF	---	ER	
		K	0	5	0	45	1	2	CANLI OĞULLARI	İSMAİL	YUSUF	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	4	KUYUMCU OĞULLARI	İSMAİL	YUSUF	PİYADE	ER	
		K	0	5	0	45	1	2	KÜRT OĞULLARI	İSMAİL	YUSUF	PİYADE	ER	
		K	0	3	0	26	3	11		MEHMET ÇAVUŞ	YUSUF	PİYADE	ER	
1. DÜNYA	ÇANAKKALE	K	0	0	0	12	2	8	---	YUSUF	YUSUF	---	ER	0

			ÖLÜM TARİHİ						
İLÇE	BUCAK	KÖY	GÜN	AY	YIL	ÖLÜM YERİ	AS.ŞB.	ÖZEL BİRLİK	İL
---	---	---	19	10	1331	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	AFYON
ARAÇ	BOYALI	ÇERÇİLER	1	8	1331				KASTAMONU
KIZILCAHAMAM	---	---	28	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ANKARA
MERKEZ	MERKEZ	ÇUKURÖREN	21	2	1331				ÇORUM
KARGI	HACIHAMZA	---	7	3	1331				ÇORUM
ÜSKÜDAR	---	---	17	4	1331				İSTANBUL
KARACABEY	---	---	26	2	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	JANDARMA TABURU	BURSA
---	---	---	31	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	MANISA
DURSUNBEY	MERKEZ	KURTLAR	21	2	1331				BALIKESİR
ERMENEK	---	---	31	8	1331				KARAMAN
GÖNEN	---	---	3	3	1331				BALIKESİR
SUNGURLU	---	---	13	2	1331				ÇORUM
MELİKGAZİ	MERKEZ	HİSARCIK B.	18	7	1331				KAYSERİ
---	---	---	19	3	1331				BURDUR
KIZILCAHAMAM	ÇELTİKÇİ	KIŞLAK	31	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	AYAŞ	---	ANKARA
MİHALIÇÇIK	---	---	18	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	MİHALIÇÇIK	---	ESKİŞEHIR
ÜRGÜP	---	---	28	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	NEVŞEHIR
KARASU	---	---	6	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	SAKARYA
TORBALI	---	---	24	5	1331				İZMİR
MENDERES	DEĞİRMENDERE		3	7	1331				İZMİR
---	---	---	23	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	IZMIR
ALTUNHİSAR	MERKEZ	ULUKIŞLA B.	4	7	1331				NİĞDE
OSMANCIK	---	---	25	2	1331				ÇORUM
DEVELİ	---	---	0	0	0				KAYSERİ
DEVELİ	---	---	27	2	1331				KAYSERİ
---	---	---	18	4	1331				ERZURUM
ÇAN	ETİLİ	SÖĞÜTLALANI	12	2	1331				ÇANAKKALE
---	---	---	10	10	1331				BALIKESİR
FOÇA	---	---	6	7	1331				İZMİR
BOĞAZLIYAN	---	---	29	2	1331				YOZGAT
MURGUL	---	---	9	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	ARTVIN
KAMAN	MERKEZ	ÖMERHACILI B.	1	6	1331				KIRŞEHİR
KAMAN	MERKEZ	KARGIYENİCE B.	27	5	1331				KIRŞEHİR
MERKEZ	MERKEZ	ULUPINAR	20	2	1331				ÇANAKKALE
ORHANGAZİ	MERKEZ	HECELER	29	2	1331				BURSA
MERKEZ	MERKEZ	KALABAKLI	20	2	1331				ÇANAKKALE
AYANCIK	---	---	29	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	AYANCIK	---	SINOP
---	---	---	23	2	1331				KAYSERİ
EDREMİT	---	---	12	2	1331				BALIKESİR
SUNGURLU	MERKEZ	DERTLİ	5	3	1331				ÇORUM
AYANCIK	---	---	24	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	AYANCIK	---	SINOP
---	---	---	7	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KIRŞEHIR
ILGIN	AŞAĞIÇİĞİL		30	5	1331				KONYA
AKŞEHİR	---	---	6	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	AKŞEHİR	---	KONYA
KARŞIYAKA	---	---	11	7	1331				İZMİR
---	---	---	3	3	1331				NİĞDE
İPSALA	---	---	22	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	EDIRNE
---	---	---	16	8	1915	15.FIRKA SEVK MECRUHİN HAST.	ÇORUM	---	ÇORUM
---	---	---	21	2	1331				ÇORUM
ALANYA	---	---	26	3	1331				ANTALYA
BORNOVA	---	---	18	6	1331				İZMİR
BOLVADİN	---	---	19	2	1331				AFYON
			19	9	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	
---	---	---	6	8	1331				YOZGAT
SUNGURLU	MERKEZ	SALMANKÖY	25	2	1331				ÇORUM
KULA	---	---	23	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	MİTRALYÖZ BÖLÜĞÜ	MANISA
GÖNEN	---	---	9	10	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	BALIKESIR
---	---	---	24	8	1915	15.FIRKA SEYYAR HASTAHANESİ	BEYŞEHİR	---	NEVŞEHIR
SANDIKLI	MERKEZ	KUSURA B.	26	5	1331				AFYON
İSKİLİP	---	---	25	2	1331				ÇORUM
OSMANCIK	---	---	3	3	1331				ÇORUM
İSKİLİP	---	---	25	2	1331				ÇORUM
MERKEZ	---	---	12	2	1331				ANTALYA
EREĞLİ	---	---	30	8	1915	15.FIRKA SIHHİYE BÖLÜĞÜ	---	---	KONYA

PROTOKOL

PROTOKOL

1- AMAÇ

Bu protokolün amacı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı plan karar ve hükümleri doğrultusunda; Milli Park içinde bulunan gerçek şüheda kabristanlarının yerlerinin tespit edilmesi ve kabristanda yatan şehitlerimizin isimlerinin belirlenmesi çalışmalarına ilişkin olarak yürütülen ŞEHİTLER COĞRAFYASI projesi kapsamında yerleri tespit edilmiş olan şehitliklerimiz için özel bir çevre düzenleme çalışması yapılmasıdır.

2- TARAFLAR

İlgili taraflar; Çevre ve Orman Bakanlığı (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Müdürlüğü) ile Zeytinburnu Belediye Başkanlığıdır.

3- HUKUKİ DAYANAK

- 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu ve ilgili yönetmelikleri.
- 4533 Sayılı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu ve ilgili yönetmelikleri.
- 3386 sayılı kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.
- 6831 Sayılı Orman Kanunu.
- 3194 Sayılı İmar Kanunu.
- 3621 Sayılı Kıyı Kanunu.
- 442 Sayılı Köy Kanunu.
- Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planıdır.

4- PROTOKOLÜN SÜRESİ

Protokolün imzalanmasından itibaren Protokol konusu iş Çanakkale Savaşlarının 90ıncı Yıldönümü Törenleri olan 18 Mart 2005 törenlerinde açılışı yapılacak şekilde tamamlanacaktır.

5- PROTOKOLÜN KONUSU

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı içinde bulunan ve EK-1'de yer alan plan üzerinde yeri gösterilen Soğanlıdere Hastane Şehitliğinin Ek-2'de yer alan projelere uygu olarak düzenlenmesi işidir.

6- KURUMLARIN GÖREVLERİ VE YÜKÜMLÜKLERİ

a. Çevre ve Orman Bakanlığı- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

1) Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı ve Ek-2'de ye projelere uygun olarak protokol konusu işin proje kontrollük hizmetini yürütmek.

2) Protokol kapsamında tanımlanan işin yapımı sırasında Milli Park Müdürlüğün ve gereç desteği sağlamak.

3) Protokolün imzalanmasını müteakip Soğanlıdere Hastane Şehitliğinin y sahayı Zeytinburnu Belediye Başkanlığına teslim etmek.

b. Zeytinburnu Belediye Başkanlığı

1) Protokol konusu işin projesine uygun olarak yapımasını sağlamak.
2) Protokol konusu işi bedelsiz olarak yapmak.
3) Protokol konusu işi süresi içinde tamamlayarak Çevre ve Orman Bakanlığına teslim etmek.

7- İHTİLAFLARIN ÇÖZÜMÜ

Bu Protokolün uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklar Çevre ve Orman Bakanlığı- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile Zeytinburnu Belediye Başkanlığı personelinden oluşturulacak bir Komisyon tarafından çözümlenecektir.

8- SÜRE

Bu protokol, ilgili taraflar protokolde öngörülen karşılıklı hak ve yükümlülüklerini tam olarak yerine getirdikleri tarihte sona erecektir.

9- YÜRÜRLÜK

Bu protokol hükümleri, taraflarca imzalandığı tarihte yürürlüğe girer.

Bu protokol toplam 2 sayfa ve 9 maddeden ibaret olup 25/10/2004 tarihinde, (...) nüsha olarak tanzim ve imza edilmiştir.

EKLER:
EK 1 Plan (1 adet)
EK 2 Projeler. (1 takım)

Prof.Dr.H. Zuhuri Sarıkaya
Çevre ve Orman Bakanlığı
Müsteşarı

Murat AYDIN
Zeytinburnu Belediye Başkanı